

A pápai református gyülekezet XVIII. századi egyházi és iskolai szolgálattevőinek díjlevelei

ÉS ÚJABB ADALÉKOK A KOLLÉGIUM TANÍTÁSI RENDSZERÉHEZ *

PÁPAI REFORMÁTUS ADÓFIZETŐK névsorait közöltük nemrég az *Acta Papensia* hasábjain a XVIII. századból. Ezek utcák szerint sorolják fel a gyülekezeti tagokat, és tüntetik fel, mennyi pénzbeli hozzájárulást adtak két lelkészük és rektoruk eltartására, illetve az adászteveli korszakban az ottani és a két-tornyúlaki prédikátor szolgálatának támogatására. Ahogyan arról a legelső adófizetési ív elején olvasható megállapodás tudósít, a rendszer bevezetésére azért volt szükség, mert a pápai gyülekezet fő szolgálattevőinek fizetése abban az időben sokszor késlekedett, vagy el is maradt.

Ez az alaphelyzet több kérdést is felvet, aminek megválaszolására az a forrásközlés nem kínált lehetőséget. Mekkora volt a lelkészek és a rektor éves jövedelme? Voltak-e még más fizetett egyházi vagy iskolai szolgálattevők? Ezek a jövedelmek milyen forrásokból ismerhetők meg? Miből fedezték? Időben kézhez kapták-e? Ezekre és ezekhez hasonló kérdésekre keres válaszokat ez a forrásközléssel ellátott rövid tanulmány.

A protestáns egyházi élet „kitermelt” egy klasszikus forrástípust, mely a boldog békeidőkben viszonylag hosszú távra rögzíti a gyülekezeti és iskolai szolgálattevők járandóságait, és biztosítja számukra a nyugodt megélhetést. Ez a **conventio**, vagy az egyházi nyelvben magyar megfelelője: a **díjlevél**. Viharos időkben, melyből igen sok kijutott a XVI–XVIII. századi protestáns felekezeteknek, ez az alaphelyzet erősen módosulhat: néha nincs is megállapodás, vagy nem tartják be, vagy teljesítik, de éppen csak hogy meg tudnak élni belőle az egyházi szolgálók. Nem volt ez másképp a pápaiak esetében sem.

* A közlemény a PRTA kutatóprogramja keretében készült.

1. KORSZAK: A XVIII. SZÁZAD KÖZEPÉIG

A pápai református gyülekezet kezdettől fogva két prédikátort tartott, a városi iskolából kifejlődött református kollégium élén pedig már az 1585-ben kiadott törvények idején is a rektor állt. Mint egy korábbi tanulmányunkban kifejtettük, a két lelkészt a patrónus Török család, valamint a városi polgárság és a várbéli katonaság együttesen tartotta el, itt nem érvényesült az a komári várát és Kiskomárom városát érintő gyakorlat, hogy a lelkészek egyike a vár, másika pedig a város pásztora volt, s mindegyik szervezet a saját prédikátorát fizette.¹

A földesúrváltást követően a gyülekezet elesett minden patrónusi támogatástól, ami igen nagy érvágást jelenthetett. Nem véletlen, hogy mind az 1650-ben, mind az 1660-ban keletkezett presbitériumi szabályzat hangsúlyozza, hogy oda kell figyelni a prédikátorok és a rektor fizetésére és élelmezésére. 1650-ben kifejezetten éves fizetés életbe léptetését rendelik el a lelkészek számára, amit (nyilván) a gyülekezet tagjainak kell összeadni. Ugyanakkor felhívják a figyelmet arra is, hogy a rektor megélhetésére és fizetésének beszolgáltatására is ügyelni kell.² 1660-ban a prédikátorokat, a rektort és a deákokat is olyan összefüggésben említik, hogy gondoskodni kell fizetésükről, ellátásukról, és ellenőrizni kell, tisztségüket jól töltik-e be.³ A deákokon itt nyilván azon tógásokat kell értenünk, akik praeceptorként oktatták az elemi és gimnáziumi tanulócsoportokat. Sajnos egyik szabályzat sem ad tájékoztatást a lelkészek, a rektor vagy az osztálytanítók éves fizetésének mértékéről és beszédésük módjáról.

Esetleg már ezidőtájt, esetleg később keletkezett az első ismert pápai prédikatori és rektori díjlevél is. Sajnos eredetiben nem, csupán két másolatban maradt ránk. Ezek egyikéről tudjuk lejegyzésének hozzávetőleges időpontját is: a pápai református egyházközség első anyakönyvének utolsó lapjára Csuzi Cseh

¹ KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009b. 27–31.

² „Mivel az Seregh fizetefe ő Fölfegetől igen bizonytalan, az Predicatoroknak annuális fizetes rendöltetettefsek, es kerefre be szolgáltatafsek. [...] Az Schola Mesternek állapotjara es fizetesenek be szolgáltatására bizonyos gond vifeles legyen. DREKK O. 969. 173r, 173v. DREL III. 62. e. Liskay-gyűjtemény 29. 1. 2. LISZKAY 1875. 18–19. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009b. 29–30 (59. sz. jegyzet).

³ „A Predicatorok, Schola Mesterek, Deákok fizetésére, táplálásokra és arra, hogy azok szorgalmatosan tiszteket tégyek, ö Kegyelmekek nagy gondgyuk légyen...” DREL III. 62. e. Liskay-gyűjtemény 42–43. 2. LISZKAY 1875. 26. PREI II. sz. presb. jkv. 11. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009b. 29–30 (59. sz. jegyzet).

József lelkész írta be, majd utóda, Komáromi Sülye József egészítette ki a stólajövedelmeket (az első 1698–1731, a második 1731–1750 között szolgált).⁴

A díjlevél szerint **mindkét lelkésznek** egyenként 150–150 forint volt az éves fizetése, természetben pedig 24 köből búzát és 12 szekér tűzifát is kaptak. Ami a stólajövedelmeket illeti, keresztelésért 12 dénárt, házasságkötésért pápaiaktól 75, máshonnan jövőktől 150 dénárt, ugyanezért akkor, ha háznál tartották, pápaiaktól 2, idegenektől 3 forintot, temetésért 75 dénárt kaptak. Úrvacsoraosztáskor az úrvacsorázók adományai, a három nagy sátoros ünnepkor pedig az első napi gyűjtés illette őket, továbbá a betegek úrvacsoráztatásakor is sokhelyütt kaptak adományt.⁵

Ami a **pápai rektort** illeti, a díjlevél szerint évi rendes jövedelme 100 forint, 12 köből búza, 6 szekérnyi tűzifa és egy sertés volt, valamint részesült a temetési bevételekből is: nagyobb temetés esetén 50, kisebb temetésnél pedig 25 dénár járt neki.⁶

Ezen felül három példányban is fennmaradt egy keltezetlen, valószínűleg 1744-ből való, részletesebb rektori díjlevél is, mely a pápai anyakönyvben található keltezetlen díjlevél fizetési tételein és stólajövedelmén felül egyéb bevételekről is szól. Eszerint a rektor a diákoktól is kap hozzájárulást, mégpedig a nem pápaiaktól évente 1–1 forintot, emellett a *nundinálénak* nevezett vásárpénzt, mely évente hétszer, vásárok idején járt, a pápaiaktól 2, a vidékiektől 5 dénár összegben, valamint a *sabbathale* nevű járandóságot, mely eredetileg a szombatnapi malomvám volt, de ekkor már a Szent Gergely naptól Szent Mihály napig terjedő időszakra nézve a helyben lakó diákoktól szerdai és szombati napon járó 1–1 tyúktojást jelentette.⁷ Meg nem határozott mértékű *hono-*

⁴ PREI I. sz. akv. 175v. A másik másolati példány valamikor a Liszkay-gyűjteményben volt, de ma már sajnos lappang. Liszkay József szerint is elejét Csuzi Cseh József, végét pedig Komáromi Sülye József (1.) lelkész írta. LISZKAY 1875. 76 (192. sz.). KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009b. 30 (60. sz. jegyzet). A két lelkész életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009a. 371, 467.

⁵ Lásd az 1. sz. **dokumentumot**! TÓTH 1941. 71. Itt hívom fel a figyelmet, hogy díjleveleinkben a gabona száraz űrmértékére a XVIII. század közepéig hol a köblöt (a 30. sz. jegyzetben idézett forrás és a 10. sz. **dokumentum** kifejezetten pozsonyi köblöt), hol a mérőt, pozsonyi mérőt említik, miközben jól láthatóan ugyanazokat a számokat szerepeltetik. Itt tehát az a XVI. század végétől már jelentkező, a XVIII. század első felében pedig általánosan dívó, és csak a század végére eltűnő jelenség fogható meg, hogy a két mértékegységet összekeverték, és szinonimaként használták. Az 1 köből = 2 pozsonyi mérő viszonyítás csak a XVIII–XIX. század fordulójától igaz! BOGDÁN 1991. 302, 303–304, 339. HUDI 2002. 556.

⁶ Lásd az 1. sz. **dokumentumot**! TÓTH 1941. 71. TRÓCSÁNYI 1981. 64.

⁷ A *sabbathale* és *nundinale* mértékét az 1725-ben tartott presbitériumi gyűlés szabályozta. PREI I. sz. presb. jkv. 28. TÓTH 1941. 161–162. A *sabbathale* fogalmának tisztázásához egy fontos

rarium is illette a neutralisták és tógás deákok gyűjtéseinek évi háromszori szétosztásakor is. Végül kapott napi egy fazék ételt a diákok kosztjából, valamint egy kenyeret minden sütésből, továbbá, mivel az ekkori rektor nőtlen volt, a gyülekezet szakácsnőről és mosónőről is gondoskodott.⁸

A vidéki tanulók által a rektornak fizetendő pénzről többször is szó esik a presbitérium első jegyzőkönyvében. 1725-ben a presbitérium megtiltja a tanulókat egyéni korrepetálását végző kollégiumi magántanítók (praeceptores privati), hogy vidéki tanítványaiktól plusz tandíjat szedjenek. Ezek ugyanis évente 1 forintot már befizetnek a rektornak, a presbitérium pedig a praeceptorokat munkájukért megfizeti, tehát legfeljebb önként felajánlott jutalmakat fogadhatnak el.⁹

1729-ben a rektor össze is különbözött a presbitériummal azon, hogy ezt az összeget teljes egészében magának akarta megtartani. Ekkor az egyházközség vezetői úgy határoztak, hogy ezután a gondnok fogja beszédni és kezelni ezt a bevételi forrást.¹⁰ Az ügynek később nem tudunk folytatásáról, a rektornak ez a járandósága az 1744-es díjlevél tudósítása szerint megmaradt.

adalék: alighanem 1706-ban a pápai protestánsok emlékiratban foglalták össze sérelmeiket, ezek között kéri a fejedelmet, hogy állítsa helyre a pápai kollégium részére a Tizes Malomból *sabbathale* név alatt kapott gabonavámot. Dátum nélkül. „14. A Pápai Scholához a Tizes Malomból Sabbathale Járt, és mivel az nem Personale, hanem Reale, et loco applicatum Beneficium volt, és Csáki Lázló idejétől fogva intervertáltatott, kíványuk azon Beneficiumnak Refitutioját addig való kárunknak Refusiojával.” DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 117. 2. LISZKAY 1875. 54.

⁸ Lásd a 8. sz. dokumentumot! TÓTH 1941. 163. TRÓCSÁNYI 1981. 64.

⁹ 1725. január 20. „Az mi az Privatus Praeceptor dolgát illeti, jött az panasz bé, hogy kivált az Videkieket extra seriem pro libitu taxalyak, kit föllyeb, kit alá. Azért a dato in posterum pro sopianda querela meg nem engettetik primum, Mivel a Szent Ecclesia pro beneficio stolari már Anticipato elvegezte s usu roboraltais azt a Videki Gyermeknek eránt, hogy az kik arra valok, az kik tehetőssek és erdemessek /: nem értvén itt Tifsteletes Praedicator Uraimék gyermekeit, Sem az videki árva jövevént /: annuatim egy egy foréntott defummálhasson az Scholank directora, azért in Contestationem obedientiae nem kívánhatták a' Praeceptorok azt, hogy ha az Szent Ecclesia Szorgalmatos gondal, nagy kölcséggel kíván őket tanitoul providealni, hogy az az accidentia tanitajokul Subtrahaltatnék, hanem ha valaki in recompensam gratitudinis meg ismérvén gyermeke mellet valo jo forgolodásatt, valamit ad neki, meg engettetik, mellyet hogy el ne mulaffon, akarmely ertelmesis, eppen nem hihető. Hasonlott és még nagyobb gradusban értvén az itt Lakos Emberek gyermeket, az kiket eppen absolute taxalni quoad privatum meg nem enged a' Szent Ecclesia, mint hogy gyakor főzetésbéli beneficiumokat, ugy más Szolgálatyokatis tapasztalyak.” PREI I. sz. presb. jkv. 27–28.

¹⁰ 1729. január 4. „Tiszteletes Professor UjVári András Uram meg marasztására nem csak el küldöttünk, hanem az oskolában közinkben jövént ő kegyelme coram meg marasztottuk ő kegyelmét pro inveniendi anno cum expressa declaratione tali, Hogy jollehet ekkoráig az Extraneus Scholafticus Gyermekektől /: kiket akkor Számban vévén csak a fizethetők százon fellyül connumeráltattak /: Efztendőnkent Adatni szokott fizetést ő kegyelme unice maga részére incassalta és percipialta, de mivel ez nem ordinarium Sallariuma az oskolának Rectoranak avagy

A pápai kollégiumban azonban nemcsak a rektorprofesszor tanított. Korábban, a XVII. század bizonyos rövidebb időszakaiban egyszerre két professzora is volt az intézménynek,¹¹ emellett — alighanem a kezdetektől fogva — az alsóbb tanulócsoportok esetében itt is általánosan bevett gyakorlat volt a diáktanítók, **praeceptorok** (*praeceptores publici / classici / annuales*) foglalkoztatása. Egy 1732-es egyházlátogatási jegyzőkönyv arról tudósít, hogy a rektor maga tanítja a logikusokat és a rétorokat, de az alsóbb osztályok tógás deákokra vannak bízva.¹² Ami számukat illeti, 1677-ben hat diák osztálytanítóról tudunk: ketten az elemi tagozat (anyanyelvű iskola) tanulócsoportjait, négyen a középső tagozat (latin iskola) osztályait (*rudimentalisták*, *etymologisták*, *poéták* és *rétorok*) tanították.¹³ Ez a szám az 1730-as–1740-es években és az 1750-es évek elején is ennyi maradt: ekkor a *parvistáknak*, a *deklinistáknak*, a *konjugistáknak* (1734-től a *konjugistáknak* és *komparistáknak*), a *grammatistáknak*, a *syntaxistáknak* és a *poétáknak* volt külön praeceptoruk.¹⁴

XVII. századi adataink nincsenek sem a professzorok, sem az osztálytanítók javadalmazásáról. A praeceptorok fizetésére vonatkozóan sajnos vizsgált korszakunkban sem ismerünk komplett díjlevelet, de elszórt adatokkal azért rendelkezünk.

Professorának, következőképpen nagy praejudiciumot okozhatna infuturum a Tekintetes Szent Ecclesiának, midőn tudni illik jóvendőbeli Rector avagy Professoris azt magának bonificáltatni praetendálná, mind azért tehát, s mind pedig, hogy az oskolában az Extraneus Gyermekek binten úgy Praeceptorok által /: kiknek a Szent Ecclesia ordinarie fizet :/ tanittatnak, és ökis ruiniót téssnek, az említett Praeceptoroknak fizetésének ki potolására és oskolában lévő s leendő ruináknak meg építésére nézve a következőkben a modo imposterum futuris semper temporibus nem a maftani avagy jóvendőbeli Scholáknak Professora vagyis Rectora pro parte sua, hanem praemisum in finem a titulált Ecclesia Curatora maga avagy ő kegyelmétül arra rendelendő Személyek fogják ki fzedni és az oskolának Proventussai közzé tenni.” Uo. 50–51. A figyelmet szeretnénk felhívni a kiemelt részre, ami egy eddig nem idézett, fontos adalék a kollégium tanulóinak létszámát illetően.

¹¹ Így lehetett ez az 1640-es és az 1690-es években. MIKLÓS 1993. 41, 101. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009b. 12–16, 24.

¹² 1732. szeptember 19. „Magister scholarum: Stephanus Keresztúri, qui ipse tradit rhetoricam et logicam; inferiores autem classes docent togati.” DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 197. LISZKAY 1875. 77.

¹³ MIKLÓS 1993. 41, 101. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009b. 13–15. Az elemi tagozat (később: *parvisták*) két tanulócsoportja alighanem az ábécések (*abecedarii*) és a *lektorok* lehettek. A *rudimentalisták* csoportjának a későbbi *deklinisták* és *konjugisták* feleltek meg, az *etymologisták* pedig a későbbi *grammatisták* és *syntaxisták* lehettek.

¹⁴ KÖBLÖS 2006. 1014–1016. 1732–1734 között volt a lányoknak is praeptora, ezekről lásd a kántornál alább írtakat!

Az első számszerű adatot egy XVIII. század eleji forrásunk közli. Telekesi Török Istvánné Komáromi Katalin két alapítvánnyal is támogatta a pápai reformátusokat, ezek közül az 1713-ban megfogalmazott elsőben arról biztosítja Gyimóti István esperest, hogy a pápai iskola egyik praeceptorának fizetését, 10 tallért élete végéig biztosítani fogja.¹⁵ Ez átszámítva 15 rajnai forintot ér.¹⁶

A következő adatot az első presbitériumi jegyzőkönyv közli 1725-ből: ekkor a syntaxisták praeceptorának éves jövedelme 15 forint volt, amit nem az egyházközség, hanem a pápai egyházmegye finanszírozott.¹⁷ Ez utóbbi tényre a jegyzőkönyv az 1740-es években még két helyen utal, amiből az is kiderül, hogy ez a gyakorlat *ab immemoriali* [tempore], vagyis emberemlékezeten túli időktől kezdve így van.¹⁸ Sőt, a téma szóba került már a pápai egyházmegye 1713-ban tartott gyűlésén is.¹⁹

¹⁵ 1713. június 8. LISZKAY 1875. 56 (122. sz.). Sajnos az irat eredetije lappang, csak a regesztá áll rendelkezésünkre. Gyimóti István életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009a. 408.

¹⁶ 1 rajnai forint = 60 krajcár; 1 (kurta) tallér = 90 krajcár. MARÓTI 1743. 153. MARÓTI 1782. 116.

¹⁷ 1725. január 20. „... elől vétetődött az *annualis praeceptoroknak Szám adáfok, mint hogy penig ezen dolog s annak eligazítása nem egy kétt óratt kíván, a többi között primum elől vétetődött az Sintáxeos Preceptornak (!) Szám adása, mivel vocatioja lévén a Kocsi Mestersegre, tovább dolgált itt nem folytathatya, azért 15 forént lévén *annualis* fizetése, jollehet még Gergely napkor termináltatnék, mind azon által maga jo viseléséért jövendőbéli és reménfég alatt applácidáltatott az egész 15 forent. Ez szerént percipiált az tanítványitul pro numero florenos 3 denarios 25, az restántiariusok közül maga placituma szerént vett hat forentig denarios 64 penzig fizetésében, és így kilencz forentre es 89 penzre menvén é szerént a perceptioja, a restáns ött forentok es 11 penzek az Szent Presbiterium *Annualis* 15 forent fizetésebul in paratis exolváltatott.” PREI I. sz. presb. jkv. 26.*

¹⁸ 1746. december 28. „Vegeztetett, Hogy Tiszteletes Komaromi Joseph Praedicator Urunk a’ Syntaxistak Praeceptorának Seniori obligatiojabul a’ Praesbiterium Caffájából fizessen.” 1740. január 7. Uo. 95. „... kiknek is Instructioul eleikben adatott, hogy Superintendentis Tifzteletes Torcos Jakab Uramnak proponallyák ezen dolgott, Hogy jollehet ab immemoriali az Syntaxeos Preceptornak fizeteset, florenos numero 15 ezen Tractusbeli Szent Presbyterium administralta, mi oktul viseltettven, Istenben boldogult Tifzteletes Csuzi Josef Uram két fele szakafztotta, és felet az also Tractusbeli Szent Társoság hogy fizesse, ugy rendelte, melly ordinatiobul mind ekkoraig semmi sem lett, nagy kárára ezen Szent Ecclesiának, azért a jo rendnek meg tartásaért, hogy ezen fogyatkozás előbbeni rendes állapottyaban redintegraltossek ex officio, alazatossan kívannya a Szent Ecclesia.” A probléma tehát az volt, hogy Csuzi Cseh József pápai lelkész és esperes valamikor ezt a kötelezettséget megosztotta a veszprémi egyházmegyével, azonban ez a rendszer nem működött. Uo. 128. 1747. január 12-én a küldöttek azt a választ ismertették a pápai presbitériummal, hogy mihelyt sikerül egy egyházkerületi gyűlést összehozni, ennek az ügynek a rendezését a püspök napirendre fogja tűzni. Uo. 129. Az 1747. március 8-án Pápán tartott egyházkerületi gyűlés jegyzőkönyve azonban erről szóló határozatot nem tartalmaz. KÖBLÖS 2011. 228–229.

¹⁹ Lásd a 2. sz. dokumentum utolsó bekezdését! Amint azt az előző két jegyzetben idézett források is mutatják, a *presbiterium* szó ekkor még nem a gyülekezetek választott világi képviselőtestületét jelölte (ezt a pápai források *Szent Ecclesia* néven emlegették), hanem

Talán elsőre furcsának tűnik ez a megoldás. De mindjárt érthetőbbé válik, ha megnézzük, ezidőtájt milyen volt a kollégium tanulóinak származási hely szerinti, valamint a vidéki iskolamesterségre kiment diákok területi megoszlása. 1737 körül 28 %-uk volt Pápa városából való, 37 %-uk a pápai egyházmegye, 30 %-uk a dunántúli egyházkerület távolabbi pontjairól jött, és 5 %-a érkezett az ország egyéb helységeiből.²⁰ 1732–1752 között a rektorságra kimentek 50%-a helyezkedett el a pápai egyházmegye valamelyik gyülekezetének iskolájában, 47%-a ment a dunántúli egyházkerület többi egyházmegyéjébe, és 3 %-a egyházkerületen kívülre.²¹ Valószínűleg korábban is igen markánsan kiemelkedett a pápai egyházmegyéből érkezettek és a pápai egyházmegye iskoláiba kimentek arányszáma. Ez elegendő indok lehetett arra, hogy – talán valamikor már a XVII. században – a traktus lelkészei magukra vállalták annak az osztálytanítónak az anyagi ellátását, aki megbízatása lejárta után maga is esélyes lehetett egy kisebb iskola rektorságára, és olyanokat oktatott, akiknek később juthatott ugyanez a sors.

Szintén ez a fentebb említett 1725-ös forráshely árulja el azt is, hogy a kollégium praeceptorai tanítványaik tandíját havonta maguk szedték be, ennek mértékét pedig osztályonként a presbitérium szabta meg. Eszerint – a könyvebb összehasonlítás kedvéért dénárokból megadva – a parvisták havi tandíja 3, a deklinistáké és konjugistáké 5, a grammatistáké 10, a syntaxistáké 11 $\frac{2}{3}$, a poétáké 15 dénár volt.²² Sajnos a Komáromi Katalin alapítványában említett osztálytanítón és a syntaxisták praeceptorán kívül a többiek jövedelmét a jegyzőkönyv nem árulja el, erre nézve a havi tandíjból pedig még óvatos következtetéseket sem vonhatunk le. Talán annyit joggal feltételezhetünk, hogy

az egyházmegyei lelkészek testületét. KÖBLÖS 2011. 45–50. Trócsányi Zsolt a *presbiterium* kifejezést félreérti, ezért ezt a forrást tévesen úgy interpretálja, hogy az osztálytanítók fizetésének egyik forrása az egyházközség pénztára. TRÓCSÁNYI 1981. 65, 83 (101. sz. jegyzet).

²⁰ Az adatsor alapja a pápai kollégiumi diáknévsor egyik táblázata. KÖBLÖS 2006. 51.

²¹ Az adatsor alapja ugyanezen diáknévsor egy másik táblázata. Uo. 48.

²² 1724. január 31. „Az Praeceptorok Exerbitantiaja iránt determináltatott az, hogy az *Clafficus Praeceptorok esztendőt által az ő tanítványit in genere, akar vidéki, akar ittlakos ember gyermeki legyenek, többet ne merészellen menstuatim venni, hanem csak azt, a mitt már praeve a Szent Ecclesia per ordines Classium refolvalt, ugymint: 1mum az abecedariusok menstuatim fizetni tartoznak három három pénzel. 2do Azoktul fogva az grammatistakig egy egy garast. 3io Az Grammatistak tiz tiz pénzt. 4to Az Sintacxisták egy egy hét karajczárost. 5to Az poëták három három garast, melyeknek ki Szedésére obligaltatikis, ugy hogy ha per negligentiam valamely praeceptor in tempore bé nem szedi, Szám adásakor inputaltatik fizetefében.” PREI I. sz. presb. jkv. 26–27. A pénz a dénárt jelentette. 1 garas = 3 krajcár = 5 dénár; a hét krajcárost más néven *petáknak* nevezték. MARÓTI 1743. 153. MARÓTI 1782. 116. HUDI 2002. 556.*

ha kettőjüknek 15 forint volt az éves fizetése, ettől jelentősen a többiek fizetése sem térhetett el, sőt az is lehet, hogy ugyanennyi volt.

Eme két praeceptor fizetésének forrását ismerjük. Ami a többiekét illeti, az oly sokszor emlegetett jegyzőkönyv két különböző helyen előforduló odavetett félmondatai erősítik meg abbéli sejtésünket, hogy nekik az egyházközség adta ki évi járandóságukat.²³

A pápai oktatással kapcsolatban az 1740-es években egy újabb szereplő is feltűnik, akiről eddig nem esett említés: a **kántor**, aki egyben a leányok tanítója is volt.

Korábban a lányok is részei voltak az egységes kollégiumi oktatásnak: az összesen 365 tanuló nevét tartalmazó 1718-as diáknévsor végén külön osztályt alkotva (*classis virginum*) szerepelnek, összesen ötvenkilencen vannak.²⁴ Egy keltezetlen, valószínűleg 1728-ban vagy 1729-ben keletkezett²⁵ irat, mely a prédikátorok marasztása során eléjük tárt kívánságokat tartalmazta, azt is említi, hogy a leányok tanítását, mely eddig is mindkettőjük kötelessége volt, ezután is végezzék.²⁶ Ekkortájt tehát a lányok oktatása a lelkészek dolga volt. Azonban

²³ 1725. január 20. „...in Contestationem obedientiae nem kívánhatták a' Praeceptorok azt, hogy ha az Szent Ecclesia Szorgalmatos gondal, nagy költséggel kíván őket tanítoul pro-
videalni, hogy az az accidentia tanítójokul Subtrahaltatnék...” PREI I. sz. presb. jkv. 27–28. 1729. január 4. „... az oskolában az Extraneus Gyermekek βinten ugy Praeceptorok által /: kiknek a Szent Ecclesia ordinarie fizet :/ taníttatnak.” Uo. 50–51.

²⁴ KÖBLÖS 2006. 149.

²⁵ Név szerint csak Csuzi Cseh József pápai lelkész neve fordul elő benne, tehát 1698–1731 között keletkezett. Lelkésztestára alighanem Naszályi István volt, mert ebben az iratban is, és a presbitériumi jegyzőkönyvben az 1724-es évnél is szó van arról, hogy kettejük között viszályok voltak; ezzel keletkezési idejét az 1711–1731 közti húsz évre szűkíthetjük. A benne felsorolt pontokhoz hasonló problémákat szintén 1724-ben sorolt fel 7 pontban az egyházközség vezetősége, amire Csuzi Cseh József és Naszályi István is pontról pontra írásos választ adott. 1724. január 30–31. PREI I. sz. presb. jkv. 11–24. TÓTH 1941. 152. Ebben az iratban azonban 6 pont szerepel, és ezek csak részint egyeznek az 1724-es pontokkal, tehát nem az azévi papmarasztásról van szó. Az irat kézírását vizsgálva arra jutottunk, hogy ugyanaz a kéz írta, amelyik a jegyzőkönyv 1728–1730 között keletkezett bejegyzéseinek egy részét is. PREI I. sz. presb. jkv. 45–55. Az irat 4. pontjában „moftani nyomorusagos es Moftoha idő” van emlegetve, melyben ugyan az egyház tagjai igyekeztek mind búza-, mind pénzbeli hozzájárulásukat teljesíteni, „de mivel a βegenyűg mindenütt tifzta buzat nem adhat”, arra kéri a lelkészeket, elégedjenek meg azzal, „a mit a fβegeny Ember adhat”. Dátum nélkül. DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 169. 2. LISZKAY 1875. 69. A huszas-harmincas évek fordulóján az 1728-as esztendő volt országos szinten, ezen belül a Dunántúl nagy részén is különösen aszályos, rossz termést és sokhelyütt éhínséget hozó. RÉTHLY Antal: Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1701–1800-ig. Bp., 1970. 128–130. Az irat keltezésének idejét ezekre az adatokra alapozva határoztuk meg.

²⁶ Dátum nélkül. „Memoriale. Tifsteletes Praedikator Vraimék maraβtafa alkalmatosságaval proponalondo punctumok ezek lehetnek: 1. Valamint eddig, ugy tovább is tartoβo kötelefsegek βerint intimaltofsék, hogy aβ Leanyok Tanitafa mind kettőjök reβerül egyarant gyakoroltafsek.

nyilván továbbra is rendszeresen problémák adódhattak ezzel kapcsolatban, ezért a presbitérium alighanem más megoldást keresett. 1732–1734 között a lányokat már külön osztálytanító (*praeceptor puellarum / filiolarum*) oktatta,²⁷ de osztályuk még ekkor is részét képezte az egységes kollégiumnak.

A változás az 1740-es években, talán már 1740-ben következett be, ugyanis akkortájt vette át a lányok tanítását a kántor. Kérdés, hogy már ekkor kiváltak-e a kollégium testéből.²⁸

A kántori tisztséget, és egyben viselőjének nevét (**Pap Ferenc**) először a presbitériumi jegyzőkönyv említi 1740-ben, de már úgy, hogy a két lelkésszel és a professzorral együtt az ő marasztásáról is döntenek.²⁹ Ennek az évnek az elején 4 köből búzát szavaznak meg neki, de hangsúlyozzák, hogy ez nem rendszeres juttatás.³⁰ Ugyanezen év végén sikerül elérnie, hogy ha hivatalát 1741-re is meghosszabbítják, a következő évben is kapni fogja ezt a gabonameny-nyiséget.³¹

~~Most Tiszteletes Csúgy Uram refirul ebben~~ eddig sokszor fogyatkozás esett ~~ez iránt~~. 2. A Canon berint hités obligatiojok, hogy a Scholai s a Tanulo Iffiufigot mentül gyakortab minden heten leg alab eczer visitállják, es a Scholai dolgot investigallyak, és a midön mi Correctiok intervenialnak, azokon mind ketten, nisi legitimum impedimentum interveniat, compareallyanak. [...]” DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 169. 1. LISZKAY 1875. 69. A vastagon szedett szó néhány másik kihúzásával egy időben, utólagosan lett a szövegbe beszúrva. Tóth Endre is állítja, hogy 1740 előtt a lányokat a prédikátorok tanították. TÓTH 1941. 261.

²⁷ KÖBLÖS 2006. 1014.

²⁸ Míg a praeceptorok felsorolásában 1732–1734 között a lányok osztálytanítója is említve van, 1745–1752 között már róla nem esik említés. KÖBLÖS 2006. 1014–1016. Ez érthető, hiszen ekkor már a kántor a leányok tanítója, ő pedig nem diáktanító volt. Ettől a lányok osztálya még lehetett a kollégium része. A Pápára való visszatelepedés után viszont a lányok elemi iskolája már egyértelműen a kollégiumtól elkülönült intézmény volt. TÓTH 1941. 261–266. HUDI József: A pápai református leányiskola rendtartása 1819-ből. = Acta Musei Papensis/Pápai Múzeumi Értesítő 7. Pápa, 2002. 137–143. 137. old.

²⁹ 1740. január 7. „A’ Szent Ecclesia által deputaltottak Tiszteletes Praedikator Komaromi Joseph Tractusbeli Senior és Torkos Jakab Urai a régi Szokás Szerint leendő meg marasztásokra Bone Adam, Nemes György, Szabó Peter, Curator Eperjesy György Uraimek az Egyházfiakkal együtt, kik hogy Rector Pápay Mihály és Cantor Pap Ferencz Uraimekatis pro praesenti anno maraffák, hagyattott.” PREI I. sz. presb. jkv. 94. Hasonlóképpen marasztották az 1747. évre is. 1746. XII. 28. 1747. I. 12. Uo. 128–129. Pap Ferenc (4.) életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009a. 727.

³⁰ 1740. január 8. „Cantorunknak negy Posonyi köből Búza resolvaltott a’ Szent ecclesiátul, de nem úgy, hogy consequentiaba mennyen, hanem csak Szüleje halalabul következet hátra maradasának Segittségéért.” PREI I. sz. presb. jkv. 97.

³¹ 1740. december 21. „Cantor Uram dolga felöl adta elől magát, hogy ezen folyo Efstendöre resolvalt a Szent Ecclesia pro subsistentia Cubulos tritici numero 4. Ha a marafftaskor ő kegyelme a Szent Ecclesia hivatallyát acceptalni fogja, a következő Efstendöre is azon negy köből Gabona praeter Salarium meg adatatik a mostani időnek szük voltára nezeve.” Uo. 118.

A kántornak három díjleveléről is tudunk, ebből kettőnek ismerjük ma is a szövegét, mindkettő keltezetlen. A presbitériumi jegyzőkönyv által megőrzött irat egy 1745. március 15-i bejegyzés után következik, tehát nyilván ebben az évben született. Ez egyértelművé teszi, hogy a kántor már ezelőtt is a lányok tanítója volt. A díjlevél a kántor készpénzbeli éves fizetését 62 forintban szabja meg, aminek nagyobb részét a dunántúli reformátusok nagy patrónusa, Kenei István maga állja (30 forint), a többit az egyházközség fizeti (20 forint), illetve a tanítványok tandíjából is jár bizonyos rész (12 forint) neki. A tűzifa és a hús megváltása fejében 2, illetve 6 forintot, faggyú vásárlására 1 forint 20 dénárt, természetbeni juttatásként pedig ekkor már 14 pozsonyi mérő gabonát kap. Ahogy a fiúk a rektornak, úgy a lányok neki fizetnek *nundinálét* (a 7 vásár alkalmával fejenként 2 dénár), és adnak *sabbatalét* (Szent Gergely naptól Szent Mihály napig szerdánként és szombatonként 1–1 tojást), valamint nyaranta fejenként egy csirkét. Liturgikus szolgálataiért a három sátoros ünnep utolsó napjának templomi gyűjtése, nagyobb (kikíséréses) temetésért 20, kisebbért 10, siratásért 25 dénár járt neki.³²

Fennmaradt egy másik keltezetlen kántori díjlevél is, mely első ránézésre az előző tartalmi másolatának tűnik. Ha viszont figyelmesebben végignézzük a tételeket, két jelentős eltérésre figyelhetünk fel. Egyrészt az egyházközségtől itt nem 20, csak 10 forint jár. És ha még ezt valamiféle elírásnak is vélhetnénk (ami egy ilyen alapvető okmány esetén elég nehezen képzelhető el), számszerűleg és megfogalmazás tekintetében is jelentősen eltér a két díjlevélben olvasható gabonamennyiség: míg az 1745-ös szöveg 14 pozsonyi köbölről rendelkezik, a második okmányban öreg mérővel mérve 4, egyébként 6 pozsonyi mérőről van szó. Ha visszagondolunk arra, hogy 1740-ben kétszer is 4 (pozsonyi) köböl búza egyszeri adományozásáról volt szó, alighanem azt kell feltételeznünk, hogy ez a díjlevél az előzőekben ismertetettnél korábbi, ugyanakkor már 1740 utáni, hiszen a 4 köböl búza juttatását rendszeressé teszi. Eszerint ez a korábbi díjlevél valamikor 1741–1744 között keletkezett.

A harmadik kántori díjlevél szövege sajnos nem maradt fenn, pusztán regesztáját őrizte meg számunkra Liszkay József. Ő — a rektori díjlevélhez hasonlóan — 1744. december 20-ra keltezi.³³ Lehetséges, hogy ez a korábbi díjlevél egy másik példánya volt.³⁴

³² Lásd a 10. sz. **dokumentumot!** A virrasztásról szót ejt Tóth Endre is. TÓTH 1941. 160.

³³ LISZKAY 1875. 92 (260. sz.).

³⁴ Tóth Endre egyetlen díjlevélről tud, amit 1740-re keltez. TÓTH 1941. 160.

Ennyit az egyházi, iskolai szolgálattevők munkájának hivatalos ellentételezéséről. A díjlevelek azonban mindig egy idealizált képet festenek. Természet-szerűleg felmerül a kérdés: vajon a valóságot tükrözik?

Minthogy a legelső fennmaradt presbiteri jegyzőkönyv 1720-tól van vezetve, korábbról csak véletlenszerűen szólnak forrásaink arról, vajon pontosan kapták-e kézhez fizetésüket a pápai gyülekezet egyházi szolgálói. Ezek arról árulkodnak, hogy a **pápai prédikátorok** ellátása már korábban is súlyos károkat szenvedett. 1713-ban a pápai egyházmegyei zsinat kénytelen dönteni afelől, hogy a gyülekezet ne újítsa, és a sátoros ünnepek első napján összegyűlő perselybevétel — amint a díjlevél is meghatározta — továbbra is a lelkészeket illesse, továbbá a fa és búza járandósággal kapcsolatban végre egyezzenek meg a prédikátorokkal.³⁵ Ugyanebben az esztendőben arra is van bizonyítékunk, hogy majd két évre visszamenőleg késve, 18 részletben kapta meg pénzbeli fizetését Csuzi Cseh József pápai lelkész.³⁶

Az első fennmaradt presbitériumi jegyzőkönyv is a fizetések gyakori elmaradásáról tudósít. 1720–1724 között folytonos vita folyt a prédikátorok és a presbitérium között az éves jövedelem mértékéről.

1720 januárjában a presbitérium azt igyekezett elérni, hogy a lelkészek az 1717. évre engedjenek el 25 forintot járandóságukból, az 1718. esztendőre is elégedjenek meg 125, a rengeteg szerencsétlenséggel és kiadással járó 1719. évre pedig 100 forinttal.³⁷ Ugyanakkor a perceptor mellé két egyházfit választottak, hogy a lelkészek fizetésére fordítható pénzt egy lajstromban rögzített mérték szerint hajtsák be a gyülekezet tagjaitól, akik pedig nem fizetnének, azokat jelentsék a presbitériumnak.³⁸ Ekkor tehát már határoztak az utcánkenti adóbehajtásról, de még nem kapták meg az adószedők a megfelelő felhatalmazást ahhoz, hogy a hátralékosoktól be is tudják hajtani az elmaradt összegeket.

1720 márciusában sikerült 1718 végéig rendezni a tartozásokat, de az 1719. esztendőre a gyülekezet Csuzi Cseh József felé 40, Naszályi István felé 36, a rektor felé pedig 64 forinttal adós maradt.³⁹

³⁵ Lásd a 2. sz. dokumentumot!

³⁶ Lásd a 3. sz. dokumentumot!

³⁷ 1720. január 6. PREI I. sz. presb. jkv. 1–2.

³⁸ Lásd a 4. sz. dokumentumot!

³⁹ 1720. március 9. PREI I. sz. presb. jkv. 4. Naszályi István lelkész életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009a. 521.

1721 augusztusában a presbitérium újra határozatban mondta ki, hogy amíg jobb idők nem jönnek, a prédikátorok rendes fizetése 125 forint lesz.⁴⁰ Erre válaszlépésként a két lelkész felmondta prédikatori állását, és erről tájékoztatta is Gyimóti István esperest, aki arra kérte őket, hogy Gergely napig még maradjanak hivatalukban.⁴¹

Sajnos a presbitériumi jegyzőkönyv igen kevés információt nyújt számunkra a továbbiakról. A lelkészek maradtak, 1723-ban a presbitérium újra elrendelte tartozásaik kiegyenlítését és a nem fizető gyülekezeti tagok esetében a lelkiismeretes behajtást.⁴² Az 1724-es bejegyzésekből, a gyülekezetnek a lelkészek részére átadott hét pontos sérelmi listából kiderül, hogy továbbra is ragaszkodnak az évi 125 forintos jövedelemlafonhoz.⁴³ A lelkészek válaszai ezzel kapcsolatban világossá teszik, hogy ők az előző, viharos évekre nézve kénytelen-kelletlen elfogadták fizetésük megkurtítását, együttesen 100 tallérnyi járandóságot (vagyis 150 forintot)⁴⁴ elengedtek, ugyanakkor a jövőre nézve, és utódaik érdekeit figyelembe véve semmiképpen nem járulnak hozzá a fizetés-csökkenéshez.⁴⁵ Az azévi bejegyzésekből az is kiderül, hogy az előző évi

⁴⁰ PREI I. sz. presb. jkv. 6.

⁴¹ Lásd az 5. sz. dokumentumot! A felmondólevelét Liszkay József szerint az ő idejében megvolt. LISZKAY 1875. 64 (152. sz.). Ma már lappang, csak az esperesi válasz van meg.

⁴² Lásd a 6. sz. dokumentumot!

⁴³ 1724. január 30. PREI I. sz. presb. jkv. 10, 12.

⁴⁴ Lásd a 16. sz. jegyzetet!

⁴⁵ Cseh Csuzi válaszában: Dátum nélkül. [1724. január 30 vagy 31.] „... *nem lehet meg engednünk a praetendalt defalcationt, es ekképpen contentáltatnunk. Ebben eddig sem consentialtunk, most is az ellen reclamálunk, és justa et canonica praetensionkat fel tartván ezt miis protocolaltatni kívánnyuk pro futura cautela et memoria, hogy jövendőben Successionktul ne culpaltassunk. Meg elegendhetnék az Ecclesia kettőnk reszerül a' Százötven foréntig valo defalcationnal, a mely Summát el engedtünk az időnek mivoltára nézve és a' közönséges haszonra kívántott Expensakra*” PREI Pápai I. sz. presb. jkv. 14. Naszályi válaszából: 1724. január 31. „... *mi annak az Végezésnek sem akkor, sem azulta ... nem Consentialtunk, s nem es Consentialhatunk, hanem az akkori közönséges kölcségre es szükségre nézve még kegyelmeteknél ben levő Restantiánkbul mind kettőnk részérül Száz tallérokat el engedtünk és applácidáltunk. Azért in reliquo miis azon conclusiot, melyis lett de nobis sine nobis et sine consensu partium reciproco mint Canonunk ellen valot ... invalidanak tartjuk. ... Ha nem adgya kegyelmetek, erővel nem vehettyük, nemis illik, hogy ugy vegyük. Egyeb eránt lelkünket s lelki ismeretünket a Szent Presbiterium előtt s jövendő Successorink előttis, kik vigore 33. classis 3tia canonis bennünket kárhoztatnának, ezen reclamantionkkal, mellyet miis a Presbiterium Archivumában béiratunk, megmenteni igyekezzük.*” Uo. 19. A hivatkozott egyházi törvény a komjáti kánonok III. részének 33. kánonja, mely az egyházi szolgák ellátásáról rendelkezik. Egyházi törvénykönyv... Szerk. SZÉKI Béla. Pápa, 1867. 46–47.

búzajárandóság sem folyt be teljesen, a presbitérium ugyanis felszólítja az előző évi collectorokat, hogy az elmaradt részt szedjék be.⁴⁶

Végül, nem tudjuk, pontosan hogyan és mikor, de a presbitérium álláspontja győzött. Erre nézve a presbitériumi jegyzőkönyvben egyetlen szónyi utalás sincs, csak az egyházközségi számadások és a korszakból fennmaradt nyugták egyidejű elemzése segítségével mutatható ki, amit pár bekezdéssel később meg is fogunk tenni.

Még az 1724. évben sikerült megtalálni a lelkészek jövedelmeire szánt összeg beszédésére is a helyes megoldást. Áprilisban a gyülekezet összes tagja írásban megállapodott afelől, hogy lelkészeik és kollégiumi rektoruk ellátásának zavartalansága érdekében mindenki fejenként évente bizonyos összeggel hozzájárul ezek javadalmazásához. A megajánlott összeg beszédését az erre korábban megválasztott *collectorok* feladatává tették, akik most arra is felhatalmazást kaptak, hogy a késedelmeskedők javait lefoglalhassák, és a tartozást azok értékesítésével egyenlítsék ki.⁴⁷

A kedélyek mindenesetre lenyugodtak, mert a presbitériumi jegyzőkönyvben az 1725. évtől kezdve egyetlen szó nem esik elmaradt jövedelmekkel kapcsolatos vitákról és egyenlenségekről. Az egyházi adót pedig a fent kidolgozott módszerrel ezután egészen az adásztevelői száműzetés korszakáig alighanem évről évre folyamatosan behajtották, erről tanúskodnak a fennmaradt egyháziadó-kimutatások.⁴⁸ A presbitériumi gyűlések korszakunkban ezután csak egyszer foglalkoznak az egyházi adó beszédésével: 1733-ban városrészenként és utcánként újra kiküldötteket választanak az adó beszédésére, ekkor szó

⁴⁶ 1724. január 30. „^{2do}. *Injugaltatik, tavalyi Collector Uraimék hogy a Buzabéli tavalyi Restantiátt bé szedgyek.*” PREI I. sz. presb. jkv. 10.

⁴⁷ 1724. április 23. A megállapodás szövege után 167 aláírás olvasható, a megajánlott összegek feltüntetésével. Ezután a lelkészek 1724. évi fizetésére beszédett adó kimutatása következik: a református polgárok utcánként vannak felsorolva, nevük mellett a beszédett összeg szerepel. Ugyanakkor ebbe a 36 oldalas füzetbe – minden bizonnyal tévesen – befűztek egy olyan lapot is, melyen még az 1723-as évre beszédett adók egy töredéke (az Újvárosi utcában lakók egy részének befizetése) olvasható. Ez arról tanúskodik, hogy vagy már abban az évben is volt egyháziadó-behajtás, vagy 1724-ben visszamenőleg is szedtek adót a lekipásztorok és a rektor korábbról felhalmozódott tartozásainak kiegyenlítésére. DREL I. 1. b. 1724:2. Publikálva: KÖBLÖS 2020. 252–269. (1. sz. dokumentum).

⁴⁸ 1723–1752 között pusztán az 1725–1730 közti évek, az 1738. és 1740. évi, valamint az 1742–1743 és 1745–1746 közti évek egyháziadó-kimutatásai hiányoznak. Publikálva: Uo. 252–335 (1–15. sz. dokumentum).

esik arról is, hogy vannak bizonyos pénz- és gabonabeli hátralékok, amiket szintén be kell hajtaniuk.⁴⁹

Ami a **rektorokat** illeti, velük kapcsolatos hasonló nagyságrendű kifizetési problémákról a presbitériumi jegyzőkönyv nem tudósít.⁵⁰ Az ő esetükben a probléma inkább az volt, hogy bizonyos időszakokban nehéz volt megfelelő embereket találni a díjlevélben megszabott fizetségért.⁵¹

Ha azt nyomozzuk, vajon 1724 után mindenki időben megkapta-e járandóságát, nem vagyunk könnyű helyzetben. Egyrészt mind a lelkészek, mind a rektorok általában több részletben jutottak jövedelmeikhez. Másrészt a számadásokban a legtöbb évben a két prédikátornak és a rektornak, sőt nemegyszer a kántornak is kifizetett összegeket összevontan szerepeltették, ezekből pedig nem minden esetben fejthetők vissza az egyes tételek.⁵² Annyit látunk, hogy nemegyszer mind a lelkészek, mind a rektor késve kapta meg fizetése utolsó részletét.⁵³ A jegyzőkönyv adatait összevetve azokkal a nyugtákkal, melyeket az egyházkerületi ügyviteli és az egyházközségi számadási iratok között leltünk fel, annyi igazolható, hogy a két lelkész az 1730-as évek első felében a 8–8 forintos fajárandóság mellett valóban évente csak 125 forint fizetést vett

⁴⁹ Lásd a 7. sz. dokumentumot!

⁵⁰ A vidéki tanulók által a rektornak fizetendő pénzzel kapcsolatban 1729-ben támadt egyetlenségről már korábban szóltunk. Lásd a 10. sz. jegyzetet!

⁵¹ A presbitérium ezzel a problémával szembesült például az 1721. évben, amikor Kövesdi János rektor ment el marosvásárhelyi második professzornak. Ekkor egy Kiliti Benedek nevű ifjúval tárgyaltak, végül Jabloncai Berta Benedek jött rektornak. PREI I. sz. presb. jkv. 5. KÖB-LŐS-KRÁNITZ 2009a. 257. Kiliti Benedek a debreceni kollégiumban tanult, 1715-ben subscribált. Későbbi pályafutásáról csak annyit tudunk, hogy 1737–1740 között a kisújszállási református gimnázium leányosztályának tanítója volt. THURY 1908. 194. SZABADI 2013. I. 381. KESZI HAJDU Lajos: A kisújszállási reformált egyház és iskola múlt és jelene. = MPEA 1870/8–9. 470–476. 476. old.

⁵² Néhány példa összevont összegekre, ahol nem tudtuk szétválasztani az egyes tételeket: 1733 márciusában a lelkészeknek és a rektornak együtt kifizettek 688 forintot és 77 ½ dénárt. PREI I. sz. presb. jkv. 64. 1740 januárjában: a lelkészek, a rektor és a kántor fizetésére együtt 414 forint. Uo. 97. 1741 márciusában: ugyanők együtt 471 forint ½ dénár. Uo. 102. 1742 és 1743 márciusában: ugyanők együtt kaptak 474 forint 20 dénárt. Uo. 105, 107. 1745 márciusában: *Az Ecclesia szükségére, Tiszteletes Predicator, Rector és Cántor Uraimék fizetéseikkel együtt* 1028 forint és 48 ½ dénár. Uo. 122.

⁵³ 1727 februárjában Csuzi Józsefnek 1725-i tartozására kifizettek 75 forintot, Naszályi Istvánnak 55 forintot, Újvári András rektornak 31 forintot és 50 dénárt; 1726-i járandóságára Csuzi Józsefnek 100 forintot fizetésre és 8 forintot fára, Naszályi Istvánnak 35 forintot fizetésre és 8 forintot fára, Újvári Andrásnak 70 forintot és 92 dénárt fizetésre, 4 forintot fára. Uo. 36. Komáromi József és Szikszai Pál lelkész az 1732. évre járó 24 köből búzát csak 1733. szeptember 5-én kapta kézhez, az 1733. évre ekkor mindketten még csak 1 köblöt kaptak. Nyugtájuk. DREL I. 1. b. 1733:2. 16–17.

kézhez, míg a rektoré maradt a 4 forint fa- és 6 forint húsjárándósággal kiegészített 100 forintos fizetés; ezeket az összegeket viszont nagyjából szabályosan és rendszeresen megkapták.⁵⁴

A helyzet Torkos Jakab megjelenésével változott meg, aki 1735-ben előbb a kollégium rektora, majd a gyülekezet lelkésze lett. Ugyan a presbitériumi jegyzőkönyv sehol sem említi, de nyilván az ő feltételei között szerepelhetett a lelkészi fizetés visszaállítása az első díjlevélben meghatározott 150 forintra, ami az 1736. esztendőttől kezdve mindkét lelkész esetében megtörtént.⁵⁵ A legregbbi díjlevélben meghatározott járandóságok (8 forint fajáradék és 24 köből/mérő búza), valamint a rektor jövedelmei (100 forintos fizetés, 4 forintos fa- és 6 forintos húsjárándék, 12 köből/mérő búza) változatlanul maradtak. Az eredeti díjlevélhez képest még némi növekedés is volt: 1740-ben a rektornak a sertés vagy szalonna megvásárlása fejében adott 4 forint a presbitérium döntése alapján 6 forintra nőtt, majd 1745-től jövedelme a gyertyáért, faggyúért járó 1, 1749-től pedig a lelkészek járandósága a kerti veteményekért járó 6 Ft-os tétellel is kiegészült.⁵⁶ A nyugták, valamint a presbiteri jegyzőkönyv

⁵⁴ A presbitériumi jegyzőkönyvben szereplő összevont összegek tételekre bontva: 1731 februárjában a lelkészek fizetése és fajárandósága együtt 266 forint, a rektor fa- és sertésjárándósága 10 forint. Uo. 57. 266 = 125 + 8 + 125 + 8; 10 = 4 + 6. 1734 márciusában és szeptemberében mindhármójuknak fájuk árával együtt kifizettek 370 forintot. Uo. 76, 80. 370 = 125 + 8 + 125 + 8 + 100 + 4. A fent említett két állagból az 1732–1750 közti időszakra nézve kigyújtható a nyugták szinte teljesnek mondható sorozata, ebből emeltük ki a prédikatori, rektori (és alább a kántori) nyugtákat. Lásd az I. sz. mellékletet! Az ottani nyugták egyikén Komáromi József a 125 forintos évi fizetést már szokásosnak nevezi. 1736. július 6. „Hogy Nemzetes Borsos Márton Perceptor Uramtul a Papai Reformata Ekklesiátul annuatim adattatni szokott száz huszöt forintokat négy ízben pro anno 1735. in totum percipialtam, errül ő kegyelmet quietalom. [...] Komáromi Josephus manu propria.” DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1736/3.

⁵⁵ Komáromi József az 1736. évre járó fizetését két részletben kapta meg. A december 4-én kifizetett 100 forint után Szenteste kapott még 50 forintot, ennek nyugtájában olvasható a következő indoklás: 1736. december 24. „Mint hogy a Nemes Papai Reformata Szent ekklesia a Predikatorok régi rend szerint valo fizetését, tudni illik 100, id est száz Tallerokat determinalta ab hoc anno 1736. inchoative meg adatni, ezokaért ...” Uo. 1736/6. 100 tallér = 150 forint. MARÓTI 1743. 153. MARÓTI 1782. 116. Torkos Jakab (1.) lelkész életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁ-NITZ 2009a. 645.

⁵⁶ Lásd az I. sz. mellékletet! Az első tétel megemeléséről a presbitériumi jegyzőkönyvben olvashatunk. 1740. december 21. „... adta elől magát, hogy a mostani Professor ugy, amint eddig az ő kegyelme Antecessori az Ecclesiátul S[alva] V[enia] egy Pecsényere rendelt Summával, ugy mint negy forintokkal Contentus nem akar lenni, Azert mostani alkalmatossággal Determinaltatott, hogy ennekutánna a Pecsénye vagy in natura in valore hat forintig meg vetetett Contentaltassék Professor Uram, vagy ha penzül kivanya föl venni, nem töb, hanem hat forintokkal fizetessek ki.” A szövegben az álló betűs szó helyett hibásan hat szerepelt. PREI I. sz. presb. jkv. 117–118.

számadási tételei szerint ezeket a jövedelmeket mindhárman rendszeresen és időben meg is kapták.⁵⁷

Ami a **kántort** illeti, az ő jóval szerényebb jövedelme teljesítésének alakulását még nehezebb nyomon követni. Ehhez egyedüli forrásunk az a néhány nyugta, ami az 1740-es évekből — meglehetősen foghíjasan — fennmaradt. Ezek szerint Pap Ferenc kántor 1741 januárjában az egész 1740-es évre járó jövedelmének kézhezvételét igazolta, de sajnos ez a nyugta — meglehetősen különös módon — számokat nem tartalmaz.⁵⁸ Pangor János 1743–1745 közti kántorságának két évéből csak részösszegekről szóló nyugta maradt fenn, ez azt mutatja, hogy még a dátum nélküli korábbi díjlevél⁵⁹ szerint kapta fizetését, mert az egyházközség még csak 10 forintot fizetett neki.⁶⁰ A kántorságra visszatért Pap Ferenc 1745., 1746. és 1748. esztendei juttatásait viszont három nyugtája pontosan felsorolja. Ezek szerint az 1745-ös díjlevélhez⁶¹ képest a kisebb tételek esetében némi csökkenés látható: húsról nem 6, csak 5 forintot, faggyúra nem 1 forint 20, csak 1 forint 10 dénárt kapott,⁶² sőt volt év, hogy a 10 dénárt is lespórolták.⁶³ Ugyanakkor a nyugták azt is megmutatják, hogy

⁵⁷ A nyugtákat lásd az **I. sz. mellékletben**! Itt jegyzem meg, hogy Baranyi Péter rektor 1744-es évre járó, a többi rektor 100, de még a lelkészek 150 forintjához képest is magasan kiugró 170 forintos fizetésére mindeztidáig nem találtunk kellő magyarázatot. Az azévi számadások éppen egy olyan összevont tételben szerepeltetik az ő fizetését is, melyben az egyházközség közönséges szükségletei is bennfoglaltatnak, tehát onnan kihámozhatatlan az ő juttatásának mértéke. Lásd az 52. sz. jegyzet utolsó forrásmegjelölését! A presbitériumi jegyzőkönyv számadási összegei tételekre bontva: 1737 februárjában 1736. Szent Gergely napjától kezdve 1737. Szent Gergely napjáig terjedően átadtak a két lelkésznek éves fizetés címén 300 forintot. PREI I. sz. presb. jkv. 84. 300 = 150 + 150. 1738 márciusában a két lelkésznek és a rektornak évi fizetésükre 400 forintot, a fa árért pedig 20 forintot. Uo. 86. 400 = 150 + 150 + 100; 20 = 8 + 8 + 4. 1739 márciusában: a két lelkész fejenként 150 forintot fizetése fejében, 8–8 forintot fáért; a rektor 100 forintot fizetésére, 4 forintot fára; a két lelkész a következő évre előlegként 25–25 forintot. Uo. 92. 1746 és 1747 márciusában a két lelkész, a rektor és a kántor összevont jövedelme 485 forint 10 dénár. Uo. 126, 131. 485 forint 10 dénár = 150 + 8 + 150 + 8 + 100 + 4 + 6 + 1 + 58 forint 10 dénár. Az utolsó tétel a kántor bére. Lásd az **I. sz. melléklet** 1745–1746. és 1748. évét és a **11. sz. dokumentumot**! 1748 márciusában ugyanazok 485 forintot. Uo. 134. 1749 márciusában ugyanők 485 forintot és 10 dénárt. Uo. 136. 1750, 1751 és 1752 márciusában ugyanők kaptak 497–497 forintot. Uo. 139, 141, 143. 497 = 150 + 8 + 6 + 150 + 8 + 6 + 100 + 4 + 6 + 1 + 58.

⁵⁸ 1741. január 17. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1741/1.

⁵⁹ Lásd a **9. sz. dokumentumot**!

⁶⁰ 1744. október 28. 1745. február 6. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1745/2. Pangor János életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009a. 727.

⁶¹ Lásd a **10. sz. dokumentumot**!

⁶² Lásd a **11. sz. dokumentumot**! Emellett: 1746. szeptember 29. 1747. február 14. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1747. 1748. október 19. 1749. február 26. Uo. 1749.

⁶³ A presbitériumi jegyzőkönyv elszámolásai szerint ez történt 1748-ban, valamint 1750–1752 között. Lásd az 57. sz. jegyzetet!

legkésőbb a tárgyévet követő év februárjában az egyházközség rendezte a feléje fennálló tartozásait.

Ha arra a kérdésre keressük a választ, **milyen bevételekből állt össze a lelkészek, a rektor és a kántor fizetése**, a válaszadásban ismét a presbitériumi jegyzőkönyv lehet segítségünkre. Ahogy a számadásokból kiderül, az évenként utcánként befolyt collecta nem lett volna képes fedezni a kiadásokat. A két lelkész akkor összesen 250 forintos fizetését egyedül 1727-ben haladta felül, de a rektor fizetése már nem fért bele. Az 1730-as években csak háromszor ment 100 forint fölé, de akkor sem érte el a 200-at, és a viszonylag nagyobb bevételű negyvenes években sem tudta fedezni még a két lelkész összesen 300 forintos fizetését sem, nemhogy a rektorét és a kántorét is.⁶⁴ A bevételi oldalon azonban az egyházi bevételek között az egyházi adón kívül minden évben szerepelnek a következő tételek: persely (*erszény*, *cruminalis perceptio*), végrendeleti hagyományok (*pia legata*), kihelyezett tőkék kamatai (*capitalisok interessei*) és bizonyos malomjövedelmek, valamint 1727–1746 között ezektől elkülönítve (*Scholabeli proventus*), 1747–1752 között pedig ezek között felsorolva a tógás deákok és a neutralisták *perceptiói*, amiknek leginkább a különféle részben vagy teljesen pénzgyűjtő akciók (*szupplikációk*, *legációk*) voltak a forrásai.⁶⁵ Ezek így együtt már, ha szűkösen is, de kellő alapot jelentettek ahhoz, hogy mindenki megkaphassa éves javadalmazását.

Nehezebb kérdés a **praeceptorok** jövedelmének kérdése. Olyan adatokat, amelyek járandóságaik rendszeres kifizetését alátámasztanák vagy megkérdőjeleznék, nem találtunk. Nem könnyű minden esetben a kifizetéseket lehetővé tevő bevételi források feltárása sem. Amit biztosan tudunk, és már korábban volt róluk szó: a syntaxisták praeceptorának fizetéséhez az egyházmegye biztosította az anyagi háttérrel. Egy másik praeceptornak a Komáromi Katalin-féle alapítvány jelentette a pénzügyi bázist — legalábbis az alapító életében. Kérdés, hogy mi történt utána? A többi osztálytanító — mint ahogy ezt már korábban kifejtettük — alighanem az egyházközségtől kapta fizetését. Ugyanakkor

⁶⁴ Lásd a II/1–3. sz. mellékletet! Itt jegyezzük meg, hogy az adóívek számai egyetlen esetben sem egyeznek a presbitériumi jegyzőkönyvben rögzített számadások összegeivel, ez utóbbiak mindig magasabbak. Minthogy a számadásokat a testület ellenőrizte és jóvá is hagyta, mi ezeket tekintjük hitelesnek. Lehetséges, hogy az adóívek az egyházi adó behajtásának a folyamatában még nem a végleges állapotot tükrözik.

⁶⁵ PREI I. sz. presb. jkv. 35, 37, 45–48, 53–59, 62, 64–65, 76–77, 80–81, 83–86, 88–89, 92–93, 97–98, 102, 104–105, 107, 118–119, 121–122, 126–127, 131, 134, 136, 139, 141–143. E korszak kollégiumi bevételeiről lásd még: TRÓCSÁNYI 1981. 58–59.

javukra teljesített kifizetésekről a legkorábbi fennmaradt presbitériumi jegyzőkönyvben soha egyetlen szó sem esik. Annak alapján, ahogyan a két lelkész és a rektor, sőt sokszor a kántor is egy tételbe összevonva kapta meg pénzbeli fizetését és a tűzifáért, húsert és faggyúért járó összegeket, feltételezhetjük, hogy valamilyen összevont kiadási tételben szerepelnek, de mindenféle nevesítés nélkül. Azonban ilyen, a 60–90 forintot minden évben rendszeresen meghaladó iskolai kiadási összeg szintén nem található a számadási sorokban. Ezért azt feltételezzük, hogy kifizetésük alighanem úgy történt, ahogy a jegyzőkönyv 1725-ben leírta a syntaxisták osztálytanítójával történt elszámolás módját is.⁶⁶ A *classicus (publicus) praeceptorok* maguk szedték be havonta tanítványaik tandíját, és a presbitérium kiküldöttjei részére — alighanem évente — számadást készítettek a beszedett összegekről. Ekkor leadták a fizetésüket meghaladó többletet, ami az egyházközségi számadások valamelyik összevont bevételi tételébe épült be (pl. a deákok *perceptiójába*), vagy ekkor utalták ki nekik az egyházközség pénztárából a fizetésükből hiányzó összeget, ami viszont az egyházközségi számadások valamelyik összevont kiadási tételének (pl. a deákok *erogatiójának* vagy az *ecclesia* közös költségének) részét képezte. Komáromi Katalin 1713-as alapítványának mintájára elképzelhető az is, hogy volt több *pium legatum* is, amelyik egy vagy több praeceptor éves fizetését fedezte.⁶⁷ A *privatus praeceptorok* — ahogy korábban láthattuk — a presbitérium 1725. januári határozata alapján tanítványaiktól nem szedhettek tandíjat, csak némi „hálapénzt” fogadhattak el tőlük.⁶⁸

Külön kell szólnunk egy olyan forrásról, amelyre feljebb egy alkalommal már hivatkoztunk. Ez Berényi Zsigmond esztergomi segédpüspök 1732-ben végzett egyházlátogatásának jegyzőkönyve, mely egyfelől máshonnan nem ismert, igen értékes adatokat közöl a pápai egyház és kollégium 1730-as évekbeli állapotáról, másfelől ugyanakkor igen problémás, mert az eddig emlegetett adatokhoz képest feltűnően eltérő számokat hoz. A katolikus főpap az 1731-es I. Carolina resolutio értelmében nemcsak saját felekezete templomait és iskoláit kereste fel, hanem vizsgáldott a protestáns intézményekben is.⁶⁹ Így került a

⁶⁶ Lásd a 17. sz. jegyzetben szereplő idézet második felét!

⁶⁷ A *pia legata* tétel minden alkalommal szerepel a számadások bevételi oldalán. Egy esetben kettéválasztják: 1746. március 14. „Az *Ecclesia* számára *Pium Legatum floreni* 5. A *Deákoknak* is: *floreni* 33 *denarii* 76 ½.” PREI I. sz. presb. jkv. 126.

⁶⁸ Lásd a 9. sz. jegyzetet!

⁶⁹ TÓTH 1941. 147.

katolikus szempontból az esztergomi érsek joghatósága alá tartozó Pápára is, és ezért kereste fel a reformátusok intézményeit is.

Berényi jegyzőkönyvének közlése szerint a két lelkész a hívek felajánlásai-
ból egyenként 100–100 forint készpénzt, valamint 24–24 mérő búzát kapott
hallgatóitól. A stólajövedelmeket a református anyakönyvben rögzített díjle-
vélhez hasonlóan sorolja fel. A kollégiummal kapcsolatban azt írja, hogy a rek-
tor állandó fizetése 50 forint és 12 mérő búza, a praeceptorok pedig tanítványa-
iktól egyenként évi 10 forintot kapnak.⁷⁰ Tehát míg a stólajövedelmek és a ter-
mészetbeni juttatások mértéke egybevág a többi adattal, a bevallott pénzössze-
gek mind a prédikátorok, mind a rektor esetében a valóságosnál alacsonyabbak,
ha a lelkészek esetében nem az abban az évben ténylegesen kifizetett 125, ha-
nem az első díjlevélben rögzített 150 forintot vesszük figyelembe, pontosan a
valóságos összegek $\frac{2}{3}$ -a.

A jegyzőkönyvekben arra nézve semmi nyom, hogy a két lelkész és a rektor
ezekben az években hozzájárult volna valamiféle újabb fizetéscsökkentéshez.
Nehezen feltételezhető, hogy miután a prédikátorok az 1710-es–20-as években
oly nagy vihart kavartak annak érdekében, hogy visszanyerjék a korábbi díjle-
velükben szereplő fizetésük teljes összegét, az 1730-as évek elején szó nélkül
hagyjanak egy jelentős béresést. 1736-tól kezdve már egyértelműen bizonyít-
ható, hogy meg is kapták a díjlevélben szereplő fizetéseket. Ugyanez a rektor
esetében is igaz.⁷¹ Valójában tehát arról lehet szó, hogy valamilyen meggondo-
lásból nem akarták felfedni a teljes valóságot a vizitáló katolikus püspök előtt,
ezért egységesen letagadták előtte fizetésük egyharmad részét.

Elgondolkodtató az egyházlátogatási jegyzőkönyvnek a praeceptorok évi 10
forintos fizetéséről szóló tudósítása is. Tóth Endre alighanem ez alapján állí-
totta, hogy az osztálytanítók készpénzfizetése a XVIII. század első felében 10–
10 forint volt.⁷² Az egyházlátogatási jegyzőkönyv ezen adatára kifejezetten

⁷⁰ 1732. szeptember 19. „Ministri: Josephus Komaromi et Paulus Szixai. [...] Proventus eorun-
dem fixus: ex oblationibus auditorum habet uterque florenos 100 et frumenti metretas 24. Pro-
ventus stolaris: a baptismate denarios 11 $\frac{1}{2}$, ab introductione nihil, a copulatione domesticorum
denarios 75, ab extraneorum florenum 1, denarios 50, a funere simplici denarios 25, qui studen-
tibus cedunt, a funere cum concione denarios 75. Magister scholarum: Stephanus Keresztúri, qui
ipse tradit rhetoricam et logicam; inferiores autem classes docent togati. [...] Proventus eiusdem
fixus: habet annuatim florenos 50, frumenti metretas 12. Discipuli solvunt praeceptoribus suis in
singulis classibus singulis florenos 10. [...] Proventus stolaris eiusdem magistri a funere ex dena-
riis 25 pars tertia.” DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 197. LISZKAY 1875. 77.

⁷¹ Lásd az 54. és 57. sz. jegyzetet, valamint az I. sz. mellékletet!

⁷² TÓTH 1941. 164.

hivatkozva Trócsányi Zsolt is megismétli ezt az állítást.⁷³ Ő Komáromi Katalin 1713-ban létrehozott alapítványára is hivatkozik, azonban a pénzegységet önkényesen kijavítva 10 tallér helyett 10 forintról beszél.⁷⁴

Számunkra az tűnik logikusabbnak, hogy a katolikus püspök előtt nemcsak a lelkészek és a rektor, hanem az osztálytanítók fizetésének is letagadták az egyharmad részét. Miután két praeceptor esetében is tudjuk, hogy 15 forint volt az éves fizetésük, ez alátámasztani látszik feltételezésünket. Mivel ebben az esetben a lelkészek, a rektor és az osztálytanítók valóságos (illetve a lelkészek esetében ekkor még csak vágyott) és bevallott fizetésének arányszáma megegyezik, nehéz nem feltételezni, hogy előzetes megállapodás alapján cselekedtek.

2. KORSZAK: AZ ADÁSZTEVELI SZÁMŰZETÉS (1752–1783)

A pápai gyülekezet árvaságának idején megszűnt a két lelkészi, a rektori és a kántori hivatal, a kollégium is csak erősen redukált formában, Adásztevelen működhetett, a lányok oktatása pedig csak magánúton volt folytatható. Természetesen a prédikátorok javára gyűjtött egyházi adó szedése is szünetelt. Mégis volt két esztendő, amelyből maradt fenn a korábbi egyháziadó-szedési ívekhez hasonló típusú forrás. 1757-ben — az irat kezdősorai szerint — a presbitérium nemcsak azért indított el önkéntes gyűjtést a pápai gyülekezet tagjai között, mert szükségesnek látta valahogy honorálni az adászteveli és a kéttornyulaki református lelkész szolgálatait, akikhez imaházuk bezárása után istentiszteletre jártak, hanem azért is, mert már hatodik éve ilyen gyűjtést nem tartottak, és azt érezték, nem jó, ha a gyülekezeti tagok elszoknak attól, hogy nekik is részt kell vállalni az egyházközség anyagi terheiből.⁷⁵ Ezután a szokott módon, utcánként haladva sorolták fel az egyes családok pénzbeli hozzájárulásait.

⁷³ TRÓCSÁNYI 1981. 65., 83 (101. sz. jegyzet).

⁷⁴ „Az irat maga elveszett. Liszkay 10 tallérról beszél, a praeceptor fizetése azonban 10 forint volt.” Uo. 58, 82 (75. sz. jegyzet).

⁷⁵ „Anno 1757. die 22^a Julii Pápán exmittaltattak Boné Adam és Eöf Mihály Uraimék a' végre, hogy a' Teveli és Laki Praedikátor Uraimék Honorariumára és egyéb Eklesiai köz szükségekre is, a'ki önként mit akar adni, azt szedgyék öfve, mert mivel hatodik eſtendeje már, miulta az ilyenekre nem adtunk, a' kereſtyénség azt hozza magával, hogy ha a' Barom Páſtornak fizetünk, a Lelki Páſtornak is adgyunk.” KÖBLÖS 2020. 335 (16. sz. dokumentum).

Az utolsó tétel már 1759-es évi volt. Egy másik hasonló fizetési ív az 1760. esztendőből is fennmaradt.⁷⁶

Hogy az adászteveli és a kéttornyúlaki lelkész fizetése mennyire volt rendszeres, arról ismét a presbitériumi jegyzőkönyvek adnak tájékoztatást.

Ferenci János adászteveli prédikátor 1755-ben kapott a pápai gyülekezettől 6 körmöci aranyat.⁷⁷ Utóda, Bányai István egyszeri anyagi dotálásáról az 1757. év első napján döntött a presbitérium, amikor *honorarium* címén újfent 6 körmöci aranyat szavaztak meg neki.⁷⁸ Még ugyanebben az évben született határozat arról, hogy vissza kell állítani az egyházi adó szedését a gyülekezet költségeinek fedezésére, valamint az adászteveli és kéttornyúlaki lelkész szolgáltatainak honorálására.⁷⁹ Ennek a határozatnak közvetlen következményeként született meg a fentebb említett első adóív is. Ez év decemberében döntöttek úgy, hogy a következő év első napján is kapjon a két lelkész felköszöntésképpen honoráriumot, az adászteveli prédikátornak járó hat körmöci arany mellett itt van először szám szerint is megemlítve a kéttornyúlaki lelkipásztor járandósága, két körmöci arany.⁸⁰

Legközelebb 1760-ban kerül elő újra a téma: ekkor már Torkos Jakab püspök az adászteveli lelkész, akinek 10 aranyat adnak, míg a kéttornyúlaki lelkész

⁷⁶ KÖBLÖS 2020. 338–346 (17. sz. dokumentum).

⁷⁷ 1755. – „22. Ferenczi János maftani Teveli Praedikator Urunk, mivel még a' Pápai Uraimék részéről bizonyos fixum fallariuma nincsen, azért az ő Kegyelmei részéről refolváltatott Honorarium hat Körmöczi Arany.” PREI II. sz. presb. jkv. 1. Ferenci János lelkész életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009a. 396.

⁷⁸ 1757. január 1. „1mo. Hogy mivel az Adáß Teveli Praedikatorunknak. Tíßteletes Bányai István Urunknak maftani fok költségünkre nézve mind eddig közönfégessen a' Pápai Ecclesia részéről femmit fem adhattunk, fixum fallariumotis pro hic et nunc a' mi részünkrül nem refolváltunk, azért mái napon uj Eßtendő kößöntéfre adassék ő kegyelmének titulo dumtaxat Honorarii a' közönfégeßbül fél tuczat Körmöczi Arany.” PREI II. sz. presb. jkv. 3. Bányai (Felsőbányai) Allós István lelkész életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009a. 337.

⁷⁹ 1757. július 22. „52. Mivel még eddig csak a' közösbül attuk a' Praedikator Uraiméknak a' Honorariumot, már a' kösség is el fzik a' fizetéstül, a' köz jó is kevesedik, és kell az Instánti-ankra is: azért exmittálatnak Boné Adám és Eöß Mihály Uraimék a végre, hogy a' Praedikator Uraimék Honorariumára fzikolltsák meg a' Kösséget, és a' ki mit maga jo fzüántábul s indulatytibul ad, azt fzedjék őßve és adják bé.” PREI II. sz. presb. jkv. 7.

⁸⁰ 1757. december 24. „6to. Minthogy a' Teveli Praedikatornak bizonyos fizetést nem fzikunk adni, hanem csak pro suo cuiuslibet merito tettzeßünk fzerint valo Discretiot, arra nézve maftis közönféges akarathul adaffék Tíßteletes Bányai István maftani Adáß Teveli Praedikator Urunknak 6 Körmöczi Arany, a' Két Tornyulaki Praedikatornak pedig Egy Pár Arany, azon Eöß Mihály Urunknál lévö pénzbul, melly a' Kösségtul e' végre ki fzedetett. Mellynek praesentatiojára váloßtattak Eöri Mojses és Eöß Mihály Uraimék, hogy e' következendö uj Eßtendő napján azzal kößöncsek meg ő Kegyelmeiket.” Uo. 14.

javadalmazása marad két arany. Ezeknek az összegeknek a fedezésére ismét gyűjtést rendelnek el.⁸¹ Ennek eredménye a második fennmaradt adóív.

Feltűnő, hogy a presbitérium minden esetben kihangsúlyozza: nem rendszeres fizetésről (*fixum salarium*), hanem esetről esetre adott juttatásról, jutalomról (*honorarium*) van szó, és ebből az álláspontjukból még akkor sem engednek, amikor maga a püspök szeretne rendszeres fizetést kapni tőlük.⁸² Ilyen alapon tehették meg azt is, hogy a velük mindig viszálykodó Bányai Istvánnak egyik évre nem adtak honoráriumot.⁸³

A következő években újra megemelhették Torkos Jakab jutalmát, mert 1763-tól kezdve a prédikátoroknak járó honoráriumok rendezésekor az ő esetében mindig 12 aranyról van szó, míg a kéttornyulaki prédikátor esetében maradt a két arany.⁸⁴ Vele kapcsolatban viszont erős a gyanú, hogy nem minden évben kapta meg járandóságát, 1774-ben legalábbis külön kérvényezte, és olyan kitéttel ítélték oda neki, hogy ez a jövőre nézve semmiféle következménnyel nem jár!⁸⁵

1775-ben az akkori adászteveli prédikátor, Torkos Jakab püspök nyugállományba vonult. Hogy utóda, Szatmári Ács András számára rendeltek-e

⁸¹ 1760. január 7. „42. Tíftoteles Teveli és Két Tornyalaki Praedikator Uraimék fizetésébe ki ki facultása szerint mit fizessen, maftan communi voto conscientiose ejectáltatott, azért tartozik minden jo Kereftýén ember a' szerint fizetni. Mellynek bé fzedése bizattatott Boné Adám, Tot Péter, Pados Mihály és Kerekes Mártony Uraimékra. Mellyet bé fzedvén adaffék belüle Tíftoteles Superintendens Urunknak 10 Arany, Tíftoteles Laki Praedikator Urunknak pedig egy pár Arany.” Uo. 19–20.

⁸² 1760. január 7. „22. Fő Tíftelendő Superintendens Torkos Jakab Teveli Praedikator Urunknál a' szokott maraftás suo modo viteffék véghez. Jollehet pedif ő Kegyelme a' szokott Honorariummal nem akar meg elégedni, hanem fixum sallariumot kíván, mind azonáltal Instantianknak circumstantiakra nézve pro hic et nunc usque eventum negotii maradjunk az Honorarium mellett, ezt az egyet hozzá tévén, hogy ő kegyelmének pro demerito competens és tífteffégessebb Honorarium adaffék, mint az eddigvaló közönséges Praedikátoroknak.” Uo. 19.

⁸³ 1760. január 7. „Bánnyai István előbbeni Teveli Praedikator Urunk pedig, jollehet urgeállya a' Honorariumját pro anno 1758., de mivel pro anno 1757. adatott 6 Körmöczi Aranyot jo néven nem vette, és még csak meg fem kößönte, többre nem találtatott érdemesnek lenni. Uo. 20.

⁸⁴ 1763. április 2. „30. Fő Tíftelendő Superintendens Teveli Predikator Urunknak, mivel a' mult Gergely napig valo Eftendejére femmi Honorariumot még nem adtunk az előbbeni szokásunk szerint, azért maft refolváltatott, hogy a' tvali mód szerint maft is a' publica Cassabul adaffék ő Kegyelmének 12 Körmöczi Arany, és az Bende Péter és Öß Mihály Uram által praesentáltaffék. Ugy fzinte Két Tornyu Laki Predikator Urunknak is a' régi szokás szerint adaffék Két Arany.” Uo. 25.

⁸⁵ 1774. január 8. „30. A' Két Tornyu Laki Predikator Instál azon, hogy mivel Páparul feleffen járnak hozzá a' halgatok, légyünk valami Honorariummal; arravaló nézve refolváltatott, hogy Gergely napkor adassék neki egy pár arany titulo honorarii ad hanc dumtaxat instantiam, et sine ulteriori consequentia.” Uo. 33.

valamekkora honoráriumot, az a presbitériumi határozatokból nem derül ki. Szerencsére a másik jegyzőkönyv megőrizte az ebből a korból való számadásokat is. Az 1755-ös és 1761-es kimutatásokban lelkészeknek járó kiadásokról nem olvashatunk,⁸⁶ 1768-tól pedig legtöbbször egy tételbe összevonva szerepelnek a lelkészeknek adott honoráriumok más kiadási összegekkel.⁸⁷ 1774–1783 között azonban néhány esetben külön-külön szerepelteti Szatmári Ács András adászteveli és Kun László, majd Kapolcsi Pál kéttornyúlaki lelkész jutalmait,⁸⁸

⁸⁶ PREI I. sz. presb. jkv. 145–151, 155–158.

⁸⁷ 1768. november 10. „Item más holmi búkséges erogatio ki Templomra, ki Praedikatorunk fizetéjére, azon 12 Holland Arany honorariummal együtt, mellyet Perceptor Urunknak hét eften-dőre offeraltunk, tett in toto 1911. 56 ½.” Uo. 166. 1770. január 2. „Az Adáß Teveli Tíßteletes Praedicator Urunk, Praeceptor s Mester számára, ugy nem külömben a Collegiumokra, Oskolákra, nemelly Reformatum Templomokra és más közönséges szükségekre ößveféggel erogált Perceptor Urunk 205. 37.” Uo. 174. 1771. január 4. „Holmi külömb féle erogatiok, ugy mint A’ Teveli Predikator Urunk Honorariumara, Mester és Praeceptor fizetéjére, a’ Papai Exercitiumunkért valo Instantiankra, a’ Collegiumok ablegatusira, egyéb fokféle supplicansokra, egy koporfo földözö fekete poßtora és egyebekre 235. 7. ½.” Uo. 177. 1772. február 8. „Holmi külömb külömb féle fzükfégeire az Ecclesiának, ugy mint Pápára introducando Exercitium eránt bé adott Instantiank után két rendbéli Bécsi utra ’s Jokai Sámuellel a’ Capitalisért valo Proceßufra; Perceptor és Egyházfi honorariumára; A’ Teveli Praedikator Urunk, Mester és Praeceptorunk fizetéjére, Oskolánk reparatiojára, Collegiumok ablegatusira és egyéb supplicansokra, a’ mint a’ számadásba specifice bé adatott, költ el in toto 423. 78 ½.” Uo. 181. 1773. január 30. „erogált holmi külömb külömb féle fzükfégeire az Ecclesiának, ugy mint Teveli Predikátor Urunknak, Mesternek és Praeceptorunknak, Debreczeni, Pataki és Lofonczi Deakoknak, Examenre és több fzükféges helyekre, a’ mint a’ bé adott Ratiok meg mutattyák, in summa 196. 96.” Uo. 187. 1774. január 8. „külömb külömbféle fzükségeire az Ekklesiának, ugy mint Predikatorunk, Mesterünk, Praeceptorunk fizetéjére, ofkola Házunk Confervatiójára, Collegiumbéli Deakokra, Examen költségre és egyébb fzükségekre, a’ mint a’ bé adott fzaam adás in specifico meg mutattyá, erogált in summa 228. 39.” Uo. 189. 1777. február 25. „Holmi fzükféges állapotokra, ugymint Predikatorunk és Praeceptorunk fizetésére, Scholánaknak épittéjére éffent tartáfára, Deakoknak és vácans öreg Mestereknek táplálásokra és több hasonló dolgokra in summa erogált 493. 28 ½.” Uo. 217.

⁸⁸ 1770. január 2. Kun László kéttornyúlaki lelkész elismervénye arról, hogy a pápai református egyház fizetett neki 2 körmöci aranyat. DREL I. 1. b. 1770:1. 1774. január 14. Kun László kéttornyúlaki lelkész elismervénye arról, hogy a pápai református egyház fizetett neki 8 forintot és 17 garast. Uo. 1774:2. 1774. január 14. „Tíßteletes Kun Láßló Két Tornyu-Laki Predikator Urnak honorariumot adtam 8. 60.” 1774. március 13. „Fő Tíßtelendő Superintendens Urunknak attam Honorariumba 7 csáfár, 2 Körmöczi, 2 fél suferindor aranyat, melly téßben 51. 13 ½.” PREI I. sz. presb. jkv. 197. 1775. február 1. Kapolcsi Pál kéttornyúlaki lelkész elismervénye arról, hogy a pápai református egyház fizetett neki 1 császári és 1 körmöci aranyat. DREL I. 1. b. 1775:2. 1776. február 4. „a’ Két Tornyu Laki Predikatornak Küldöttem Szöölösý István Urunktul a’ tavali Honorariumára 2 aranyat, 8. 60.” PREI I. sz. presb. jkv. 206. 1776. – Kapolcsi Pál kéttornyúlaki lelkész elismervénye arról, hogy a pápai református egyház fizetett neki 2 császári aranyat. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1776. 1776. március 19. „Teveli Predikátorunknak Eßztendeig való fzolgalattyáért adtam fzoekás fzerént Honorariumot 12 Körmöczi aranyat 51. 60.” PREI I. sz. presb. jkv. 207. 1778. március 12. „Tíßteletes Szathmári Uramnak attam Honorariumot fzoekás fzerént 12 Körmöczi aranyat, melly leßben 51. 60.” 1778. március 22. „Küldöttem a’ Két Tornyu Laki

ezek alapján egyértelmű, hogy a kéttornyúlaki prédikátorok továbbra is 2 körmői aranynak megfelelő 8 forint 60 dénár, míg az adászteveli lelkipásztor elődéhez hasonlóan 12 körmői arannyal egyenértékű 51 forint 60 dénár honorariumot kapott.

Az összevont tételek között szerepel az adászteveli rektor és a pápaiak praeceptora részére történt kifizetések sora is. Az adászteveli elemi iskola és mestere, valamint a pápaiak adászteveli iskolája és praeceptoruk között fennálló viszonyokat egy korábbi tanulmányunkban tisztáztuk. Itt csak azt a megállapítást ismételjük meg, hogy az **adászteveli rektor** kapott a pápai gyülekezettől rendszeres pénzbeli juttatást, nevezetesen eleinte 10, majd alighanem 1776 tavaszától 12 forintot, amint ezt a presbitériumi jegyzőkönyv tételes számadásai is tanúsítják,⁸⁹ de ezt nem tanításáért kapta, hiszen a falusi elemi iskola a helybeliek szemében a pápaiak csonka gimnáziumától teljesen független intézmény volt. Mivel a pápaiak nagy része az adászteveli templomba járt istentiszteletre,

Predikátornak Honorariumot szokás fzerint 2 Körmöczi aranyat 8. 60.” Uo. 224. 1779. március 15. „Tifzteletes Szathmári Uramnak honorariumot adtam szokás fzerint 12 Körmöczi aranyat 51. 60.” Uo. 225. 1780. március 19. „Tiszteletes Szathmári Uramnak attam Honorariumot szokás fzerint 12 Körmöczi aranyat 51. 60. Item a’ Két tornyú Laki Predikátornak két esztendőre 4 Császár Aranyot 17. 6 ½.” Uo. 229. 1781. március 13. „Tifzteletes Szathmári András Uramnak attam Honorariumot szokás szerint 12 Körmöczi aranyat 51. 60.” 1781. március 27. „a’ Két Tornyu Laki Praedikátornak adtam honorariumot, hogy feles nép járt oda, 2 aranyat 8. 53 ½.” Uo. 238. 1782. március 29. „Szathmári Uramnak meg adtam a szokott honorariumot, 12 Körmöczi aranyat 51. 60.” 1782. április 7. „a’ Két Tornyu Laki praedikátornak adtam honorariumot, 2 Körmöczi aranyat 8. 60.” Uo. 240. 1783. április 2. „a’ Teveli Praedikátor Uramnak atttam honorariumot, 12 Körmöczi aranyat 51. 60. Item a’ Két Tornyu Laki praedikátornak 2 aranyat 8. 60.” Uo. 243. 1783. május 21. „Tifzteletes Szathmári Uramnak attam két Holnapra végső honorariumot, 2 ordinarius aranyat 8. 46.” Uo. 244. A Liszkay-gyűjteményben eredetileg megvolt Kapolcsi Pál kéttornyúlaki református lelkész 1781. április 8-án kelt elismervénye a két császári arany éves honorarium átvételéről, ma sajnos lappang. LISZKAY 1875. 145 (441. sz.). Az itt szereplő különféle pénznemek váltása: az 1770–1780-as években 1 császár aranya = 256 krajcár = 4 forint 26 2/3 dénár; 1 körmői arany = 258 krajcár = 4 forint 30 dénár; 1 fél souverain d’or (osztrák németalföldi aranypénz) = 380 krajcár = 6 forint 33 1/3 dénár. MARÓTI 1782. 116. Kapolcsi Pál, Kun László (1.) és Szathmári Ács András lelkész életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 654, 731, 927.

⁸⁹ Az 1773. március 12–1776. március 12-ig terjedő 3 évre 10–10 forintot kapott. PREI I. sz. presb. jkv. 197, 198, 207. 1776. szeptember 27-én, tehát „félidőben” fele fizetésére kapott 6 forintot, tehát ekkor már 12 forint volt az éves járandósága. Uo. 209. Ezután valóban ennyit is kap, hol egy, hol két, hol három részletben. 1778. május 18-án 4, szeptember 16-án 2, 1779. március 31-én 6 forint; 1779. július 7-én „*ujj Conventiojára*” 4, december 7-én 8 forint; 1781. március 27-én 12 forint; 1781. június 27-én 4, 1782. augusztus 11-én (az előző Gergely-napig) 8 forint; 1783. április 2-án 12 forint. Uo. 224, 225, 226, 238, 240, 243. Ezeken felül fennmaradt két adászteveli rektor: Komáromi István két és Érsek Miklós egy nyugtája is fizetésének átvételével kapcsolatban. 1770. december 28. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1770. 1774. március 30. DREL I. 1. b. 1774:6. 1776. március 24. és 1777. március 26. Uo. 1776:6.

a mesternek ottani kántorságáért fizettek, melynek a harangozás is (igen terhes) része volt. Emellett ő vállalta az ide jövő mendikánsok és legátusok elszállásolását is.⁹⁰

Némileg bonyolultabb a pápaiak iskolájának praepceptora javadalmazása. Az ő ellátása teljes egészében a pápai gyülekezet feladata volt.

Nagy Mihály, aki 1752-ben a pápai kollégiumban a syntaxisták praepceptoraként szolgált, forrásokkal bizonyíthatóan 1755-től⁹¹ egészen az adászteveli korszak végéig vezette a pápaiak adászteveli iskoláját, sőt a Pápára való visszatérés után is több, mint egy évtizeden át, 1794-ben bekövetkezett haláláig a deklinisták és konjugisták praepceptoraként működött.⁹² Legkorábbi járandóságairól nem tudunk semmit, legelső adatunk egy 1756 végén készült megállapodás az 1757/58-as tanévre járó fizetségeiről. Eszerint készpénzbeli éves fizetése 50 forint volt, továbbá minden pápai vásárkor tanítványonként kapott 1–1 garast, ezenfelül 10 mérő kenyérgabona és 2 mérő tiszta búza is járt neki.⁹³

1761-ben a presbitériumtól új díjlevelet kapott.⁹⁴ Ebben természetbeni juttatásait emelték meg: 12 mérőnyi kenyér-, illetve 3 mérőnyi fehér gabonát, valamint 12 font faggyút és egy szántóföldet kapott.⁹⁵ A gyermekek tandíjáról legalább öt presbiter jelenlétében kellett elszámolnia, ilyenkor kapta meg éves pénzbeli fizetésének hiányzó részét is.⁹⁶

Díjlevelének kiegészítésére 1764-ben került sor. Kérvényében arra hivatkozott, hogy már házas ember lévén ellátása igen szűkös, ezért ő maga sorol fel

⁹⁰ KÖBLÖS 2004. 109–110.

⁹¹ 1764 májusában ezt írja a pápai presbitériumhoz intézett kérvényében: „Már kilenczedik éftendeje, miulta elfőben magános fzemelyemhez képest determinált Sallariumon Preceptoru hivataltomat viselem. Minthogy pedig szolgálatomnak mingyárt második éftendejétől fogva azon magános állapotom más karban vagyon...” Lásd a 14. A. dokumentumot! Kérvényében arra utal, hogy szolgálata második évében házasodott meg. Ez valóban 1757-ben következett be. 1757. január 22. A presbitérium megszavazta, hogy lakodalmára húst és bort adjanak. PREI II. sz. presb. jkv. 6.

⁹² KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009a. 255. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 342, 344.

⁹³ Lásd a 12. sz. dokumentumot!

⁹⁴ 1761. január 15. „A’ Teveli Praepceptorunk, kinekis **maft uj Conventiót**adtunk ki, ennek utána köteles léßen a’ Gyermekektül valo Perceptiojárul legalább negy öt Elöljárók előtt adni fszámot, a’ végre főképpen, hogy meg vífgáltathaffék, kik légyenek érdemefsek az ingyen valo tanittatáfra, kik nem?” PREI II. sz. presb. jkv. 23.

⁹⁵ Lásd a 13. sz. dokumentumot!

⁹⁶ 1760. január 7. „5°. [...] Nagy Mihály ott valo Praepceptorunk ... a’ Gyermekek fizetefeben valo Perceptiojárul, midön ez után fszámot ad, legalább öt Elöljáró légyen jelen.” PREI II. sz. presb. jkv. 20. Lásd még a 94. sz. jegyzetet!

néhány élelmezéssel és fűtéssel kapcsolatos kérést.⁹⁷ A presbitérium ennek megfelelően főképp természetbeni juttatásokkal egészítette ki díjlevelét (hús és só, 10 tanítvány szántóföldi és ház körüli ingyen munkája), egy sovány disznó vásárlására pedig 2 forintot rendelt.⁹⁸

1769-ben újra jelentős módosításokat hajtottak végre a díjlevélen. Ekkor éppen a természetbeni juttatások behajtásának nehézségeit panaszolhatta Nagy Mihály, ezért ezek legtöbbjét pénzre váltották. Így ezután fizetése 80 forintra módosult, a fűtés, favágás és tűzifa szolgáltatás 7 garasért volt megváltható, míg a vásárpénz változatlan maradt.⁹⁹

A praeceptor azonban továbbra is folytonosan panaszkodhatott megélhetési gondjairól, mert 1772-ben — hangsúlyozottan csak egyszeri alkalommal, a jövőre nézve bármiféle következmények nélkül — kiegészítésként kapott száz forintot.¹⁰⁰ Végül 1773-ban ismét új díjlevelet állítottak össze, melyben már 100 forint éves pénzbeli fizetést állapítottak meg számára, és természetben egy gyümölcsöskert termésével egészítették ki,¹⁰¹ újra pontosan körülírva a tanulók után járó díjak beszedésének és elszámolásának módját.¹⁰²

Ezután már az adászteveli korszak végéig több díjlevél kiadásáról nincs tudomásunk. Bár kétségtelen, hogy a számadásokban a Nagy Mihály részére kiadott összegek esetében többször is feltűnik az *ujj conventiojára* kifejezés,¹⁰³ de ez minden bizonnyal az 1773-as díjlevélre vonatkozik. Ezt támasztja alá néhány számadás és nyugta is.

A presbitériumi jegyzőkönyvek számadásai, mint már említettük, 1770–1774 között és 1777-ben az adászteveli és a kéttornyúlaki lelkésznek, valamint az adászteveli rektornak járó honorariumot összevontan szerepeltette a pápaiak iskolája praeceptorának fizetéseivel és más egyéb kiadásokkal, 1774–1776 és 1778–1783 között azonban ezek külön tételekben fordultak elő. Mivel minden évben Gergely-nap környékén pontos elszámolás készült a praeceptornak adott

⁹⁷ Lásd a 14. A. dokumentumot!

⁹⁸ Lásd a 14. B–D. dokumentumot!

⁹⁹ Lásd a 15. A–B. dokumentumot!

¹⁰⁰ „*titulo doni absque ulteriori consequentia*” Lásd a 16. A–B. dokumentumot!

¹⁰¹ Lásd a 16. C. dokumentumot!

¹⁰² Ilyen elszámolásokról többször tudósít az egyik presbitériumi jegyzőkönyv is. 1775. március 29. 1776. március 18. 1778. április 10. 1779. március 25. 1780. március 20. 1781. április 11. 1782. március 18. PREI I. sz. presb. jkv. 199, 206–207, 224, 225, 229, 238, 240. Nagy Mihály javadalmasításának változásairól lásd még: TRÓCSÁNYI 1981. 77.

¹⁰³ 1776. május 10. 1778. május 8. 1779. július 7. 1780. április 21. 1781. május 17. PREI I. sz. presb. jkv. 207, 224, 226, 230, 238.

előző évi összegekről, ezek alapján egyértelmű, hogy ebben az időszakban éves jövedelme 100 forint volt, amit hiánytalanul meg is kapott, tehát járandóságait végig a 1773-as díjlevél alapján kapta.¹⁰⁴ Ezt támasztja alá egy Nagy Mihály által kiállított nyugta is, mely az 1778–1780 közti három tanévben kapott összegek átvételét ismeri el.¹⁰⁵

Mindezek alapján az a végkövetkeztetés vonható le, hogy mind az adásztevel, mind a kéttornyúlaki lelkész az adásztevel rektorral és a pápaiak praeceptorával együtt viszonylag szabályosan és rendszeresen megkapta fizetését. Más kérdés, mire volt ez elég. Az adásztevel lelkészek, mint láttuk, több ízben kísérletet tettek honoráriumuk fix fizetéssé alakítására, ennek azonban a presbitérium mindvégig ellenállt. Nagy Mihály is állandó küzdelmet folytatott bére és juttatásai megemeléséért, amit részben siker is koronázott.

Lett volna lehetősége a presbitériumnak nagyvonalúbb javadalmazásra? Úgy tűnik, nem nagyon.

Mivel ebben az időszakban sem a pápai lelkészek, sem a kollégiumi rektor, sem a pápai kántor hivatala nem volt betöltve, a számukra 1724-ben elrendelt gyűjtések folytatása okafogyott lett. Ennek megfelelően a számadások bevételi oldalán ebben az időszakban semmiféle *collecta* jövedelem nem szerepel. Az 1757. és 1760. évben az adásztevel és kéttornyúlaki lelkész honoráriumára meghirdetett gyűjtések bevételeit az 1761-es számadásban kellene látnunk, de erről ott tételesen semmit nem olvashatunk. Az 1757-es gyűjtés esetében az ívek csak a megajánlott summáról tudósítanak, azok összege 43 forint 96 ½ dénár volt.¹⁰⁶ Az 1760-as gyűjtés megajánlott összege 91 forint 55 dénárt tett ki, behajtva az ív szerint végül valamivel több, mint a fele, 54 forint 31 ½ dénár lett.¹⁰⁷ Ezek a számok alighanem a bevételi oldal utolsó tételébe, a *miscellanea perceptio* 301 forint 4 dénáros összegébe lettek beszámítva.¹⁰⁸ Igaz, a kiadási oldalon sem szerepel tételesen a két lelkész számára kifizetett honoráriumok összege, ez

¹⁰⁴ A praeceptorral történt elszámolások: 1775. március 29. 1776. március 18. 1778. április 10. 1779. március 25. 1780. március 20. 1781. április 11. 1782. március 18. Uo. 199, 206–207, 224, 225, 225, 229, 238, 240. A hiányzó 1777. évet a gyülekezet számadáskönyvéből pótoltuk, ez az elszámolás ugyanazt a következtetést erősíti meg. DREL III. 62. f. Számadáskönyv. 34–35, 38. Nagy Mihály díjleveleiről ír még: TRÓCSÁNYI 1981. 77.

¹⁰⁵ Lásd a 17. sz. **dokumentumot**! Ezen kívül több nyugtája is fennmaradt, de ezek egyszerre csak egy tételről szólnak, és sorozatuk hiányos, ezért következtetések levonására nem alkalmazhatók. PREI I. sz. presb. jkv. 1770:11, 13, 17. 1771:11. 1774:11. 1776:9. 1781:1.

¹⁰⁶ KÖBLÖS 2020. 335–338 (16. sz. **dokumentum**).

¹⁰⁷ Uo. 338–346 (17. sz. **dokumentum**).

¹⁰⁸ PREI I. sz. presb. jkv. 155.

alighanem a nagy vegyes, 1792 forint 43 dénáros kiadási tétel részét képezte.¹⁰⁹ Ha csak a két lelkész számára az 1757–1760 közti években biztosan kifizetett összegeket vesszük figyelembe, akkor ez 26 körmőci aranyra, vagyis 111 forint 80 dénárba becsülhető,¹¹⁰ míg a két gyűjtés összbevétele a legjobb esetben is csak 98 forint 28 dénárt tett ki, tehát pusztán ezek a gyűjtések nem tudták fedezni a számukra kifizetett összeget. Miután a pápai hívek nem saját templomukba jártak, nem volt saját perselyjövödelmük se, a kollégium bezárása után pedig a különböző pénzgyűjtő akcióknak is befellegzett, szüneteltek a szupplikációk és a legációk. Maradtak a kegyes adományok és a végrendeleti hagyatékok, bizonyos malomjövödelmek (utoljára 1768-ban),¹¹¹ legnagyobb részben pedig kölcsönöknek és alapítványok kihelyezett tőkéinek (sokszor nevesített célokra hasznosítható) kamatai.¹¹² Ezekből kellett kigazdálkodni a két lelkész és a teveli rektor honoráriumát, valamint Nagy Mihály praeceptor fizetését is. Alighanem a ténylegesnél jelentősen magasabb javadalmazást ha akartak, se tudtak volna számukra biztosítani.

3. KORSZAK: A SZÁZAD VÉGÉIG

A türelmi rendelet pápai bevezetését követően a gyülekezet Pápán is szabadon gyakorolhatta vallását, újra választhattak két lelkészt, visszatért és lassan újra teljes kollégiummá bővíthetett a pápaiak iskolája, sőt, új templomot is építettek. Ami a **lelkészek** fizetését illeti, 1785-ben a presbitériumi jegyzőkönyvben rögzítették vélhetőleg már korábban is élő díjlevelüket. Eszerint mindketten külön-külön kaptak pénzbeli fizetesként 200 forintot, továbbá természetben 50 pozsonyi mérő gabonát és 12 öl tűzifát, valamint egy hold négy mérőnyi gabonát termő földet. Stólajjövödelmük a temetések után 1 forint, esküvőkor pápaiak esetén 1 forint, vidékieknél 2 forint, egyházkelő után pedig hét krajcár volt.

¹⁰⁹ Ebben szerepelt az adászteveli templom bővítési munkálataira kifizetett munkadíjak egy része, a második prédikátor és egy felsőbb iskola engedélyezésére irányuló kérvényezés költsége, a kurátor és a praeceptor honorárium, valamint *egyébb közönfőges szükségek* is. Uo. 156.

¹¹⁰ Lásd a 78. és a 80–81. sz. jegyzeteket!

¹¹¹ 1768. november 10. PREI I. sz. presb. jkv. 165.

¹¹² Számadások először ritkán, az 1755., 1761. és 1768. évben voltak, majd 1770-től sűrűbben: 1770-ben, 1771-ben, 1772-ben, 1773-ban, 1774-ben, 1776-ban, 1777-ben, 1778-ban, 1780-ban és 1781-ben (ezután legközelebb már az adászteveli korszakon túl, csak 1784-ben). Ezekben belül a bevételek a következő helyeken olvashatók. PREI Pápai I. sz. presb. jkv. 145–146, 155, 165–166, 174, 177, 180, 185–186, 188–189, 193–197, 204–206, 215–216, 221–223, 228–229, 233–237. E korszak egyház-községi és iskolai bevételeiről lásd még: TRÓCSÁNYI 1981. 76.

Ezenfelül a szegényebb gyermekek ingyen keresztelese fejében részesülhettek Chernel György erre a célra szánt 300 forintos alapítványának 5 %-os kamatából is.¹¹³ A presbitérium még ez évben úgy döntött, hogy a tűzifa szolgáltatás helyett a lelkészek készpénzt kapjanak, méghozzá egyenként 30–30 forintot.¹¹⁴

1790-ben, Buzás Pál prédikátor Pázmándra távozása után a gyülekezet megszüntette a második lelkési állást, az első lelkész helyettesítésére, illetve neki való segédkezésre ezután Márton professzort vették igénybe. A lelkési díjlevél nem változott, a presbitérium viszont felére tudta csökkenteni a lelkési járandóságot. Márton helyettesítését természetesen ellentételezték, de ez nagyságrendileg töredéke volt a második prédikátor fizetségének.¹¹⁵ 1791-ben a presbitérium kimondta, hogy a Chernel-féle alapítványi összeg öt százalékát, 15 forintot hozzácsatolja az akkor már csak egy lelkész éves fizetéséhez.¹¹⁶ 1793-ban a fára eddig adott 30 forintot 10-zel növelték meg.¹¹⁷

¹¹³ Lásd a 20. sz. dokumentumot! Az alapítványt Chernel még 1758-ban tette, akkor a pápaiakat lelkigondozó adászteveli prédikátor javára. 1791. augusztus 11. PREI. II. sz. presb. jkv. 67. TÓTH 1941. 206.

¹¹⁴ Lásd a 22. sz. dokumentumot!

¹¹⁵ Tóth Endre mindkét professzort említi, de a díjlevelek csak Mártonnak utalnak ki ilyen címen gabonajárandóságot. TÓTH 1941. 246. Ennek mértékét lásd a professzori díjlevelekről szóló résznél! Lásd a 131. és 146. sz. jegyzetet!

¹¹⁶ 1791. augusztus 11. PREI II. sz. presb. jkv. 67. 1792 májusától évente szerepel is külön tételként a számadáskönyvben. 1792. május 31. 1793. május 14. 1794. május 19. 1795. május 7. 1796. május 14. 1797. május 12. 1798. május 14. 1799. május 14. 1800. május 14. DREL I. 1. b. 1793:38. 6, 8. 1795:1. 8. 1796:6. 7. 1796:4. 4. 1797:7. 4. 1798:1. 4. 1799:25. 4. 1800:16. 4.

¹¹⁷ 1793. január 6. Uo. 81–82. Ez a Torkos számára adott kifizetések módját is megváltoztatta. Míg 1793 márciusáig a 200 forintos fizetését hol negyedéves 50, hol féléves 100 forintos részletekben kapta meg, évi egyszeri alkalommal megnövelve a fa járandóságnak megfelelő 30 forinttal, 1793 júniusától 1794 márciusáig negyedévente 60 forintot kapott, ami azt jelenti, hogy a 40 forintos fajáradékot is négyfelé osztották, és hozzácsapták a negyedéves összegekhez. Számára kifizetett tételek: 1783. november 20. 20 Ft; december 21. 10 Ft; 1784. március 17. 20 Ft; július 7. 150 Ft (1784. március 12-ig bezárólag az 1783. év hátraléka). 1785. január 21. 100 Ft (1784. október 12-ig félévi); július 29. 100 Ft (1785. március 12-ig félévi); október 11. 100 Ft (1785. március 12–szeptember 12. félévi); 1786. március 2. 130 Ft (félévi + fa); november 3. 130 Ft (szeptember 12-ig félévi + fa); 1787. május 2. 100 Ft (1786. szeptember 12–1787. március 12. félévi); december 11. 130 Ft (félévi + fa); 1788. március 19. 100 Ft (félévi); november 20. 130 Ft (félévi + fa); december 12. 50 Ft (negyedévi); 1789. március 16. 50 Ft (1788. december 12–1789. március 12. utolsó negyedévi); szeptember 12. 130 Ft (félévi + fa); 1790. május 3. 100 Ft (1789. szeptember 12–1790. március 12. félévi); szeptember 19. 100 + 30 Ft (félévi + fa); 1791. március 12. 50 Ft (negyedév); április 18. 50 Ft (negyedév; a számadásból hiányzik, csak nyugta van); május 30. 50 Ft (negyedév); szeptember 12. 50 Ft (negyedév); november 2. 30 Ft (fa); 1792. június 30. 200 Ft (1791. szeptember 12–1792. szeptember 12. egész év); november 19. 30 Ft (fa, utoljára ennyi); 1793. március 12. 100 Ft (utolsó részlet a 30 forintos fajáradék idején); június 12. 60 Ft (negyedév fával); szeptember 12. 60 Ft (negyedév fával); december 30. 60 Ft (negyedév fával); 1794. március 12. 60 Ft (negyedév fával). DREL I. 1. b. 1786:2. 14, 22, 25, 26, 28, 30. 1787:1. 4. 1789:2. 11, 13, 14 (kétszer). 1790:5. 7, 13.

Bár presbitériumi határozatról nem tudunk, de 1794 tavaszán kellett, hogy legyen egy újabb lelkészi fizetésemelés is, mert ettől kezdve a számadások tanúbizonysága szerint Torkos Jakab negyedévente 70 forintot kapott kézhez.¹¹⁸ Minthogy ebbe fajárandóságát is beépítették, így alapfizetését valamikor évi 240 forintra emelték.

Ezután a század végéig a lelkészi díjlevél már nem változott.¹¹⁹

Ami a **pápai rektor**, illetve később **professzor(ok)** díjlevelét illeti, előljáróban szólnunk kell arról, hogy 1791 végén a pápai presbitérium kettéválasztotta az egyházi és az iskolai pénztárt, ez utóbbi élére külön perceptort állítva.¹²⁰ Ez ekkor még korántsem jelentette azt, hogy az iskola szervezetileg levált volna az egyházközségről (ez majd csak vizsgált korszakunkat követően, az egyházkerületi iskolává válás után, a XIX. század elején fog megtörténni), csupán azt, hogy az eddig is iskolai keretből befolyt bevételeket egy erre kijelölt személy külön kezelte, és konkrétan megnevezett iskolai kiadások, pl. tanárok fizetésére költötte.

A pápaiak teveli iskolája 1783-ban tért vissza Pápára, élén Nagy Mihály praepetorral.¹²¹ Ezután még éveken át csak gimnáziumi osztályai voltak, melyek

1792:1. 7, 9 (kétszer), 10, 12, 13 (kétszer). 1793:38. 6, 7, 8, 9 (kétszer), 10. 1795:1. 7. Az 1791. április 11-i nyugta a március 11-ire van utólag ráírva. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1791/50. Az első három tétel a számadásokból hiányzik, csak egy közös nyugtájuk maradt fenn. Uo. Szám nélkül.

¹¹⁸ 1794. június 16, szeptember 12, december 12. 1795. március 12, május 15, augusztus 24, december 14. 1796. március 12, június 12, szeptember 12, december 5. 1797. május 12 (félév), szeptember 12, december 12. 1798. március 12, június 12, szeptember 12, december 12. 1799. március 12, szeptember 12 (félév), december 12. 1800. március 12, június 12, szeptember 12, december 29. DREL I. 1. b. 1795:1. 9, 11, 12. 1796:6. 6, 7, 10, 11. 1796:4. 3, 4, 5 (kétszer). 1797:7. 4, 5, 6. 1798:1. 3, 4, 5, 6. 1799:25. 4, 7 (kétszer). 1800:16. 3, 4, 5, 6.

¹¹⁹ Tóth Endre legközelebb 1802-ben tud változásról, amikor a lelkészi fizetést 300 forintra növelték. TÓTH 1941. 256. Alább a Torkos mellett szolgáló második lelkészek jövedelmeit soroljuk a számadások alapján. **Halász József**: 1785. január 21. 100 Ft (1784. október 12-ig rendezve); április 16. 50 Ft (1785. január 12–április 12, negyedév); július 19. 50 Ft (1784. október 12–1785. január 12, negyedév); október 11. 100 Ft (1785. április 12–október 12. félév); 1786. január 12. 130 Ft (1785. október 12–1786. április 12, félév + fa); szeptember 12. 130 Ft (aznapig rendezve, félév + fa); 1787. március 15. 100 Ft (utolsó félév). DREL I. 1. b. 1786:2. 22, 23, 24, 26, 28, 30. 1787:1. 4. **Búzás Pál**: 1787. március 19. 50 Ft (negyedév); november 20. 80 Ft (negyedév + fa); november 21. 50 Ft (december 12-ig negyedév); 1789. április 7. 50 Ft (1788. december 12–1789. március 12, negyedév); szeptember 13. 130 Ft (félév + fa); 1790. május 3. 100 Ft (1789. szeptember 12–1790. március 12, félév; ezután elment). DREL I. 1. b. 1789:2. 13, 14 (kétszer). 1790:5. 8, 13. 1792:1. 7. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1787/6. Búzás Pál és Halász József (1.) lelkész életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 20018. I.518, 615.

¹²⁰ 1791. november 2. PREI II. sz. presb. jkv. 68. LISZKAY 1875. 168 (534. sz.). Az eredeti sajnós lappang, csak regesztája áll rendelkezésünkre.

¹²¹ BODOLAY 1981. 95–96, 101–102.

közül a felsőbbeket oktatta Nagy Mihály,¹²² az elemisták tanítására pedig — ami Adásztevelen a teveli rektor feladata volt — a Pápára való visszatérést követően egy második, ún. „*kis praeceptor*” alkalmaztak.¹²³ Idővel a gimnáziumi osztályok élére egyre több praeceptor állítottak. Az ő fizetésükről később szólunk.

¹²² Bár a pápaiak adászteveli kisgimnáziuma csak grammatikáig taníthatta volna diákjait, 1769-ben Nagy Mihály már syntaxista csoportot is vezetett, sőt 1771-től németet is tanított. KÖBLÖS 2004. 111–112. A Pápára való visszatérés után Nagy Mihály egészen Lácai József megérkezéséig, 1791-ig négy csoportot tanított, a deklinistáktól a syntaxistákig, azután – ahogyan a kollégiumi törvénykönyvben neve mellett olvasható életrajzi bejegyzés is tanúsítja – egészen haláláig a deklinisták és a konjugisták maradtak nála. KÖBLÖS 2004. 118 (41. sz. jegyzet).

¹²³ 1791. július 20-án Bóné József özvegye felsorolja a pápai református egyházközséggel szembeni követeléseit. Ebben írja: *Azon 1783dikbéli Szent Mihály napkor szálléttatott Iklodý József az aprob Gyermekkel házomhoz ugyan Tanéttás végett... 1784dikbéli Szent György napkor a hátráb lévő Két Szobáimba szálléttatott azon Kis Oskola Praeceptor Iklodý József, és Tanéttot s lakott azokban esztendeig...* DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 531. Eszerint nemcsak szállást biztosítottak neki, hanem egy ideig ott működött a kisiskola is!

Mivel a prédikatori és rektori adattár adatai a kollégium osztálytanítóit illetően igen hiányosak, alább közöljük a kis praeceptorok listáját. 1783–1788 között **Iglódi** (Iklódi) **József** tanította az elemistákat. 1785. január 10. PREI II. sz. presb. jkv. 44. DREL III. 62. f. Számadáskönyv. 64, 66, 88. DREL I. 1. b. 1786:2. 14, 22, 26, 29, 30. 1789:2. 10, 11, 12. TÓTH Ferentz: A pápai református szent eklésziának rövid históriája. Komárom, 1808. 40. TÓTH 1931. 6, 9 (26. jegyzet). BODOLAY 1981. 94–96. MOKOS 2004. 81. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. II. 1310 (adata javítandó). Az 1788/89-es tanévben **Perei János** volt az elemisták praeceptora. TÓTH 1931. 9 (26. jegyzet). BODOLAY 1981. 94–96. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 849 (adata kiegészítendő). Rá vonatkozóan lásd még a 151. sz. jegyzet adatait! Az 1789/90-es tanévben **Budai Pál** szolgált kis praeceptorként. 1790. március 8. DREL I. 1. b. 1790:5. 5, 16. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 516 (adatai kiegészítendő). Rá vonatkozóan lásd még a 151. sz. jegyzet adatait! Az 1790/91-es tanévben egy **Nagy István** nevű ifjú volt a kis praeceptor. Személye a prédikatori és rektori adattárban nem szerepel, egyik ott található Nagy Istvánnal sem azonosítható. Annyit feltételezhetünk róla, hogy praeceptorságát megelőzően pápai diák volt: 1787 áprilisában az I. osztály (rétorok és poéták) tagjaként írta alá a kollégium törvényeit, majd augusztusban Pozsonyba ment továbbtanulni. 1789 márciusában visszatért, tanulmányait rétoriként folytatta. KÖBLÖS 2006. 181, 773. Rá vonatkozóan lásd még a 151. sz. jegyzetet! Az 1791/92-es tanévben két praeceptor szolgált egymás után, alighanem mindegyik egy félévig tanított: egy ideig **Bíró Ferenc**, majd **Szalóki Márton**. 1792. április 2. Bíró és Szalóki nyugtája 20 forintos fizetésük felvételéről. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1792/14. A fenti adatokkal a prédikatori és rektori adattár adatai kiegészítendők. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. II. 1133 (Bíró Ferenc), 1637 (Szalóki Márton). 1792 márciusában egy félévre **Tót Mihályt**, majd **Fülöp Jánost** nevezték ki, de mindketten lemondtak. 1792. március 16. Tót Mihály kinevezése. PREI II. sz. presb. jkv. 78. 1792. április 24. Fülöp János lemondása. Uo. 80. 1792. április 24. Fülöp kis praeceptor befizeti a kis gyermekek tandíját. DREL I. 1. b. 1793:38. 1. Mivel Tót és Fülöp nem kaptak fizetést, viszont Fülöp adminisztrálta a tandíjat, azt feltételezzük, hogy Tót egy napig sem tanított, Fülöp is legfeljebb pár napig. A fenti adatokkal a prédikatori és rektori adattár adatai kiegészítendők. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. II. 1247 (Fülöp János (2.)), 1715 (Tót Mihály (5.)). Az 1792/93-as tanévben **Megyericsi Gábor** lett a kis praeceptor. 1792. április 24. Megyericsit egy félévre praeceptorrá választják. PREI II. sz. presb. jkv. 80. 1792. szeptember 25, 1793. április 24. A kis praeceptor féléves fizetése 12–12 forint. Neve nincs megadva. DREL I. 1. b. 1793:38. 7, 8. Az első kifizetés aláírt nyugtája viszont megvan, ez a nevét is megőrizte. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1792/35. Megyericsi a lelkeszi és rektori adattárból hiányzik. Apja, Megyericsi András a

A gyülekezet először 1785 májusában alkalmazott professzori címmel felruházott rektort Járdánházi Gábor személyében, aki munkájáért ellentételezésképpen 130 forint évi fizetést, valamint tanulónként 2 forintnyi tandíjat kapott.¹²⁴ Ő alig másfél évig volt Pápán,¹²⁵ még ott tanított, amikor decemberben már utódját keresték, jóval magasabb bérért: az ugyanolyan mértékű tandíj mellett 230 forint évi fizetést megajánlva.¹²⁶ Végül több jelölt elutasító válaszát

dunamelléki egyházkerület külső-somogyi egyházmegyéjében szolgált: 1766–1776 között juti, 1776–1784 között ságvári, 1784–1803 között pedig somi lelkész volt. Fia, Gábor 1791-ben a retorikai és logikai osztály tagjaként subscribált a pápai kollégiumban. Miután 1792-ben kis praeceptor lett, valamikor elment a debreceni kollégiumba, ahol 1796 áprilisában lépett a tógás deákok közé. Ezután rövid ideig a kassai akadémián tanult valószínűleg jogot, majd egy évig Lőcsén képezte magát. Innen a máramaroszi gimnáziumba ment, ahol egy évig a rétorok és poéták német tanára, a következő évben pedig ezen felül a syntaxisták latin tanára volt. Mivel atyja előregedett, hazament Somra, és a szolgálatot tőle átvéve 1803–1806 között somi helyettes, majd 1806–1856 között rendes lelkész lett. 1856. január 12-én halt meg Somban 82 évesen. Felesége Kossa Erzsébet volt. Két fia közül Gábor nagyszékelyi, büssüi, majd kapolyi lelkészként szolgált, másik fia sokáig Bécsben működött ágensként. KÖBLÖS 2006. 775. SZABADI 2013. II. 816–817. TITREL I. 8. d. 1. Büssü. I. 1. II. 9. d. 2. Jut. I. 2. II. 6. Kapoly. I. 1. II. 51–52. d. 3. Nagyszékely. 2, 5. d. 4. Ságvár. 4. Som. 1, 4, 43–44. Lásd még a 154. sz. jegyzetet! 1793-ban a sárospataki kollégiumban kerestek valakit, aki vállalja a pápai elemisták praeceptorágát. Lásd a 26. sz. dokumentumot! Ennek a megkeresésnek az eredményeképpen az 1793/94-es tanévben Bárdos István volt a kis praeceptor. Adatait lásd a 156. sz. jegyzetben! A prédikátori és rektori adattár ezekkel az adatokkal kiegészítésre szorul. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. II. 1114. Az 1794/95-ös és 1795/96-os tanévben Nyitrai József tanította az elemistákat. Adatait lásd a 156. és 160. sz. jegyzetben! A prédikátori és rektori adattárban található adatsorát ezekkel ki kell egészíteni. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. II. 1515. Az 1796/97-es tanévben Liszkai János volt az elemisták osztálytanítója. Adatait lásd a 163. sz. jegyzetben. Adattárunkba az ottani adat is beépítendő. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 740. A 1797/98-as tanévben Vári Szabó Sámuel, az 1798/99-esben Csuzi István, az 1799/1800-asban pedig Fülöp József, majd Sipos Mihály volt az elemisták praeceptora. MOKOS 2004. 82–83. Adataikat lásd a 166–167. sz. jegyzetben! Az adattárban a rájuk vonatkozó részeket ezekkel az adatokkal ki kell egészíteni. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 542 (Csuzi István (2.)), 590 (Fülöp József (1.)), 889 (Sipos Mihály (1.)), 1040 (Vári Szabó Sámuel (1.)). Ugyanígy javítani kell a pápai kollégium praeceptorai listáját is. Uo. I. 344.

¹²⁴ 1785. május 12. PREI II. sz. presb. jkv. 49–50.

¹²⁵ 1785 májusában költözött Pápára, mert május 26-án fizették ki útiköltségét, 3 forintot. Tanítani május 27-én kezdett. Fizetését hét részletben kapta: május 28-án a Lampért-alapítvány kamatát, 36 forintot, július 29-én 30, október 1-én 24, november 18-án 15 forintot, majd 1786. május 4-én március 12-ig járó hátralékát, 25 forintot, így meglett az évi 130 forint. Az 1786. szeptember 8-i távozásáig neki járó durván fél éves összeget szintén két részletben kapta: még július 11-én a Lampért-alapítvány akkori kamatát, 24 forintot, majd távozása után, december 8-án a maradék 54 forintot. Az alapítványi összegek nem szerepelnek az egyházi számadásokban, csak a presbitériumi jegyzőkönyvben, ahogyan a legutolsó részlet, a hátralék sem. Erről Járdánházi 1787. január 10-én állított ki nyugtát. DREL I. 1. b. 1786:2. 24 (kétszer), 26, 27, 29. DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 507. PREI II. sz. presb. jkv. 51, 57, 58. Ír még róla: BODOLAY 1981. 96–97. Járdánházi Gábor (1.) életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. LISZKAY 1875. 162. I. 640.

¹²⁶ 1785. december 7. PREI. II sz. presb. jkv. 54. 1785. december 8. Uo. 54.

követően 1786 szeptemberében Csépan Jánost állították be rektor-professzornak,¹²⁷ akinek az alapbére évi 200 forint lett, és csak a 30 forintos fájárandóság hozzászámításával tette ki a fentebb emlegetett 230 forintot.¹²⁸ Ő 1790 szeptemberében döntött távozásáról,¹²⁹ de utódát csak december végén találták meg Márton István személyében, aki a következő négy évtizedben meghatározó személyisége lett a pápai református kollégiumnak.

Mártont eredetileg a pápai presbitérium 300 forint éves fizetéssel szerette volna alkalmazni,¹³⁰ de végül sikerült kiharcolnia egy jóval magasabb javadalmazási rendszert: évi fizetése 400 forint lett, továbbá a tanítványai által fizetett 2–2 forintnyi tandíj, emellett annak fejében, hogy a lelkészt szükség esetén helyettesíteni fogja, 6 kila kenyérre való, vagyis 12 pozsonyi mérő gabona.¹³¹ Feltételei között az is szerepelt, hogy egy éven belül állítsanak be egy harmadik tanítót is, akinek javadalmazása 200 forint évi fizetés és a tanítványai tandíja lesz.¹³²

Ez a feltétel, úgy tűnt, már 1791 márciusában teljesülhet, mikor is egy Cike Pál nevű révkomáromi születésű ifjúval egyezett meg a presbitérium.¹³³

¹²⁷ 1786. szeptember 8, 29. Uo. 58.

¹²⁸ 1786. november 24. 50 Ft (első negyedév); 1787. március 28. 50 Ft (második negyedév); július 14. 50 Ft (negyedév); december 8. 100 Ft (félév); 1788. április 7. 50 Ft (negyedév); november 20. 130 Ft (félév + fa); december 29. 50 Ft (december 31-ig negyedév); 1789. március 31. 50 Ft (negyedév); július 4. 50 Ft (1789. április 1–június 31. negyedév); szeptember 13. 80 Ft (negyedév + fa); november 18. 50 Ft (október 1–december 31. negyedév); 1790. április 8. 50 Ft (negyedév); május 31. 50 Ft (negyedév); szeptember 19. 80 Ft (3. negyedév + fa); november 26. 42 Ft 30 dénár (utolsó negyedév). DREL I. 1. b. 1787:1. 4 (kétszer). 1789:2. 10, 11, 13, 14 (kétszer). 1790:5. 7, 11, 13, 14. 1792:1. 7, 8, 9 (kétszer).

¹²⁹ A presbitériumi jegyzőkönyv bejegyzése alapján ez a logikus dátum. 1790. november 26. PREI II. sz. presb. jkv. 66. és 67. oldal közé beillesztett füzet 1. Ezt bizonyítják az előző jegyzetben rá vonatkozó utolsó adatok is. Tóth Endre hibásan egy évvel korábbra datálja. TÓTH 1931. 10. Csépan János (2.) életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 535.

¹³⁰ 1790. november 26. PREI II. sz. presb. jkv. 66. és 67. oldal közé beillesztett füzet 1. Mándi Márton István (2.) professzor életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. II. 1434.

¹³¹ 1790. december 6. Uo. 66. és 67. oldal közé beillesztett füzet 2. Lásd még a **23. sz. dokumentumot!** A kila is száraz ürmérték, általában 1 kila = 2 pozsonyi mérő, ez igaz egyik alfajára, a veszprémi kilára is. BOGDÁN 1991. 295, 298.

¹³² 1790. december 6. PREI II. sz. presb. jkv. 66. és 67. oldal közé beillesztett füzet 2–3. BO-DOLAY 1981. 114.

¹³³ Cike Pál Komáromban született. Tanulmányait már középszinten is Debrecenben végezte, majd 1779-ben írta alá a kollégiumi törvényeket. 1787-ben Karcagra ment rektornak. Alighanem innen pályázta meg a pápai második professzorságot. 1792-ben szentelték lelkésszé. 1792–1801 között felsőgelléri, 1801–1834 között nagymegyeri lelkészként szolgált, 1815-től egyházmegyei tanácsbíró is volt. 1834. augusztus 13-án halt meg. Felesége Vég Julianna volt. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 523. Tóth Endre többször is hibásan Czika Józsefként emlegeti. TÓTH 1931. 33.

Javadalmazásképpen évente 200 forint fizetést, 25 pozsonyi mérőnyi gabonát és 8 öl tűzifát ajánlottak meg neki, valamint tanítványai fejenkénti 2–2 forintnyi tandíját. Emellett azon feltételét is teljesítették, hogy nem harmadik tanítóként, hanem második professzorként alkalmazzák.¹³⁴ Végül nem érkezett meg, hanem helyette 1791 augusztusától Lácai [Láczai] József állt munkába, a grammatisták és syntaxisták tanítására,¹³⁵ fizetsége azonban változott: természetbeni juttatásokat nem kapott, helyette éves fizetése 260 forintra emelkedett (a fejenként 2–2 forint tandíj változatlan maradt).¹³⁶

Lácai díjlevelében a következő változás már pár hónappal később bekövetkezett: miután az 1792/93-as tanévre csak bizonyos feltételekkel vállalta el további működését, a presbitérium 1792 februárjában pénzbeli fizetését 300 forintra növelte, és ellátásához 10 mérő gabona juttatását is megszavazta.¹³⁷ 1794 júniusában lakhatása megkönnyítésére kapott még évi 60 forint hozzájárulást, novemberben pedig a 10 mérő gabonát 40-re növelték.¹³⁸

Az évszázad végéig a pápai tanintézmény Márton és Láczai professzorsága alatt épült ki akadémiai tagozattal is rendelkező, tehát filozófiai és teológiai tárgyakat is tanító, klasszikus, teljes kollégiummá. Míg Járdánházi (és alighanem Csépan) professzorsága alatt a legfelső osztály a rétoroké és poétaké volt, Márton érkezése után azonnal logikát is kezdett tanítani, bár még gimnáziumi keretek között.¹³⁹ Az ókollégium felépítése után aztán 1794 őszén megnyitották,

¹³⁴ 1791. március 6. PREI II. sz. presb. jkv. 67. Nevét itt Cikának írják.

¹³⁵ TÓTH 1931. 33. Életrajzi adatai: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 737. 1791. február 1-én a pápai református egyház vezetőinek a pápai espereshez írt folyamodásában is arról van szó, hogy egy háromfős testület működik a kollégiumban: az első tanító az alumnusok közül kijelölt *praeceptor*, a második a deklinistákat, a konjugistákat és a német nyelvet tanítja, a professzor a többit, és szükség lenne egy harmadik tanítóra, aki a grammatistákat és a syntaxistákat oktatná. DREL III. 62. e. Liskay-gyűjtemény 530.

¹³⁶ 1791. november 2-án a presbitérium Márton díjlevelét újra írásba foglalta, és ugyanekkor olvashatjuk először Lácai díjlevelét is. PREI II. sz. presb. jkv. 69. Ekkor történt meg az egyházi és iskolai kassza már említett szétválasztása is. Márton díjlevele a majd egy évvel korábbi megállapodáshoz képest nem változott, csak annyit finomították, hogy a 400 forint éves fizetésből 300-at az egyházi, 100-at az iskolai kasszából fognak kifizetni. A második professzor teljes 260 forintos fizetését az iskolai kassza fogja állni. Lásd a **25. sz. dokumentumot!**

¹³⁷ 1792. február 17. PREI II. sz. presb. jkv. 74–76. TÓTH 1931. 37.

¹³⁸ 1794. november 11. Uo. 86–87. DREL III. 62. e. Liskay-gyűjtemény 546. LISZKAY 1875. 171. 1795. augusztus 12-én a presbitérium még azt is meghatározta, hogy ez az iskola által adott gabona ugyanúgy „*rofos*” legyen, mint Márton Istvánnak az egyháztól kapott gabonája. PREI II. sz. presb. jkv. 91.

¹³⁹ Hogy Járdánházi kiket tanított, azt az első nyugtáin szereplő aláírása mutatja. 1785. október 1. november 18. *Gabriel Járdánházy instructor Rhetorum atque Poëtarum*. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1785/198, 207. Később már ő is, Csépan is professzornak címezte magát. Egy

és évről-évre új évfolyamok beindításával fokozatosan háromévéssé bővítették az akadémiai tagozatot.¹⁴⁰ Ezzel párhuzamosan a gimnáziumi osztályok élére egyre több praeceptort is alkalmaztak (ennek menetére alább részletesen kitérünk). Márton ekkor már a középiskolai tagozat oktatásában nem vett részt, és Lácai is akadémiai tárgyai mellett csak addig tanította még a (poétákat is magába foglaló) retorikai és logikai osztályt, amíg egy deák praeceptorra ezt rá nem bízhatta. Ez legkésőbb 1797-ben történt meg.¹⁴¹

Ez a folyamat természetesen változást hozott a professzorok javadalmazásában is. 1795 decemberében, amikor még félúton járt az akadémiai tagozat kiépítése, a presbitérium újabb rendelkezést hozott, melynek értelmében a folyamat végére a két professzor későbbi fizetését 450–450 forintban szabta meg, 50 forinttal toldva meg kettőjük közül annak a járandóságát, aki éppen a gimnáziumi igazgató (*classium director*) feladatkörét is betölti. Addig is Márton 400 forintos fizetését változatlanul hagyták,¹⁴² Lácai fizetését pedig most hozzáigazították Mártonéhoz, és 400 forintra emelték,¹⁴³ gabonajárandóságát

1789-es diáknévsor a rétorokat és a poétákat sorolja fel, míg egy 1790-es a II. osztályban a syntaxistákat, grammatistákat és konjugistákat emlegeti, egy 1791-es pedig a „kis gyermekek”, vagyis az elemisták nevét rögzíti. KÖBLÖS 2006. 181–183. Nyilván az első csoportot tanította Csépan, a második osztályt Nagy Mihály, a kicsiket pedig a kis praeceptor. A kollégium törvénykönyvét 1791-ben, Márton professzorsága idején viszont már a logikusok és rétorok csoportjának tagjai írják alá (valószínűleg a poéták is ide tartoztak). Uo. 774.

¹⁴⁰ TÓTH 1931. 47. BODOLAY 1981. 118. Ebben az időszakban ketten építették ki a klasszikus kollégiumot. Harmadik professzor csak a XIX. század legelején áll munkába: Tót Ferencet 1801-től alkalmazza a kollégium. TÓTH 1931. 97.

¹⁴¹ Az 1796-ban teológiát és filozófiát tanuló deákok névsorában négy praeceptor szerepel, a logikusok, rétorok és poéták praeceptora nincs említve, ekkor még nyilván Lácai tanította őket. 1797-ben már van külön praeceptoruk Márkus József teológus és filozófus deák személyében, ekkor tehát Lácai már csak akadémiai tárgyakat tanít. KÖBLÖS 2006. 184–186, 189. KÖBLÖS–KRÁNTZ 2018. II. 1436. De mindezek logikusan következnek az 1795. decemberi presbitériumi gyűlés következő bekezdésben tárgyalt határozataiból és ezeknek az 1797-es díjlevéllel való összevetéséből is.

¹⁴² Annyi változtatás történt, hogy az ezen felül a tandíjból számára járó fizetésekiegészítést 100 forintban maximálták (ebből 50 nyilván a gimnáziumi igazgatóság címén járt neki), a többi az iskolai pénztárba rendelték befizetni. Így tulajdonképpen összesen 500 forint készpénzt kap, tehát 100-zal többet, mint Lácai, így kettejük 400–400 forintos egyenlő fizetsége csak játék a szavakkal.

¹⁴³ Ez az összeg a szabályzás szerint három forrásból tevődik össze: az eddigi 300 az iskolai, 50 az egyházi kasszából fizetendő, 50 pedig a tandíjból jár fizetésekiegészítésként. A valóság más gyakorlatot hozott, amit majd az 1797-es rendelkezés fog továbbfejleszteni: a rendszer életbe lépésétől, az 1796/97-es tanévtől kezdve az iskolai pénztár nem negyedévi 75, hanem 100 forintot fizetett, tehát mind a 400 forintot az iskolai pénztár állta. 1796. augusztus 20-án fizették ki Lácai előző tanévi utolsó negyedévéért, 75 forintot, és az akkori tanév első negyedévéért, 100 forintot.

viszont megvonták tőle.¹⁴⁴ A 60 forintos évi lakhatási támogatásról most nem esett szó, de alighanem továbbra is járt.¹⁴⁵

Korszakhatárunkig még egyszer újrafogalmazták a két professzor díjlevelét. Ez 1797 februárjában történt, amikor már mindketten csak az akadémiai tagozaton tanítottak. Az 1795-ös határozat alapján mind Márton, mind Lácai 400 forint éves alapfizetést és 50 forint fizetésekiegészítést kap, ezen felül Márton gimnáziumi igazgatósága fejében még 50 forintot (ez természetszerűleg mindig annak a professzornak fog járni, aki éppen ezt a hivatalt viseli). Márton ezen felül segédlelkési teendői fejében kapja az eddigi 12 pozsonyi mérőnyi gabonát, Lácai pedig, aki nem saját, hanem bérelt házban lakik, lakhatási segélyként a már korábban is emlegetett 60 forint kvártélypénzt.¹⁴⁶

DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 99. Erre tevődött rá a következő tanévtől kezdve az egyházi kassza 50 forintos fizetésekiegészítése. Az első alkalom: 1797. május 17. DREL I. 1. b. 1797:7. 4.

¹⁴⁴ Lásd a kettejük díjlevelét tartalmazó **28. sz. dokumentumot!**

¹⁴⁵ Ezt támasztja alá, hogy az 1797-es díjlevel (30. sz. dokumentum) újra foglalkozik vele.

¹⁴⁶ Márton 400 forintos fizetéséből továbbra is 300 forintot az egyházi, 100-at pedig az iskolai kasszából kap, Lácai mindet az iskolai kasszából. Márton kétszer 50 forintos fizetésekiegészítése a deákok tandíjából jár, míg Lácai 50 forintos fizetésekiegészítését az egyházi kassza állja. Márton a 12 mérő gabonát az egyháztól, Lácai pedig a 60 forintos kvártélypénzt az iskolai kasszából kapja. Lásd a **30. sz. dokumentumot!** Az egyházközség 1791–1796 között fennmaradt számadásaiban Márton általában három részletben, márciusban, június–júliusban és szeptemberben kapja az innen járó 300 forintot. 1791. eleje 100 Ft (kezdő negyedév); június 10. 17 + 83 Ft (negyedév); szeptember 11. 100 Ft (negyedév); 1792. március 10. 100 Ft (1. negyedév); július 2. 100 Ft (2. negyedév); szeptember 10. 100 Ft (3. negyedév); 1793. március 10. 100 Ft (1. negyedév); június 10. 100 Ft (negyedév); szeptember 12. 100 Ft (negyedév); 1794. március 10. 100 Ft (negyedév); június 13. 100 Ft (negyedév); szeptember 13. 100 Ft (negyedév); 1795. március 18. 100 Ft (negyedév); június 11. 100 Ft (negyedév); szeptember 13. 100 Ft (szeptember 10-ig negyedév); 1796. március 11. 100 Ft (negyedév); szeptember 10. 200 Ft (szeptember 10-ig két negyedév). 1797. június 10. 200 Ft (két negyedév); december 10. 100 Ft (negyedév). 1798. március 10. 100 Ft (negyedév); június 10. 100 Ft (negyedév); szeptember 10. 100 Ft (negyedév). 1799. március 11. 100 Ft (negyedév); szeptember 4. 100 Ft (negyedév); október 22. 100 Ft (negyedév). 1800. március 11. 100 Ft (negyedév); április 23. 100 Ft (negyedév); szeptember 10. 100 Ft (negyedév). DREL I. 1. b. 1792:1. 10, 12, 13. 1793:38. 5, 6 (kétszer), 8 (kétszer), 9. 1795:1. 7, 9, 11. 1796:6. 7 (kétszer), 10. 1796:4. 3, 5. 1797:7. 4, 6. 1798:1. 3, 4, 5. 1799:25. 3, 7 (kétszer). 1800:16. 3, 4, 5. Lácai alapfizetését, mely 1796 márciusáig 300, attól kezdve 400 forint, általában negyedévente, és Márton negyedik negyedévi, az év végén járó 100 forintját valóban az iskolai pénztárból folyósították. **Márton:** 1791. december 10. 100 Ft; 1792. december 11. 80 Ft; 1793. január 8. 20 Ft; december 10. 100 Ft; 1794. december 15. 100 Ft; 1795. december 10. 100 Ft; 1796. december 10. 100 Ft; 1797. december 10. 100 Ft; 1798. december 10. 100 Ft; 1799. december 28. 100 Ft; 1800. november 8. 100 Ft. DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 3, 6, 7. 11, 73, 96, 101, 104, 110, 117, 123, 128. **Lácai:** 1792. január 31. 50 Ft (félesztendei 130 Ft-jából); március 6. 48 Ft; május 25. 32 Ft (az első félév maradéka). Augusztus 19. 75 Ft (az évi 300 Ft negyede, március 10–július 10.); szeptember 8. 75 Ft (negyedév); 1793. március 13. 75 Ft (negyedév, március 10-ig); június 10. 75 Ft (negyedév); augusztus 31. 150 Ft (két negyedév, június 10–december 10., előre is); 1794. február 19. (negyedév, március 11-ig); június 17. 75 Ft (negyedév); szeptember 12. 75 Ft (nyári negyedév); december 14. 75 Ft (negyedév, december 14-ig); 1795.

Most pedig lássuk a **praeceptorok** fizetését!

Mint már említettük, az iskolának a Pápára való visszatérés után, 1783-ban Nagy Mihály volt továbbra is a vezetője, és mellette az egyházközség egy kis praeceptort is alkalmazott, aki az elemistákat oktatta. Mindkettőjük díjlevelét 1785-ben szabták újra.

Nagy Mihály praeceptor az eddig járó 100 forint állandó fizetés mellett ettől kezdve a diákok által befizetett tandíj teljes összegét is megkapta, mely a latinul tanulóktól 24 garast, a németül tanulóktól 1, a mindkét nyelvet tanulóktól pedig 2 forintot jelentett fejenként. A kis praeceptor 60 forint évi fizetést kapott, amit az általa tanítottak tandíja egészített ki, fejenként 1 forintnyi összeggel.¹⁴⁷

A számadásokban Nagy Mihály részére teljesített valóságos kifizetéseket tanulmányozva azt állapíthatjuk meg, hogy 1783–1789 között igen sokszor

március 15. 75 Ft (negyedév); június 11. 75 Ft (tavaszi negyedév); szeptember 11. 75 Ft (nyári negyedév); december 10. 75 Ft (negyedév); 1796. augusztus 20. 75 Ft (negyedév, március 10-i); augusztus 20. 100 Ft (negyedév, június 10-i); szeptember 12. 100 Ft (negyedév); december 10. 100 Ft (negyedév); 1797. március 10. 100 Ft (negyedév); június 10. 100 Ft (negyedév); szeptember 10. 100 Ft (negyedév); december 10. 100 Ft (negyedév); 1798. március 14. 100 Ft (negyedév); május 29. 20 Ft; szeptember 5. 80 Ft; szeptember 5. (nyári negyedév, október 10-ig); december 10. 100 Ft (negyedév); 1799. július 7. 100 Ft (negyedév, március 10-ig); július 20. 100 Ft (negyedév, március 10–július 10.); október 22. 100 Ft (nyári negyedév); december 28. 100 Ft (negyedév, december 10-ig). 1800. március 10. 100 Ft (téli negyedév); június 22. 100 Ft (tavaszi negyedév); október 27. 100 Ft (nyári negyedév); december 5. 100 Ft (negyedév); 1801. február 11. 100 Ft (téli negyedév). Uo. 3 (kétszer), 4 (kétszer), 5, 6, 7, 8, 9, 69 (kétszer), 71, 73, 76, 77, 89, 91, 92, 96, 99 (kétszer), 100, 101, 104 (négyyszer), 111, 113, 114 (kétszer), 117, 119, 120, 121, 123, 125, 127, 128, 129, 132. Ugyanakkor az 1797-es rendelkezés szerint Lácai évi 50 forintos fizetésekiegészítését valóban az egyházközségi kasszából fizették. 1797. május 17. 1798. március 10. 1799. március 12. 1800. március 15. DREL I. 1. b. 1797:7. 4. 1798:1. 3. 1799:25. 4. 1800:16. 4. Az 1794 júniusában részére megszavazott 60 forintos kvártélypénzt viszont az iskolai kassza fizette. 1794. október 6. 1795. október 21. 1796. szeptember 30. 1797. szeptember 29. 1798. október 20. 1799. október 22. 1800. október 12. DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 72, 94, 100, 104, 115, 121, 127.

¹⁴⁷ Lásd a 19. sz. dokumentumot!

késték a kifizetések, és halmozódtak a hátralékok.¹⁴⁸ 1790 tavaszától aztán rendszeressé vált az évi 100 forint kifizetése.¹⁴⁹

Iglódi József kis praepceptor valóságos kifizetései is meglehetősen rendszeresek, de összességében megkapta a tanítási idejére neki járó teljes összeget.¹⁵⁰

¹⁴⁸ 1781. március 12-ig április 11-én elszámolnak, és nyugtát ad a 100 forint kifizetéséről. Ugyanezt megteszi 1782. március 18-án az 1781/1782. évről is. Ezután felvesz 1782. július 3-án 20, október 1-én 20, 1783. április 2-án 20, május 23-án 10, augusztus 16-án 20 forintot (összesen 90 forint), elszámolás nincs. DREL III. 62. f. Számadáskönyv. 59, 60, 62, 63, 65, 87–88. PREI I. sz. presb. jkv. 240, 241, 243, 244, 245. 1784. július 14-én kapott még 1783-ban keletkezett hátralékai kiegyenlítésére 15 forintot, szeptember 6-án ugyanezért 23 forint 70 dénárt. Az 1784. évi fizetését 1785. május 24-én és augusztus 11-én (a nyugta szerint szeptember 7-én) kapta meg, ekkor 50–50 forintot vett fel. Ugyanakkor már az aktuális évre szintén augusztus 11-én (a nyugta szerint szeptember 7-én) 10, szeptember 30-án 15, november 10-én 5 forintot vett fel, a hiányzó 70 forintot 1786. május 15-én vette át. Az 1786. év kifizetése augusztus 22-én kezdődött 5, szeptember 18-án folytatódott 45 forint kifizetésével, majd december 23-án kézhez vett 10 forintot, végül 1787. április 10-én kapta meg a maradék 40-et. Ugyanaznap már felvette az azévi első 50, majd augusztus 29-én a második 30 forintos részletet, 1788. március 10-én pedig 20 forint átvételével lett az 1787. esztendő kifizetve. 1788. június 14-én az első negyedévre 25, szeptember 10-én pedig a második negyedévre ismét 25 forintot vett fel, a maradék 50-et 1789. április 3-án kapta kézhez. 1789. június 5. 25 Ft (első negyedév márciustól aznapig); augusztus 28. 25 Ft (második negyedév); 1790. március 9. 50 Ft (félév, augusztustól márciusig). DREL I. 1. b. 1786:2. 14, 17, 24, 25, 26, 27, 29, 30 (kétszer). 1787:1. 4 (háromszor). 1789:2. 10, 14, 18. 1790:5. 8, 9, 12, 16. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1784/21. 1785/170, 186–187, 196, 206. 1787/6, 10, 11. 1788/18.

Az 1783. évre vonatkozó tételek nyomon követhetők abban az elszámolásban is, amit **18. sz. dokumentum** alatt közlünk. Ez az azévi tanulónévsor, a tőlük beszedett tandíj kimutatása, az 1783. évi fizetés teljesítésének tételes elszámolása, valamint a 23 forint 70 dénár nyugtája is egyben. Ebből jól látható, hogy a tanítványaitól beszedett tandíjat egészítették ki 100 forintra. **Ez a forrás a pápai diáknévsorokat tartalmazó kötetből hiányzik, oda, a 18. és 19. sz. dokumentum közé illesztendő be. KÖBLÖS 2006. 177–180.**

¹⁴⁹ Innentől mindegyik részlet 25 forintos, ütemesen negyedévente fizetve. 1790. május 19, szeptember 1, november 26. 1791 eleje, június 3, augusztus 31, november 10. 1792. március 19, június 12, szeptember 10, december 13. 1793. március 13, június 25, szeptember 12, december 10. 1794. március 12, június 17 (már özvegye kapja). DREL I. 1. b. 1792:1. 7, 8, 10 (kétszer), 12, 13 (kétszer). 1793:38. 5, 6, 7 (kétszer), 8, 9 (kétszer), 10. 1795:1. 7, 9.

¹⁵⁰ 1783. július 3-án kapott 10, 1784. január 19-én újabb 10, július 14-én 5 forintot, ezzel az 1783-as esztendőre nem maradt hátraléka. PREI I. sz. presb. jkv. 244, 246. DREL I. 1. b. 1786:2. 14. DREL III. 62. f. Számadáskönyv. 64, 66, 88. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1784/22. 1785. március 11-én és május 21-én kapta meg az 1784-es évre járó fizetés 30–30 forintját, majd október 1-én és 1786. április 10-én az 1785-re járó 30–30 forintot. Az 1786. esztendő 60 forintos évi fizetésének fejében 1786. szeptember 8-án 30, 1787. január 4-én 20, március 27-én pedig 10 forintot kapott. Végül az 1787. esztendei bérét négy részletben kapta meg: 1787. május 21-én 5, augusztus 6-án 25, december 23-án és 1788. február 14-én 15–15 forintot vett át. DREL I. 1. b. 1786:2. 22, 26, 29, 30. 1787:1. 4 (kétszer), 5. 1789:2. 10, 11, 12. Az 1785. május 21-i kifizetés hiányzik a számadásokból, csak nyugtája maradt fenn. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 185. Szám nélkül.

Járdánházi, majd Csépan professzorsága idejében tehát a professzor mellett két praeceptor működött. Márton professzorságának kezdetén, 1791-ben megérkezett Lácai is, így a tanerők létszáma négyre emelkedett.

Iglódi távozása után új rendszert léptettek életbe: nem főállású tanárt, hanem tanévenként, majd félévenként helyben tanuló deákokat fogadtak fel az elemisták tanítására. Ez 1792-ig működőképesnek is bizonyult, mivel Perei János, Budai Pál majd Nagy István rendre ki is töltötte a saját tanévét, az 1791/92-es tanévet pedig féléves váltással ketten (Bíró Ferenc és Szalóki Márton) teljesítették. Eközben, 1791-ben Márton professzor mellé megérkezett Lácai is, így a tanerők száma újra háromról négyre emelkedett.

A deák praeceptorok azonban jóval kevesebb fizetést kaptak, mint Iglódi: 60 forint helyett mindössze 20-at.¹⁵¹ 1792 tavaszán ráadásul — alighanem spórolás céljából — újfent változtatták javadalmazásukat: az egy félévre kinevezett Tót Mihály rétornak fizetségül a tanulók tandíjának felét ígérték, valamint azt, hogy felveszik az alumnus deákok közé. Ő alighanem rövid időn belül elutasította a felkérést, mert tanári tevékenységére semmiféle adatunk nincs.¹⁵²

¹⁵¹ 1789. március 12. Perei János nyugtája 20 forintos fizetése átvételéről. „*Quietantia super florenis 20, id est hufz, melly summák 12 forintját és 30 kralytzarját, amint Catalogufomon exftál, magam incaffáltam a Gyermekektől, 7 forintjat, kralytzarokat 30 pedig a Caffabol Perceptor Zsoldos György Uramtól vettem fel, és így hogy az fellyebb specificált summat effective ki fizette Titulalt Perceptor Uram, recognoscalom. Papae, 12^a Martii, 789. Joannes Perei manu propria.*” DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1789/1. 1790. március 8. Budai Pál kis praeceptor éves fizetése (az 1789/90-es tanévre) 20 forint. DREL I. 1. b. 1790:5. 16. Nyugtája: „*Quietantia super florenis 20, mellyeket hogy Perceptor Zsoldos György Uramtól egész esztendőbeli fizetésembe effective kezemhez vettem, recognoscalom. 8^a Martii 1790. Budai Pál maga fáját kezével. Id est floreni 20.*” DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1790/61. 1791 elején Nagy István praeceptor éves fizetése (az 1790/91-es tanévre) szintén 20 forint. 1792:1. 10. Neve a számadásban nem szerepel. Szerencsére megvan ennek a tételnek a nyugtája is, ott van megnevezve. 1791. március 9. „*En, alább irt praesentibus recognoscalom, hogy Szép Miklós Ur Perceptor Uramtól 1790dik esztendőre való Conventiomra 20 forintokat minden fogyasztás nélkül percipáltam. Pápán anno 1791. die 9^a Martii. Nagy István manu propria.*” DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1791/48. 20 forintot kapott együttesen Bíró Ferenc és Szalóki Márton is, akik az 1791/92-es tanévben egymást váltották. Az kis iskola Perceptorinak fizetéseket meg attam. 20 forint. DREL I. 1. b. 1793:38. 5. A hozzá tartozó nyugtát ketten írták alá. 1792. április 2. „*Hogy mi, alább irattak 20, id est hufz Rhenes Forintokat Eperlyefi Péter Perceptor Urtól Fel vettünk, recognoscallyuk. Papae, 1792. 2ª Aprilis. Franciscus Biro, Szalóky Márton maga kezével Praeceptorok.*” DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1792/14.

¹⁵² Kinevezése praeceptorrá: 1792. március 16. PREI II. sz. presb. jkv. 78. Tót Mihály (5.) 1789-ben poéta volt a pápai kollégiumban, 1790-ben subscribált. 1791-ben Szendre ment ki rektornak. Miután 1792-ben rétorként megtagadta a praeceptorságot, elhagyta Pápát, és először kalapos mesterségre adta magát. 1793-tól először a pápai, majd a veszprémi egyházmegyében vállalt rektorságokat, utolsó ismert állomáshelye 1803-tól Zánka volt. 1824-ben már állás nélküli, elszegényedett rektorként emlegették. TREL 3. Formula reversalium. 12–13 (1791). KÖBLÖS 2006. 181, 774. KÖBLÖS-KRÁNITZ II. 1715.

Kinevezését követően négy nappal az egyházközség az alumnusokat szemelte ki potenciális jelölteknek: egy kötelezvényt íratott alá velük, mely szerint ha egy évre megbízza őket az apróbb gyermekek oktatásával, a praeceptorságot kötelező elvállalniuk. Ezt — nyilván helyzetét féltve — 17 alumnus deák látta el kézjegyével.

Mindez azonban nem oldotta meg a problémát. A névsor első hat és nyolcadik neve később ki lett húzva, ami annak jele, hogy ezek sorra megtagadták a tanítást, aminek következtében ösztöndíjukat alighanem elvesztették. Így járt a kihúzottak között második helyen szereplő Fülöp János is, aki pár napig betöltötte ugyan a praeceptorságot, végül mégis otthagyta. Közülük négyen viszont a névsor végén újra aláírták a kötelezvényt, és egy külön nyilatkozatban bocsánatot kérve korábbi lépésükért kérték az alumnusok sorába való visszavételüket, vagyis ők végül készen mutatkoztak a praeceptor hivatalt betöltésére.¹⁵³

Az egyházközség április végén újabb ajánlattal próbálta csábítóbbá tenni az elemisták tanítását: a praeceptornak az alumniumi tagság (felkínálása / megtartása) mellett a tanulók tandíjának teljes összegét ígérték, garantálva, hogy kipótolják, ha nem érné el a félévi 12, tehát évi 24 forintot — eszerint 4 forinttal megemelték az 1788–1792 között járt éves fizetést. Végül az 1792/93-as tanévre az aláírók névsorában hetedik helyen szereplő, a kihúzottakat leszámítva első

¹⁵³ Az alumnusok kötelezvénye: 1792. március 20. DREL III. 62. e. Liskay 537. Fülöp János letette a praeceptorságot: 1792. április 24. PREI II. sz. presb. jkv. 80. Nemcsak ebben volt vétkes, hanem diáktársával, László Lőrincsel együtt korhelykedésben és órai mulasztásában is, ezért ki is zárták őket a kollégiumból, és visszavételüket attól tették függővé, elviselik-e a büntetésül kiszabott 6, illetve 12 pálcaütést. 1792. május 12. DREL III. 62. e. Liskay 539. A Fülöpre vonatkozó többi forrást lásd a 123. sz. jegyzetben! László Lőrinc Krasznáról származott, 1789-ben poétaként tanult Pápán, 1790-ben subscribált. Miután az elemisták tanítását megtagadta, alumniumát elvesztvén 1792-ben Losoncra ment, nem ismert, milyen munkakörre. KÖBLÖS 2006. 181, 774. A négy bocsánatot kérő deák: Német Ádám, Vajda Péter, Tót István és Tót József. Közülük később, az 1798/99-es tanévben Vajda Péter lett praeceptor: akkor a syntaxistákat tanította. Német Ádám 1796/97-ben, Vajda Péter (2.) 1797/98-ban kollégiumi seniorságot is viselt, az előbbi később a komáromi egyházmegyében lelkészkedett, az utóbbi pedig a dunamelléki egyházkerületben rektorkodott. Tót István és Tót József nem vállaltak kollégiumi megbízatásokat: Tót István, aki 1790-ben subscribált, később hazatért hazájába, Szentgálra, és talán polgári foglalkozást választott, Tót József (5.) pedig gazdálkodással, falusi jegyzőséggel is próbálkozott, végül leginkább a veszprémi egyházmegye gyülekezeteiben vállalt rektorságot. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 806. II. 1711, 1737. MOKOS 2004. 95. KÖBLÖS 2006. 774. Négyük bocsánatkérő kérvénye: Keltezés nélkül. DREL III. 62. e. Liskay 538.

helyen maradt Megyercsi Gábort nyerték meg praeceptornak, aki ezt az évet alighanem becsülettel végig is tanította.¹⁵⁴

Az előző év nehézségeit elkerülendő 1793 tavaszán az egyházközség újból főállású tanár felfogadásában gondolkodott. Ekkor a pataki kollégiumban kerestek olyan deákot, aki vállalja a pápai kollégium elemistáinak és deklinistáinak osztálytanítását. Ennek érdekében a két pápai professzor köröztetés céljából elküldte a kis praeceptor díjlevelét, amelyben tételesen felsorolták járandóságait. Ez pénzben évi 40 forint fix fizetés, valamint nem pápai tanulóinak fejenkénti 1 forintos tandíja, és maximum 4 magántanítvány fejenkénti 4 forint 30 dénáros fizetsége; a három ünnepi legáció alkalmával ő választhat először helyszínt, mely így legalább 36 forintot jövedelmez; számíthat olykor a patrónusok *honorariumaira*; természetben pedig naponkénti ebéd az alumnusok között, és a kollégium felépülése után ingyen lakás.¹⁵⁵

Ennek az akciónak az eredményeképpen került Pápara az 1793/94-es tanévre kis praeceptornak Bárdos István. A számadások azonban egyértelműen arról tanúskodnak, hogy szó sem volt évi 40 forintos fizetésről, ugyanis ő is, majd a következő tanévben a pápai tógás deák Nyitrai József is ismét csak 20 forint éves fizetést kapott.¹⁵⁶ 1795-ben és 1796-ban — mint a későbbiekben látni fogjuk

¹⁵⁴ Az elemisták praeceptorának fizetésrendezése: 1792. április 24. PREI II. sz. presb. jkv. 80. TÓTH 1931. 38. Ez a kifejtetteken kívül több apróbb kiváltságot is felsorolt. Ezek: az alumniumba való felvételen kívül ünnepi és egyéb beneficiumok, ételválasztás és ünnepi szupplikációk kiválasztása. Megyercsi Gábor kinevezése: 1792. április 24. PREI II. sz. presb. jkv. 80. Életpályáját lásd a 123. sz. jegyzetben! A számadások szerint az 1792/93-as tanévre már valóban meg is kapta az évi 24 forintot. 1792. szeptember 25. „*Quietantia Tizen két forintokrol, id est florenos 12, mellyeket én, alább irt az Papai Oskolában tett fél esztendei Kis Preceptorfágomért Nemes Nemzetes Eperjesi Péter Uramtol fel-vettem. Papae, die 25. Septembris anno 1792. Megyertsi Gabor manu propria.*” DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1792/35. 1792. szeptember 25. A kis oskola praeceptorának fél éves fizetése 12 forint. DREL I. 1. b. 1793:38. 7. 1793. április 24. Újra (nyilván fél évre) 12 forint. Uo. 8.

¹⁵⁵ Lásd a 26. sz. dokumentumot!

¹⁵⁶ 1794. január 20. A kis praeceptor fizetésének első részlete 4 forint 50 dénár. Június 3. Bárdos István **volt** kis praeceptor fizetésének második részlete 15 forint 50 dénár. Június 2. Bárdos István kis praeceptor átadja a kis iskolabeli gyerekek általa beszédett tandíját, 14 forintot. DREL I. 1. b. 1795:1. 4, 7, 9. Június 3. „*Tanitvanyimtol fel vettem 14 Forintokat 's ahoz meg az Urtol, Eperjesy Uramtol egy tallért, melyet is recognoscalok Floreni 15, denarii 50. Die 3^a Junii. Bárdos István.*” DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1794/36. Nevét az iskolai pénztár számadáskönyve is kétszer emlegeti egy 12 forintos összeg kapcsán, melyet távozásakor az alumnusok helyett a kollégium fizetett ki neki. 1794. július 20, 1798. május 29. DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 70, 113. Az 1794/95-ös tanév kis praeceptora, Nyitrai József 1795. június 22-én kapta meg 20 forintos fizetését. A számadásokban neve nem szerepel. DREL I. 1. b. 1796:6. 8. A számadási tételhez tartozó nyugtából azonban személyét is azonosítottuk. „*En recognoscalom, Nyitrai Joseff, hogy a' fizetesebe Nemzetes Eperjesy Peter Urtol fel vettem 20, id est hufz forintokat, melynek nagyobb*

– még kevesebb, újra csak 12 forintos éves fizetésről van szó a legkisebb gyermekek osztálytanítója esetében.

Alighanem arról lehetett szó, hogy az 1793-as díjlevél ellenére Bárdos csak az elemisták oktatását vette át, a deklinisták maradtak Nagy Mihály keze alatt, aki már régóta a konjugistákkal egy osztályban tanította őket.¹⁵⁷

Ebben az időben is még csak négy tanár működött Pápán: Márton és Lácai, valamint Nagy Mihály és Bárdos. 1794-ben meghalt Nagy Mihály, így az ő helyére utódot kellett találni. Ráadásul – mint feljebb említettük – őstől kezdve elkezdte működését az akadémiai tagozat is, ami újabb praeceptorok alkalmazását tette szükségessé a gimnáziumi tagozaton.

Nem könnyű feladat rekonstruálni az osztálytanítói kar kiépülésének pontos menetrendjét. A nagy átalakulás az 1794/95-ös tanévben személyi változásokkal kezdődött. Júniusban Bárdos helyére Nyitrai, Nagy Mihály helyére Tatai Csirke János, Lácai helyére Horvát József jött, míg ősszel Lácai József Márton István helyére lépett előre a gimnázium felső osztályát tanítani, Márton pedig felhagyott a gimnáziumi tanítással, és megkezdte az akadémiai tagozat deákjainak oktatását. Tatai Csirke és Horvát nem diáktanítóként, hanem főállású tanárként érkezhettek, az előbbi Nagy Mihály *subrectori* címét vitte tovább, másikuk *conrector* címet viselt (erről később külön szólunk).

Nyilván ezzel a személyi felállással tervezték végigtanítani a következő, 1795/96-os tanévet is. Horvát azonban – alighanem részben sértettsége, részben megromlott egészségi állapota miatt¹⁵⁸ 1795 szeptemberében távozni kényszerült, és ez felborította az eredeti terveket. Horvát helyére Tatai Csirke lépett, megtartva a deklinisták csoportját, és átvéve az addig Horvát kezén lévő syntaxistákat, a másik két csoport tanítására pedig a tanév hátralévő félévére két diáktanítót vettek fel: Szabó Sándort a konjugisták, K. Kovács Mihályt pedig a grammatisták élére. Erre az időszakra számukra utólag

bizonyoságaul adtam ezen recognitionalis Levelet. Anno 1795. 22. Junii. Nyitrai Joseff.” DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1795/35. Hogy Nyitrai közben tógás deákként tanulmányait is végezte, arra bizonyítékok a kollégiumi jegyzőkönyvben az 1795–1796-ban előforduló fegyelmi ügyei. DREL I. 6. a. Iskolaszéki jegyzőkönyvek I. 7–8, 19.

¹⁵⁷ TÓTH 1931. 45. TRÓCSÁNYI 1981. 77, 95. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009a. 723. Lásd még a 122. sz. jegyzetet!

¹⁵⁸ Márton István az ő és Lácai esetében több dolgot kifogásolt a gimnáziumi osztályok tanításával kapcsolatban, amire mindketten érzékeny hangú beadványokkal válaszoltak. Horvát távozása után otthon, Bátorkeszin tüdőbajban halt meg, 1797. január 24-én temették. TÓTH 1931. 54–57. TRÓCSÁNYI 1981. 126–127. TtREL I. 8. d. 6. Bátorkeszi. I. 6.

fejenként 21 forint 30 dénárt fizettek ki,¹⁵⁹ vagyis esetükben már a továbbiakban ismertetendő 1795 decemberi fizetésrendezéskor megszabott 40 forintos évi fizetéssel számolhatunk.

Közben az 1795-ös év folyamán kétszer is szabályozták a diáktanítók díjazását. Augusztusban a legkisebbek tanítójának, Nyitrai József praeceptorának a fizetését újra csak évi 12 forintban szabták meg, emellett azonban neki rendelték tanítványai fejenként 1 forintos tandíját is.¹⁶⁰ Decemberben viszont azt előrebocsátva, hogy a következő tanévben eggyel növelni fogják a diáktanítók számát, rendezték a konjugisták, a grammatisták és a syntaxisták leendő osztálytanítójának bérét: ezek 40 forint éves fizetést, ezen felül tanítványaik fejenként 2 forintos tandíját fogják kapni. Az elemisták és a rétorok praeceptoraira ez a rendelkezés nem vonatkozott.¹⁶¹ Az előbbi fizetését ugyanis nemrég rendezték, a rétorokat (valamint a logikusokat és a poétákat) pedig ekkor még Lácai professzor tanította, akinek a bérét éppen ekkor szabták újra. Nem említették a deklinistákat sem, mert azok Tatai Csirke conrector kezén voltak, aki nem volt diáktanító.

1796 áprilisában részletesebben is szabályozták az 1795 decemberében történt fizetésrendezést. Ekkor újra megismételték, hogy a syntaxisták, grammatisták és konjugisták praeceptorai évi 40 forint fizetést és tanítványaik tandíját kapják, és kifejtették, hogy a rendes tandíj ugyan fejenként két forint, de

¹⁵⁹ DREL I. 1. b. 1796:4. 4. Nyugtáik: 1796. április 28. „*Quietantia azon 21, id est hufzon edgy és 18 krajczárokról, melyeket én, alábbirt Coniugistak emeritus Praeceptora a Conventio szerént a die 15ª Octobris usque 28. Aprilis 1796. Nemzetes Perceptor Eperjesi Péter Uramtól mái napon fel vettem. [...] Szabó Sándor theologus és Philosopohus Deák manu propria.*” DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1796/14. 1796. április 28. „*Quietantia azon 21, id est hufzon edgy és 18 krajczárokról, melyeket K. Kováts Mihály, Grammatisták emeritus Praeceptora Salariumába a die 15. Octobris usque 28. Aprilis 1796. Nemzetes Perceptor Eperjesi Péter Uramtól mái napon fel vettem. [...] Márton professor manu propria.*” Uo. 1796/16. A prédikátori és rektori adattár ezekkel az adatokkal kiegészítendő. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 914 (Szabó Sándor (1.)). II. 1394 (Kovács Mihály (5.)).

¹⁶⁰ 1795. augusztus 12. A 12 forintot az egyházi kassza fogja állni. PREI II. sz. presb. jkv. 92. Az 1796-os számadások egyik tétele szerint 1796. április 29-én és 30-án Nyitrai József emeritus praeceptor – aki ezek szerint az 1795/96-os tanévben is az elemistákat oktatta – 5 és 7 forintot kapott szolgálataiért. DREL I. 1. b. 1796:4. 4. Az ehhez a tételhez tartozó nyugta tulajdonképpen az elementariusok praeceptorának díjlevele, melynek alapján Nyitrai elismerte a 12 forintos éves fizetés két részletben történt kiegyenlítését. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1796/15. Lásd a 26. sz. **dokumentumot!** Ami a tandíjakat illeti, 1791–1794 között a kis praeceptor átadta azokat a pénztárosnak, aki bevételezte az egyházi kasszába. 1791. február 7. 1792. március 20. 1793. április 24. 1794. június 2. DREL I. 1. b. 1792:1. 2. 1793:38. 1, 3. 1795:1. 4. 1795-től kezdve ez a tétel nem szerepel többé, a tandíjat tehát a kis praeceptor ezután gyakorlatilag magának szedte be.

¹⁶¹ 1795. december 14. A három említett osztálytanító emellett bizonyos járulékos juttatást is élvez, melyeket összefoglalóan ünnepi és egyéb beneficiumokként említ. PREI II. sz. presb. jkv. 93.

a szolgák csak egy forintot fizetnek. Ugyanígy rendelkeztek a deklinisták és elemisták praeceptoráról is, akit évi 12 forint illet, ezen felül a pápai tanítványok és a szolgák 1–1, a máshonnan jövők pedig 2–2 forint tandíjat fizetnek neki.¹⁶²

Ezzel egyidőben megkezdődött az 1796/97-es tanév is. Ekkor tehát a gimnáziumban a poétákat, rétorokat és logikusokat tanító Lácai professzor mellett 4 osztálytanító kezdte meg működését: az elemisták kis praeceptora, valamint a syntaxisták, grammatisták és konjugisták osztálytanítói. Egy 1796 során keletkezett forrás, mely a teológiai és filozófiai tárgyakat hallgató deákok neveit sorolja fel, szintén csak négy osztálytanítót említ (syntaxisták, grammatisták, konjugisták és elemisták praeceptorai).¹⁶³ Kérdéses, hogy az elemisták praeceptora ekkor már valóban megkapta-e a deklinistákat is? Valószínűleg nem, mert Tatai Csirke János conrector még a tanév végéig a kollégiumban működött, és egyetlen csoport maradt, amit taníthatott, ez pedig a deklinistáké volt.

Az átalakulás folyamata az 1797/98-as tanév elején zárult, amikor Tatai Csirke elhagyta a kollégiumot, és Lácai professzor is leadta utolsó gimnáziumi osztályát is, és már valóban öt osztálytanítóról (a logikusok, rétorok és poéták; a syntaxisták; a grammatisták; a konjugisták; valamint a deklinisták és ábécések praeceptorairól) olvashatunk.¹⁶⁴ A szám korszakunk végéig már nem változott, csak a tanulócsoportok összetétele: 1798-ban vagy 1799-ben a poéták osztálya levált a logikusok és rétorok osztályáról, ugyanakkor egy csoportba

¹⁶² 1796. április 29. Mind a négyen fogadhatnak 6–6 magántanítványt is, de ezeken felül 2–2 gratistát ingyen kell tanítaniuk; emellett felsorolják azt a Pápához viszonylag közel eső négy legáció körzetet, amelyek közül választhatnak. Uo. 99. Lásd a 29. sz. dokumentumot! Az „*Elementarius és Declinistak Praeceptor*” egyértelműen egy személy, a szöveg rá vonatkozóan végig egyes számú igealakokat használ. Tóth Endre tehát hibásan tartja öt két személynek. TÓTH 1931. 60.

¹⁶³ Az 1796/97-es tanévben **Laki István** volt a syntaxisták, **Kovács István** a grammatisták, **Körmendi Péter** a konjugisták, **Liszcai János** pedig az elemisták praeceptora. KÖBLÖS 2006. 184–185. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 344 (az 1796-os év 1796/97-esre javítandó). Liszcai János éves fizetése valóban 12 forint volt, mert 1796. szeptember 21-én kapta meg féléves fizetését, 6 forintot. DREL I. 1. b. 1796:4. 5. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1796/35. Kovács István évi fizetése valóban 40 forint volt, mert 1796. október 28-án és 1797. február 5-én vett fel 10–10 forint negyedéves összegeket, majd 1797. május 2-án a maradék 20 forintot. Uo. 5, 6. 1797:7. 4. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1796/39. 1797/12, 50. Körmendi Péter éves fizetése szintén valóban 40 forint. 1796. szeptember 23-án 5, 1797. január 16-án 12, február 6-án 6, május 2-án pedig 17 forintot kapott. DREL I. 1. b. 1796:4. 5, 6 (kétszer). 1797:7. 4. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1796/36. 1797/13, 46, 51. Laki István egy összegben kapta meg az egész évre járó 40 forintot. DREL I. 1. b. 1797:7. 4. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1797/17. Az adattár ezekkel az adatokkal kiegészítendő. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 606 (Kovács István (1.), 734 (Laki István (3.)), 740 (Liszcai János). II. 1403 (Körmendi Péter (3.)).

¹⁶⁴ KÖBLÖS 2006. 186–195.

vonták össze a grammatistákat és a konjugistákat (az elemisták és a deklinisták továbbra is együtt maradtak).¹⁶⁵

Fizetésükkel kapcsolatban a számadások adatai annyit elárulnak, hogy az 1797/98-as tanévben még éltek az 1796-os fizetésrendezés rendelkezései, vagyis a syntaxisták, grammatisták és konjugisták praeceptorai évente 40–40 forintot kaptak, a deklinisták és elemisták praeceptora pedig 12 forint éves javadalmasban részesült. Ezek mind, ahogyan eddig is, az egyházi pénztárból kapták fizetésüket. A logikusok, rétorok és poéták újonnan szolgálatba állt osztálytanítóját azonban az iskolai pénztárból fizették, ebben a tanévben ő is 40 forintos évi fizetést kapott.¹⁶⁶

¹⁶⁵ Az osztálytanítói kar kiépülésének menetrendje pontosan követhető a **IV. sz. melléklet** alatt közölt sematikus ábra segítségével. Mivel a prédikatori és rektori adattáradatai a kollégium osztálytanítóit illetően néhány ponton új adatokkal egészítendő ki, alább újra közöljük az 1797/98–1799/1800-as tanévek praeceptorainak listáját. Az **1797/98-as tanév** során **Márkus József** viszi a logikusok és rétorok, valamint a poéták csoportját is; **Szép János**, majd 1798-as halála után **Jeremiás Sámuel** a syntaxisták, **Horvát István** a grammatisták, **Veres Márton** a konjugisták osztálytanítója, **Vári Szabó Sámuel** pedig a deklinistákat és az ábécéseket tanítja. KÖBLÖS 2006. 189, 191, 192, 194, 195, 422, 775, 776. 1798. április 24. Az 1797/98-as tanévet lezáró vizsgán **Márkus József** címe: *praeceptor logico-rhetorum et poetarum*. Uo. 196. Az **1798/99-es tanév** során **Márton Gábor**, majd **Horvát István** a logikusok és rétorok, **Jánosi József**, majd **Farkas Benjámin** a poéták, **Vajda Péter**, majd **Szép Sámuel** a syntaxisták, **Pap István** a grammatisták és konjugisták, **Csuzy István**, majd **Fülöp József** az elemisták és a deklinisták praeceptora. KÖBLÖS 2006. 197, 198, 775, 776. Az **1799/1800-as tanévben Szép Ábrahám** tanította a logikusokat, **Csóka Pál** a poétákat, **Badic József** a syntaxistákat, **Cseh Galamb József** a grammatistákat és a konjugistákat, végül, majd **Sipos Mihály** a deklinistákat és az elemistákat. KÖBLÖS 2006. 203, 776. Az előbbieket szerint javítandó a prédikatori és rektori adattár pápai praeceptorai névsora. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 344. Tóth Endre megállapítása arról, hogy az 1796 tavaszán kialakult rendszer még sokáig változatlanul maradt, nem állja meg a helyét, legalábbis árnyalendő. TÓTH 1931. 60.

¹⁶⁶ **1797/98-as tanév**: 1798. május 29. **Márkus József**, a logikusok praeceptora megkapja az előző tanévre járó 40 forintot. DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 112. DREL I. 6. i. Számlák, nyugták. 1798/24. 1797. december 9. **Szép János**, a syntaxisták volt praeceptora megkapja az első félévre járó 20 forintot. DREL I. 1. b. 1797:7. 6. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1797/46. 1798. április 28. **Jeremiás Sámuel**, a syntaxisták praeceptora megkapja a második félévre járó 20 forintot. DREL I. 1. b. 1798:1. 4. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1798/11. 1798. április 28. **Horvát István**, a grammatisták praeceptora megkapja az évi 40 forint fizetést. DREL I. 1. b. 1798:1. 4. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1798/12. 1798. április 28. **Veres Márton**, a konjugisták praeceptora megkapja évi 40 forintos fizetését. DREL I. 1. b. 1798:1. 4. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1798/13. 1798. április 28. **Vári Szabó Sámuel**, a sextariusok praeceptora kap 12 forintot (alighanem éves fizetését). DREL I. 1. b. 1798:1. 4. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1798/11.

Az adattár ezekkel az adatokkal egészítendő ki. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 631 (Horvát István (2.)), 1040 (Vári Szabó Sámuel (1.)), 1057 (Veres Márton). II. 1318 (Jeremiás Sámuel), 1436 (Márkus József (2.)), 1660 (Szép János (3.)).

A következő két tanévben azonban, miután a poéták és a logikusok–rétorok csoportjai külön praeceptorokat, a grammatisták és a konjugisták viszont közös praeceptort kaptak, változott a javadalmazás is: a logikusok és rétorok praeceptora 50, a poéták praeceptora 40, a syntaxisták, valamint a grammatisták–konjugisták praeceptora 30–30, a deklinisták–elemisták praeceptora pedig valószínűleg 20 forint éves javadalmazásban részesült. Ezek közül a logikusok és rétorok praeceptora az iskolai, a többiek az egyházi kasszából kapták fizetésüket.¹⁶⁷ Ebben a szellemben kell árnyalnunk Tóth Endre azon megállapításait,

¹⁶⁷ **1798/1799-es tanév:** 1798. november 26. **Márton Gábor**, a logikusok praeceptora megkapja félévi fizetését, 25 forintot. DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 117. DREL I. 6. i. Számlák, nyugták. 1799/91. 1800. február 20. **Horvát István**, a logikusok praeceptora megkapja félesztendei, valamint májustól augusztus 20-ig járó fizetését, 40 forintot. DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 125. Ha egész tanévre számolunk, ez évi 50 forintra jön ki. 1799. március 11. **Jánosi József**, a poéták praeceptora évi 40 forint fizetéséből az 1798. április 30-tól 1799. március 11-ig terjedő tíz hónapra kap 35-öt. DREL I. 1. b. 1799:25. 3. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1799/8. 1800. január 11. **Farkas Benjámin**, a poéták praeceptora 1799. március 10-től augusztus 20-ig kap 17 forint 85 dénárt. DREL I. 1. b. 1800:16. 3. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1800/2. 1799. március 5. **Vajda Péter**, a syntaxisták praeceptora 30 forintos évi fizetéséből a letöltött tíz hónapjára kap 25 forintot. DREL I. 1. b. 1799:25. 3. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1799/5. 1800. január 11. **Szép Sámuel**, a syntaxisták praeceptora évi 30 forint fizetéséből 1799. március 5-től augusztus 20-ig tartó időszakára kap 13 forint 80 dénárt. DREL I. 1. b. 1800:16. 3. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1800/3. 1800. január 11. **Pap István**, a grammatisták és konjugisták praeceptora évi 30 forint fizetéséből az 1798. május 1-től 1799. augusztus 20-ig tartó időszakára járó 39 forint 5 dénárt megkapta. DREL I. 1. b. 1800:16. 3. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1800/1. 1800. január 11. **Csuzi István**, az elemisták volt praeceptora (alighanem 20 forintos évi fizetéséből) az 1798. május 1-től 1799. március 10-ig tartó időszakra kapott 18 forint 55 dénárt. DREL I. 1. b. 1800:16. 3. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1800/8. 1800. február 20. **Fülöp József**, a deklinisták és elemisták praeceptora, Csuzi István utódja az 1799. március 10-től augusztus 20-ig terjedő időszakra kapott 8 forint 88 dénárt. DREL I. 1. b. 1800:16. 3. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1800/9. **1799/1800-as tanév:** 1800. november 8. **Szép Ábrahám**, a logikusok emeritus praeceptora felveszi 50 forintos fizetését. DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 128. 1800. november 22. **Csóka Pál**, a poéták praeceptora átvette évi 40 forintos fizetését. DREL I. 1. b. 1800:16. 6. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1800/49. 1800. november 22. **Badic József**, a syntaxisták praeceptora átvette évi 30 forintos fizetését. DREL I. 1. b. 1800:16. 6. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1800/48. 1800. november 22. **Cseh Galamb József**, a grammatisták és konjugisták praeceptora átveszi éves fizetését, 30 forintot. DREL I. 1. b. 1800:16. 6. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1800/50. 1800. november 22. **Sipos Mihály**, a deklinisták és elemisták praeceptora átveszi (az alighanem 1799. augusztus 20-tól 1800. november 22-ig terjedő időszakra járó) 34 forintot. DREL I. 1. b. 1800:16. 6. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1800/51.

Az adattár ezekkel az adatokkal kiegészítendő. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 527 (Cseh Galamb József (2.)), 541 (Csóka Pál (1.)), 542 (Csuzi István (2.)), 590 (Fülöp József (1.)), 631 (Horvát István (2.)), 758 (Márton Gábor (1.)), 889 (Sipos Mihály (1.)), 949 (Szép Sámuel). II. 1088 (Badic József), 1226 (Farkas Benjámin (1.)), 1316 (Jánosi József), 1529 (Pap István (6.)), 1658 (Szép Ábrahám), 1737 (Vajda Péter (2.)).

Márton Gábor nyugtájában van egy félmondat, mely szerint a rétorok praeceptorának évi 50 forintos fizetéséből eddig 40 forintot az iskolai pénztár fizetett, 10 forintot pedig az egyházi

melyek szerint a praeceptorokat differenciáltan fizették, mindnyájukat az egyházi kasszából.¹⁶⁸

Két olyan iskolai tisztségről kell még megemlékeznünk, melyek a pápai kollégiumban csak az 1790-es években fordulnak elő: a **subrector** és **conrector** hivataláról. Nagy Mihályt subrectorként a számadáskönyvek két esetben, 1792-ben és 1794-ben említik,¹⁶⁹ nyugtáit azonban 1791 augusztusától haláláig ilyen titulussal írta alá,¹⁷⁰ tehát ezt a címet pápai praeceptorsága második felében, Lácai József második professzor munkába állásától kezdve végig viselte.¹⁷¹ A számadáskönyvek tanúbizonysága alapján ezért a hivatalért külön javadalma-

pénztár állja. Ez a félmondat azonban utóbb zárójelbe lett téve. Az egyházi pénztár számadásaiban sem található ilyen 10 forintos tétel, tehát alighanem a későbbi gyakorlatnak megfelelően már ekkor is a teljes fizetést az iskolai kassa állta.

Továbbá ebben a jegyzetben kell megemlítenünk azt az adatok elrendezését némileg nehezítő tényezőt is, hogy az 1798/99-es és az 1799/1800-as tanév közti váltást megbonyolította az iskolai év időtartamának és a vizsgák időpontjának megváltoztatása. Eddig ugyanis a tanév májusig tartott, akkor jöttek a vizsgák, majd az egy hónapos nyári vakáció. Ezalatt zajlottak a szünidei, nyári szupplikációk, azok azonban olykor két hónapig is eltartottak, mire arról visszatértek, kezdődött az őszi félév, amit pedig a szüreti szupplikációk szakítottak meg, így a nagyobbak tanítása sokszor májustól novemberig lehetetlenné vált. Ezért a pápai egyházközség és a kollégiumi professzorok kérésére az egyházkerület úgy rendelkezett, hogy a tanév ezután novemberben kezdődjön, a tanévzáró vizsgák pedig augusztus végén, Szent István király hetében legyenek, vakációnak a szeptember és október hónapokat hagyják meg, ami alkalmas lehet az összes fajta szupplikáció lebonyolítására. 1799 áprilisa. Osvald Zsigmond kollégiumi felügyelő hosszasan indokolva megfogalmazott javaslata Buzás Pál pápai esperesnek. DREL I. 1. b. 1799:8. 1799. május 25. A pápai egyházközség vezetősége által az egyházkerületnek benyújtott kérvény. DREL I. 1. b. ad 5/1799. kgy. A határozat: 1799. május 28–29. 5. pont. DREL I. 1. a. II. sz. ehk. jkv. 694, 696. TÓTH 1931. 86–87. Az átállás tényleges megtörténte legyen bizonyíték a kérdéses időszakban az évről vizsgák időpontjának feltérképezése. 1798. április 24. *examen vernale* (tavaszi vizsga). 1799. augusztus 19–21. *examen aestivum* (nyári vizsga). 1800. augusztus 18–19. *examen publicum anniversarium* (nyilvános évi [=tanévzáró] vizsga). KÖBLÖS 2006. 196, 198, 203. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy az 1798/99-es tanév majdnem negyedévvel meghosszabbodott, ami kihatással volt a praeceptorok alkalmazására is, számunkra pedig némileg megnehezítette szolgálati idejük tisztázását, olykor a tanévbe való besorolásukat is. Ez a majd negyedévvel hosszabb tanév is egyik oka volt annak, hogy majdnem az összes poszton praeceptorváltás is volt ebben az időszakban, egyedül Pap István maradt végig a konjugisták és grammatisták praeceptora. Lásd felsebb!

¹⁶⁸ TÓTH 1931. 89, 92.

¹⁶⁹ 1792. március 19. és 1794. március 12. DREL I. 1. b. 1793:38. 5. 1795:1. 7. A két időpont előtt és között sokszor szimplán praeptornak titulálják. Subrectornak nevezi Tóth Dániel is. TÓTH 1833. 186–187.

¹⁷⁰ 1791. augusztus 31, december 10. 1792. június 12, szeptember 11. december 13. 1793. március 13, március 19, június 12, szeptember 12, december 12. 1794. március 12. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1791/72, 79. 1792/21, 33, 42. 1793/10, 11, 25, 38, 43. 1794/8.

¹⁷¹ Hibásan állítja Tóth Endre, hogy Nagy Mihály Márton István érkezése óta volt subrector. TÓTH 1931. 32.

zást nem kapott. Utóda Tatai Csirke János lett, aki 1794 júniusától 1795 októberéig volt subrektor. Vele párhuzamosan Horvát József viselte a conrectori címet, aki a debreceni kollégium anyakönyve szerint Pápán a syntaxisták praeceptorá is volt. Horvát conrectori feladatköréért 200 forint éves fizetés járt, amit a számadások tanúbizonysága szerint az iskolai pénztárból fizettek ki neki.¹⁷² Az ő távozása után Tatai Csirke János lett a conrector, aki 1795 októberétől 1797 májusáig vitte ezt a hivatalt. Az ő esetében mindkét tisztség javadalmazását is ismerjük: subrectorságáért évi 100, conrectorságáért pedig évi 200 forintot kapott, őt az egyházi pénztárból fizették.¹⁷³

Ezek alapján azt feltételezzük, hogy a subrectorságot és a conrectorságot olyan praeceptorok viselhették, akik nem diáktanítók, hanem főállású tanárok voltak, értelemszerűen az előbbieknél magasabb fizetéssel (100, illetve 200

¹⁷² Tatai Csirke János subrectorságáról lásd a következő jegyzetet! **Horvát Józsefről:** TÓTH 1833. 186, 190. TÓTH 1931. 55. THURY 1908. 404, 439. SZABADI 2013. II. 696, 743. 1794. november 3. Érkezésével kapcsolatos kiadások térítése. DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 73. 1794. december 15. Átvesszi 100 forintos fél éves fizetését. Uo. 73. Nyugtája: „*Quietantia 100, id est Száz Rhénés forintokról, melyeket Fél Eftendei Fizetésembe Nemzetes Eperjesi Peter Urtól, az Oskolának Egyhazi Perceptorától fel vettem Pápán anno 1794. die 15. Decembris. Horváth József maga kezével Corrector.*” DREL I. 6. i. Számlák, nyugták. 1794/296. 1795. március 2. Osztálytermében végzett munkák kapcsán említik. DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 75. Erről Márton István professzor nyugtája, benne írja: „*Ezen Conrector, Horváth Josef Uram Claffijába kezített két fűék talpakért ...*” DREL I. 6. i. Számlák, nyugták. 1795/18. 1795. március 29. Védekezik az őt ért vádakkal szemben. DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 548. LISZKAY 1875. 171. Sajnos ez utóbbiban sem címe, sem feladatköre konkrétan nincs megemlítve. Létezett egy április 10-én kelt másik levele is, de sajnos annak eredetije lappang, csak regesztáját ismerjük. Uo. 171 (549. sz.). 1795. április 4. Felveszi fizetése egy részét, 30 forintot. DREL I. 6. i. Számadáskönyv. 89. 1795. szeptember 20. Felveszi 10 hónapi és egy heti szolgálataiért járó fizetését, 170 forint 40 krajcárt. Uo. 77, 93. Adatait a prédikatori és rektori adattárban ezekkel az adatokkal ki kell bővíteni. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 344. II. 1301 (Horvát József (2.)).

¹⁷³ **Tatai Csirke Jánosról:** 1797. június 22. Tételeken elszámol két hivatala fizetéseiről. Subrectorságáért 1794. június 20–1795. június 20. között járt neki 100 forint, 1795. június 21–október 10. között 33 forint 20 krajcár. Conrectorságáért 1795. október 10–1796. október 10. között járt neki 200 forint, 1796. október 11–1797. május 1. között 110 forint 40 krajcár. DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 561. LISZKAY 1875. 175. 1795. március 19. Subrectorsága első negyedévéért 25 forint. Április 23. 30 forint. Május 8. 25 forint. December 23. Mint volt subrectornak hátralékára 20 Ft. DREL I. 1. b. 1796:6. 7 (háromszor), 11. 1796. szeptember 26-án kapott 25 forintot. Uo. 1796:4. 5. Ezen kifizetések nyugtái: DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1795/16, 20, 23, 56. 1796/37. Rá vonatkozó források még: 1797. május 3. Megköszöni az iskola eddigi pártfogását. DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 557. LISZKAY 1875. 174. TÓTH 1833. 186. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. I. 343. II. 1186. Később világi pályára ment: több főúr ügyvédjeként jogászkodott, emellett Veszprém városának főjegyzője és a dunántúli egyházkerület tanácsbírája is volt. MÁRTON József: *Lexicon trilingve*. Bécs, 1818. 63 (előfizetők között). Tudományos Gyűjtemény 1825. 158 (előfizetők között). Ezekkel az adatokkal kiegészítendő a prédikatori és rektori adattár is: KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. II. 1186 (Csirke / Csirke Tatai János).

forinttal). Ilyen lehetett kezdetben, Iglódi József idejében a kis praeceptor állása is (60 forintos fizetéssel), míg el nem kezdtek ebben a feladatkörben is alacsonyabb fizetéssel diáktanítókat alkalmazni. Ebben a folyamatban felemás és végül megbukott kísérletként értelmezhető Bárdos főállású tanítóként való 1793-as alkalmazása.

A kis praeceptor feladata volt az elemisták, az 1791-től subrectori címet viselő Nagy Mihályé, majd nyilván utódáé, Tatai Csirke Jánosé is a deklinisták és konjugisták, a conrectoré pedig, mivel Horvát József Lácai korábbi feladatkörét vette át, a syntaxisták és a grammatisták oktatása. 1795 tavaszától azonban a konjugisták és a grammatisták, majd 1796 tavaszától a syntaxisták, végül 1797 tavaszától a poéták, logikusok és rétorok is deák osztálytanítók keze alá kerültek, a subrectori, majd a conrectori hivatal elvesztette oktatási területét, és megszűnt. Talán helyes nyomon járunk, ha a felnőtt tanárok számának szaporítását Márton és Lácai azon törekvése részének tekintjük, hogy minden eszközzel emeljék a kollégium tanítási színvonalát. Alighanem az anyagiak szűkössége miatt ekkor még elemi és gimnáziumi szinten ez a kísérlet bukásra volt ítélve.

Egyetlen egyházi és iskolai szolgálattevőnk van még, akinek javadalmazásáról fontos szót ejtenünk, ez pedig a pápai **kántor**, aki ebben az időszakban újra a leányok iskolájának tanítója is volt egyben.

Az adászteveli korszak után rögtön a visszatérés évében, 1783-ban újraindult a lányok oktatása, de ekkor már egyértelműen a kollégium szervezetén kívül, külön elemi iskolaként működött.¹⁷⁴ Az első kántor **Ferenci Sámuel** volt,¹⁷⁵ akinek a részére minden bizonnyal már 1783 tavaszán állítottak ki díjlevelet, ez azonban nem maradt fenn, csak a nyugták emlegetik. A következő díjlevél alapján annyit tudhatunk, hogy évi pénzbeli fizetsége 40 forint volt.¹⁷⁶

¹⁷⁴ TÓTH 1941. 261.

¹⁷⁵ 1783 májusában kezdte hivatalát. 1791. július 20-án Bóné József özvegye felsorolja a pápai református egyházközséggel szembeni követeléseit. Ebben írja: *Az Isteni Szolgálatnak be hozatattásakor 1783dikban 12^{al} Maii szálléttatott az hatulsó szobámba az Uj Kántor, Ferenczy Samuel a Leánykáknak tanítására, és lakot, Tanétot házomnál fél Esztendeig...* DREL III. 62. e. Liskay-gyűjtemény 531. Eszerint nemcsak szállást biztosítottak neki, hanem ekkor ott működött a lányiskola is! 1783. augusztus 23. „Az Ekléfia részére vettem a' Kántor kívánságára egy öreg Grádvált.” PREI I. sz. presb. jkv. 243. DREL III. 62. f. Számadáskönyv. 65.

¹⁷⁶ Az 1783/84-es tanévet két részletben, a második félévét csak jelentős késéssel fizették ki neki. Az első részlet kifizetéséről csak nyugta maradt fenn, a számadásban ez a tétel hiányzik! 1784. április 26. „Hogy anno 1784. die 26ta Aprilis az énnékem Conventionaliter destinált 40, id est negyven forintokból partem dimidiám, az az florenos 20^{bat} Miklos János Egház-fi Uramtól percipíaltam, praefentibus recognoscalom. Samuel Ferenczy manu propria.” DREL III. 62.

1785-ben — külön kérésére — 5 forinttal megnövelték fizetését, így lett 45 forint, emellett rögzítették azt is, hogy minden egyes tanítványától 1–1 forintot kap, emellett természetben jár neki 20 pozsonyi mérőnyi gabona és 10 öl tűzifa. Kántori stóla- és jövedelemként prédikációs és énekes temetések után 6–6 garast határoztak meg számára, továbbá ő kapta a sátoros ünnepek másodnapján a templomi persely teljes összegét.¹⁷⁷ Még abban az évben tűzifa járandóságát 20 forinttal váltották meg.¹⁷⁸ Fizetését az 1785/86-os és 1787/88-as tanévek közti időszakban eszerint kapta készhez.¹⁷⁹ Valamikor 1788 folyamán évi javadalmaságát (fapénzével együtt) 80 forintra emelték,¹⁸⁰ a következő két tanévben így is fizették.¹⁸¹ Ezt a fizetésemelést annak köszönhetjük, hogy a nemrég elhunyt Sándor Gergely gondnok végrendeletében egy 1000 forintos alapítványt tett, melyben a kamatok egy részét a kántor javára rendelte kifizetni. Ám ezt az alapítványt perben megtámadták, ezért 1790 áprilisában a presbitérium úgy rendelkezett, hogy az elmúlt Gergely-napig járó hátralékát fizessék ki neki, de

Számlák, nyugták. Szám nélkül. A második részlet már szerepel a számadásokban. 1784. augusztus 8. „Kántornak az 1783^{dik} Esztendőre hátra maradt Conventiobéli obtingentiaját ki fizettem per florenos 20.” DREL I. 1. b. 1786:2. 15. Megvan hozzá a nyugta is. „En alább irt recognoscalom, hogy pro anno 1783. az Ekklesiától Conventiom szerént járulandó 40 forintomnak másod fele részétis Tekintetes Horvát József Urtól Eg-házfi Miklos János Uram által percipiáltam. Anno 1784. die 8da Augufti. Ferenczy Samuel manu propria. Papai Cantor. Én Előtem Miklos János manu propria.” DREL III. 62. Számlák, nyugták. 1784:39. Az 1785/86-os tanévre már rendszeresen fizették. Lásd a 179. sz. jegyzetet! Az 1784/85-ös tanévre azonban egyetlen fillér kifizetéséről sem szól a számadáskönyv, miközben azt a tanévet is végigszolgáltatta! 1785. április 25-én pl. bérlet házáat 12 forint 50 dénárral fizette ki az egyházközség. DREL I. 1. b. 1786:2. 23. Szerencsére a nyugták között sikerült ennek a tanévnek a kifizetésére is bizonyítékot találni, bár a nyugta hibás szövege miatt pontosan nem datálható. „Quod 40 florenos in Conventione anni 1784. ab aedituo domino Joanne Miklos die 16ta anno 1785. (!) totaliter perceperim, infra scriptus recognosco. Humillimus servus ecclesiae Samuel Ferenczy manu propria.” DREL III. 62. Számlák, nyugták. 1785. Szám nélkül.

¹⁷⁷ Lásd a 20. sz. dokumentumot!

¹⁷⁸ Lásd a 22. sz. dokumentumot!

¹⁷⁹ Az 1785/86-os tanévben három részletben: 1785. július 29-én 10, augusztus 31-én 15, 1786. április 1-én 40 forintot kapott. Az 1786/87-es tanévben öt részletben: 1786. április 23-án előre 30, augusztus 26-án 10, november 4-én 5 forintot, december 2-án fára 10 forintot kapott, majd a fára járó másik 10 forintot 1787. január 14-én vette kézhez. Az 1787/88-as tanévben: 1787. május 12-én 20, augusztus 16-án ismét 20, december 10-én 25 forintot kapott, december 26-án pedig szálalására 3 forint 30 krajcárt. DREL I. 1. b. 1786:2. 25 (kétszer), 28, 29, 30 (kétszer), 31. 1787:1. 4, 5. 1789:2. 10, 11 (kétszer).

¹⁸⁰ A döntésnek a presbitériumi jegyzőkönyvben kellett volna, hogy nyoma maradjon. Azonban 1788-ban egyetlen bejegyzés sem született, 1789-ben is csak kettő, de nem ebben a tárgyban. 1787. február 4. 1789. február 26, 28. 1790. január 3. PREI II. sz. presb. jkv. 59–61.

¹⁸¹ Az 1788/89. tanévben két részletben: 1788. november 26. félévi fizetése 40 forint. 1789. március 29. félévi fizetése 40 forint. Az 1789/90-es tanévben 1789. szeptember 18. félévi fizetése 40 forint. 1790. április 8. félévi fizetése 40 forint. DREL I. 1. b. 1789:2. 14. 1790:5. 7, 13. 1792:1. 7.

a következő tanévtől régi díjlapja szerint kapja fizetését mindaddig, míg a perle nem zárul.¹⁸² Ez alapján két tanéven keresztül az 1785-ös díjlevél alapján újra csak 45 forintos fizetést plusz 20 forint fapénzt kapott.¹⁸³ Az alapítvány őt illető kamatának kiadását még 1795-ben is kérvényezte, amire azt a választ kapta a presbitériumtól, hogy ha a per sikeresen ér véget, visszamenőleg is meg fogja kapni az őt illető összeget.¹⁸⁴ Végül csak távozásakor, 1796-ban kapott ezen a címen 30 forintot,¹⁸⁵ fizetése utolsó negyedévi összegével együtt.

Kántori fizetésekről legközelebb 1792-ben esett szó, midőn Ferenci távozni akart, és Nagy Sámuel becsvölgyei lelkészt hívták meg pápai káplánnak, kántornak és a lányiskola tanítójának 100 forint fizetés, a lányok fejenkénti 1 forintos tandíja, valami 30 pozsonyi mérő gabona ellenében.¹⁸⁶ Végülis Nagy Sámuel nem érkezett meg, és újra Ferencit marasztották.¹⁸⁷ Bár a presbitériumi határozatban fizetésemeléséről nincs szó, ettől kezdve azonban — nyilván maradásának feltételeként — évente újra 80 forintot kapott.¹⁸⁸

Ferenci távozásakor, és utóda, **Nyitrai József** kántori szolgálatba állása-
kor,¹⁸⁹ 1796-ban a presbitérium — a praeceptorok fizetésrendezésével együtt —

¹⁸² 1790. április 6. PREI II. sz. presb. jkv. 62.

¹⁸³ Az 1790/91. tanévben négy részletben: 1790. augusztus 14-én 15 forintot, szeptember 26-án 17 forint 30 krajcárt, november 15-én 10 forintot, 1791. elején pedig 22 forint 30 krajcárt kapott. Az 1791/92. tanévben három részletben: 1791. augusztus 29-én 32 forint 30 krajcárt, az év végén 12 forint 30 krajcárt, 1792. március 23-án pedig 20 forintot kapott. DREL I. 1. b. 1792:1. 8, 9 (kétszer), 10, 13 (kétszer). 1793:38. 5.

¹⁸⁴ 1795. augusztus 12. LISZKAY 1875.173 (553. sz.). Az irat sajnos ma lappang, csak regesztája maradt fenn.

¹⁸⁵ 1796. március 31. DREL I. 1. b. 1796:4. 3.

¹⁸⁶ 1792. január 20. A 30 mérő gabonából tízet a pápai egyházmegye vállalt magára. PREI II. sz. presb. jkv. 71–72.

¹⁸⁷ 1792. február 1. Uo. 72.

¹⁸⁸ Az 1792/93-as tanévben három részletben: 1792. május 30-án 20 forintot, szeptember 27-én szintén 20 forintot, 1793. március 14-én pedig félévre 40 forintot kapott. Az 1793/94-es tanévben négy részletben: 1793. május 24-én, augusztus 21-én, 1794. február 15-én és 20-án 20–20 forintot vett kézhez. Az 1794/95-ös tanévben ismét négy részletben: 1794. március 20-án, június 15-én, november 16-án és 1795. január 25-én 20–20 forintot fizettek neki. Végül az 1795/96-os tanévben újfent negyedévente: 1795. május 30-án, szeptember 17-én, december 16-án és 1796. március 31-én 20–20 forintot kapott. DREL I. 1. b. 1793:38. 6, 7, 8 (kétszer), 9. 1795:1. 7 (kétszer), 9, 11, 12. 1796:6. 6, 7, 10, 11. 1796:4. 3.

¹⁸⁹ Ferenci távozása után egy hónapig, Nyitrai szolgálatba állásáig egy Almási János nevű diák helyettesítette a kántort, amiért 4 forint fizetést kapott. 1796. május 7. DREL I. 1. b. 1796:4. 4. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1796/17. Almási Barabás János a Békés vármegyei Vésztőről származott, tanulmányait a hódmezővásárhelyi gimnáziumban kezdte. 1793-ban írta alá a debreceni, 1795-ben a pápai kollégium törvényeit. Pápai helyettes kántorsága után 1797–1799, majd 1801–1815 között Felsőőrön volt rektor. 1816-ban ugyanott közbirtokosként emlegették. A

a kántor jövedelmeit is hivatalosan újrászabta. Fizetését 60 forintra emelték, miközben változatlan maradt a tanítványai után járó 1–1 forint tandíj, a 20 pozsonyi mérőnyi gabonajárandóság, a 20 forintos tűzifa váltság, és a sátoros ünnepek másodnapjának perselybevétele is. Stólajövedelmét újrászabályozták: az énekes temetések után maradt 18 krajcár, azaz 6 garas a járandósága, de a prédikációs temetések díját felemelték 30 krajcárra, vagyis 10 garasra.¹⁹⁰ Ha megnézzük a Ferencinek 1792-től távozásáig kifizetett járandóságokat, azt láthatjuk, hogy erre az időszakra már ő is megkapta ezt a 60 + 20 forintos összeget, úgyhogy 1796-ban nem történt más, mint a tényleges helyzet hivatalossá tétele.

Nyitrai mindvégig meg is kapta a hivatalosan rögzített összeget.¹⁹¹ Őt 1797 Gergely-naptól **Gál János** addigi hídvégi kántor váltotta fel, akinek 20 forinttal megemelt fizetést, tehát a fapénzzel együtt évi 100 forintot ígértek.¹⁹² Ezt az összeget korszakunk végéig annak rendje és módja szerint időben át is vette.¹⁹³

Erre az időszakra is fontos feltennünk azt a kérdést, amit a másik kettőnél feltettünk, és amire részben már eddig is rejtve választ kaphattunk, de fontos, hogy összefoglaljuk: megkapták-e az egyházi és iskolai szolgálattevők a nekik megajánlott fizetségüket? Elégedettek voltak-e vele?

A számadások egyértelműen arról tanúskodnak, hogy a legmagasabb szintű szolgálok javadalmazása — a kezdeti 1–2 év bizonytalanságait leszámítva¹⁹⁴ — zavartalan volt. A lelkészek negyed- vagy fél éves részletekben időben megkapták járandóságaikat.¹⁹⁵

Hasonlót állíthatunk a kollégium professzorairól is: bár sem Járdánházi, sem Csépan nem maradt hosszú ideig a tanintézet élén, inkább elmentek

prédikatori és rektori adattárra vonatkozó adatait ezekkel kell kiegészíteni. KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. II. 1077.

¹⁹⁰ Lásd a **29. sz. dokumentumot!**

¹⁹¹ 1796. október 10-én negyedévre és hat hétre kapott 29 forint 23 krajcárt, december 12-én negyedévre 20 forintot, 1797 március 11-én pedig utolsó negyedévére szintén 20 forintot. DREL I. 1. b. 1796:4. 5 (kétszer). 1797:7. 3.

¹⁹² 1797. február 7. PREI II. sz. presb. jkv. 102.

¹⁹³ 1797. szeptember 3. 50 Ft (félév); 1798. március 16. 50 Ft (félév); július 4. 50 Ft (félév). 1799. március 2. 50 Ft (félév); szeptember 12. 50 Ft (félév). 1800. február 7. 50 Ft (félév); augusztus 4. 50 Ft (félév, március–szeptember); december 13. 50 Ft (félév, szeptember–1801. március előre). DREL I. 1. b. 1797:7. 5. 1798:1. 3, 4. 1799:25. 3, 7. 1800:16. 3, 5, 6.

¹⁹⁴ Torkos Jakab 1784 júliusában még az 1783. esztendőre járó fizetéséből vesz fel 150 forintot. 1784. július 7. DREL I. 1. b. 1786:2. 14. Nyugtája: DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1784/15.

¹⁹⁵ Lásd a 116–119. sz. jegyzetet!

jobban jövedelmező lelkészi állásokra, arra mégis semmiféle bizonyítékunk, hogy a számukra ígért bért ne kapták volna meg.¹⁹⁶

Vizsgált időszakunkban Márton is kezdettől fogva negyedévente rendszeresen kapta az egyházi pénztárból neki járó évi 300 forintnyi fizetést, valamint az iskolai pénztárból járó negyedik negyedévi 100 forintos összeget.¹⁹⁷ Nincsenek adataink arra nézve, hogy bérével elégedetlen lett volna.

Annál inkább Lácai! Pápai működése első hat évében különös ambivalencia jellemezte a kollégiumért élő-haló Mártonnal való kapcsolatát: míg sok mindenben vállalkoztak egymásnak vetve harcoltak a tanintézmény érdekeiért, ugyanakkor Lácai folyamatosan küzdött járandóságai megemeléséért, és azért, hogy tudományos és anyagi szempontból is Mártonnal egyenlő módon ismerjék el. 1792 februárjában 5 pontban foglalta össze maradási feltételeit, mely anyagi és tanrendi kérdéseket is érintett, köztük azt is, hogy Márton előléptetése esetén csakis ő lehessen az utóda. Kéréseit teljesítették.¹⁹⁸ 1794-ben tovább küzdött azért, hogy bérezése utolérje Mártonét.¹⁹⁹ Ezúttal részleges sikereket ért el.²⁰⁰ 1795-ben sikerült formálisan egy szintre hozni fizetésüket, de készpénzben Márton még mindig 100 forinttal többet kapott; végül 1797-ben lett mindkettőjük bére 450 forintra emelve, de Márton gimnáziumi igazgatóság címén még mindig évekig 50 forinttal több pénzt kapott.²⁰¹ Mindazonáltal arra nincsenek példáink, hogy Lácai éppen aktuális bérének kifizetésével akár az iskolai, akár az egyházi pénztár bármikor is komolyabb lemaradásban lett volna.

Ennyit az egyházközség és az iskola vezető tisztségviselőiről. Ahogy viszont haladunk lefelé a ranglétrán, egyre több hiányosságot és rendszertelenséget tapasztalunk a szolgálattevők bérezésével kapcsolatban.

Nagy Mihály subrektor és praeceptor esetében láthattuk, hogy 1783 és 1788 között sokszor késlekedett bérének kifizetése: 1783-as járandóságait például öt részletben kapta meg, ebből a két utolsót már 1784 júliusában és szeptem-

¹⁹⁶ Lásd a 125. és 128. sz. jegyzetet!

¹⁹⁷ Lásd a 146. sz. jegyzetet!

¹⁹⁸ Lásd a 137. sz. jegyzetet! TÓTH 1931. 38.

¹⁹⁹ 1794. június 1. Lácai házbérére évi 60 forint támogatást kér, emellett Márton fizetését is, ha annak helyére majd előléptetik. Első kérését teljesítik. 1794. július 12. Az előző kérelmében írt második kérését megismétli. DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 543, 544. LISZKAY 1875. 170 (az évszám hibásan 1793!), 171.

²⁰⁰ 1794. november 11. Ellátását évi 40 pozsonyi mérő gabonával növelik. Lásd a 138. sz. jegyzetet!

²⁰¹ Lásd a 142–146. sz. jegyzetet!

temberében. 1789-től azután egészen haláláig már rendeződött járandóságainak ütemezése.²⁰²

Ami a többi praeceptort illeti, a rájuk vonatkozó elszórt adatok arról tanúskodnak, hogy alighanem megkapták a nekik ítélt fizetséget. A baj inkább az volt, hogy — nyilván a bevételek szűkös volta miatt — olyan alacsony bérezést kínáltak nekik, ami miatt senki nem vállalta szívesen a tanítással járó rengeteg kötelezettséget. A kis praeceptor először 60, majd 20, rövid ideig 24, majd újra 20, végül csak 12 forintos évi fizetése még akkor is kevés volt, ha próbálták kiegészíteni a tanítványok tandíjával, alumniummal és mindenféle jótétménnyel.²⁰³ Az sem segített, ha az alumnium feltételeként szabták meg az osztálytanítóság elvállalását, vagy ha azzal kísérleteztek, hogy félévenként cseréljék a praeceptorokat.²⁰⁴ Nem véletlen, hogy 1792 tavaszán több kis praeceptor is váltotta egymást,²⁰⁵ hogy a meghirdetett feltételek mellett nem sikerült a sárospataki kollégiumban kis praeceptort találni,²⁰⁶ de még a felsőbb osztályok jobban jövedelmező tanítóságai esetében is többször előfordult az év közbeni személycseré.²⁰⁷ Még a subrectori és conrectori hivatal esetében is előfordult, hogy utólag hátralék behajtását kellett kérvényezni.²⁰⁸

Bár egy kisiskola vezetője volt, mégse volt jobb a kántor helyzete sem. Arról már szoltunk, hogy Ferenci 1783-as járandóságát csak a következő évben kapta

²⁰² Lásd a 148–149. sz. jegyzetet!

²⁰³ Lásd a 147, 151–152, 154–156. és 159–162. sz. jegyzetet!

²⁰⁴ 1792. március 16. Tót Mihály rétor félévre bízzák csak meg. PREI II. sz. presb. jkv. 78. 1792. április 24. „a' kik ez után magokat az Alumnusok közé subscribálják, ha utóbb a Praeceptorstagságot felvállalni nem akarják, tehát nem tfak az, hogy az alumniumot el vesztik, hanem még az Innepi és egyéb beneficiumoktól is meg fosztattnak. Ellenben a' Praeceptoroknak az alumniumon és Innepi és egyéb beneficiumokon kívül az étel válfasztásban és Innepi supplicatioknak válfasztásokban mindenkor elfőségek léfjen ... tfak fél efstendeig fogják ennek utána vífelni a' Praeceptoriat...” Uo. 80. TÓTH 1931. 38.

²⁰⁵ Lásd a 152–154. sz. jegyzetet!

²⁰⁶ Lásd a 155–156. sz. jegyzetet!

²⁰⁷ Az 1798/99-es tanévben az öt praeceptor hivatalból négy esetében volt tanévközi személycseré, bár ennek oka volt a majd negyedévvél hosszabb tanév is. Lásd a 165. sz. jegyzetet és a 167. jegyzet utolsó bekezdését!

²⁰⁸ Tatai Csirke János 1797 júniusában elszámolásában pontosan kimutatta, hogy 1794 júniusától 1795 októberéig tartott subrectorságának fizetéséből még 8 forint 20 krajcárral tartoznak neki. Ezenfelül nem lett még kifizetve az 1795 novemberétől 1797. május 1-ig tartott conrectorságának teljes bére, 310 forint 40 krajcár, valamint egy 6 forintos útiköltség sem. Így 53 nappal hivatala befejezése után még 325 forint tartozást próbált behajtani. Lásd a 173. sz. jegyzetet! 1797. október 22-én a subrektor hátralékot és az útiköltséget, összesen 14 forint 20 krajcárt megtérítették neki. DREL I. 1. b. 1797:7. 6. Erről nyugtát is adott. DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1797/43.

meg, arról, hogy hivatalos évi fizetése a fapénzzel együtt hogyan váltakozott 65 és 80 forint között, és hányszor nyújtott be emiatt kérvényt a presbitériumnak, végül arról is, hogy 1792-ben csak azért rendezték fizetését, mert aki a helyére jött volna, visszamondta jövetelét, és kénytelenek voltak őt megtartani.²⁰⁹ Fennmaradt egy dátum nélküli – alighanem 1785-ben írt – kérvénye, melyet a pápai gondnoknak nyújtott be. Ebben gabona- és fajárandóságának két-három évre visszamenő elmaradását panaszolja, és a tartozások megadását kéri.²¹⁰ Emellett egyik forrásunk arról is szól, hogy 1786-ban a fapénz egy részének elmaradása miatt utólag fizettek ki neki 2 forintot és 20 dénárt.²¹¹

Ezekből azt az egyértelmű következtetést vonhatjuk le, hogy szolgálata egész ideje alatt küszködött megélhetési gondokkal és hátralékai behajtásával, és nem véletlenül fejezte be 1796-ban itteni pályafutását. A leányiskola 1819-től vezetett, és egyébként történeti adatait tekintve igen megbízhatatlannak bizonyult jegyzőkönyve is megemlékezik Ferenci megkeseredéséről.²¹²

Utódai sem járhattak jobban: Nyitrai József Pápán csak egy évig szolgált,²¹³ az 1797-ben érkezett Gál János, volt hídvégi kántor pedig hiába kapott kezdettől fogva megemelt összegű fizetést,²¹⁴ többszöri kérvényezés után 1800-ban már 50 forintnyi fizetésemelésért könyörgött.²¹⁵

Miért volt ilyen problémás és nehézkes az alacsonyabb rangú egyházi és iskolai szolgálattevők javadalmazása? Mi fedezte a fizetésüket ebben az időszakban? Mire volt ez elég?

Ha a korszak számadásainak bevételi oldalát tanulmányozzuk, ekkor újra hasonló tételeket találunk, mint az adászteveli száműzetést megelőző korszakban: a legjelentősebb tételek a kölcsönök és egyes alapítványok kihelyezett tőkéinek kamatai, valamint a végrendeleti hagyományok és egyes személyek adományai. Ehhez társult 1783 májusától a perselybevétel,²¹⁶ majd 1786 feb-

²⁰⁹ Lásd a 176–188. sz. jegyzetet!

²¹⁰ Lásd a 21. sz. **dokumentumot**! Mivel a presbitérium 1785 májusában úgy döntött (178. sz. jegyzet), hogy a járandóságát azontúl pénzben váltják meg, a kérvény még azelőtt keletkezett.

²¹¹ 1786. december 8. PREI II. sz. presb. jkv. 58.

²¹² „meg kedvetlenedet ferénnyenn fojtatott hivatalába, és más fél eftendeig igen meg elégedetlenül élvén... Szent György napjára virradora 1792^{dik} Eftendöbe (!) minden hír adás nélkül el hagyta a' pápai Ekklefiát.” DREL III. 62. d. 1. 102.

²¹³ A leányiskola jegyzőkönyve szerint fegyelmi gondok voltak vele, és elbocsátották, Losoncra ment kántornak. Uo. 103.

²¹⁴ Lásd a 192–193. sz. jegyzetet!

²¹⁵ Lásd a 31. sz. **dokumentumot**!

²¹⁶ Első alkalommal 1783. május 18-án nyitották fel a perselyeket. PREI I. sz. presb. jkv. 235.

ruárjától az egyházfik által a lelkészek fizetésére összegyűjtött adó.²¹⁷ 1787 decemberétől már mindkettő rendszeresen része volt az éves bevételeknek.²¹⁸ A IV. sz. mellékletben található táblázatos kimutatásból egyértelműen kiderül, hogy a „*papbérre*”, vagyis a prédikátori fizetések fedezésére kivetett és beszedett egyházi adó egyik évben sem volt képes pusztán önmagában fedezni nemcsak az 1783–1790 közti két lelkészes időszak 400, hanem az 1790-től életbe lépett egy lelkészes időszak először 200 + 30, majd 240 + 40 forintos éves kiadási tételét sem. Hozzunk erre két példát!

Az első: tudjuk, hogy az egyháziadó-szedés reformjakor, 1791 januárjában összesen 273 forint készpénz és 134 $\frac{5}{8}$ mérő búza szolgáltatást vetettek ki a református lakosságra az egyházi szolgálók fizetésének fedezése érdekében. A számadáskönyv tanúbizonysága szerint január és december között ebből 138 forint 19 dénár érkezett be, talán a következő év elején is jött hozzá még néhány forint. Ebből kellett volna ekkor kifizetni Torkos Jakab lelkész azévi 200 forintos fizetését és 30 forintos fapénzét. A gabonabeadás mértékére nincs adatunk, amennyiben a tervezett mennyiség bejött, annak bőven elégnek kellett lennie nemcsak a lelkész 50, hanem Márton professzor 12 mérőnyi járandóságának teljesítésére is.

A második: a számadáskönyvek tanúbizonysága szerint a késedelmes tételeket is beszámítva az 1797-es egyháziadó-bevétel 144 forint 25 dénár, az 1798-as 156 forint 50 dénár, az 1799-es 151 forint 50 dénár, az 1800-as kereken 100 forint volt.²¹⁹ Az adókiivetési lajstromok elszámolásai ettől némileg eltérő adatokat hoznak, és megadják a gabona mennyiségét is: 1797-ben 160 forint készpénz és 73 $\frac{1}{2}$ mérő gabona, 1798-ban 155 forint készpénz és 78 $\frac{1}{4}$ mérő gabona, 1799-ben pedig 156 forint 85 dénár készpénz és 72 $\frac{1}{2}$ mérő gabona folyt be.²²⁰ Eszerint a gabona fedezte a lelkész és Márton professzor gabona szükségletét is, a készpénz viszont messze alatta maradt a lelkész 240 forintos fizetésének és 40 forintos fapénzének.

Bármelyik másik évet választanánk ki, hogy összevessük a lelkész fizetését a behajtott egyházi adó mértékével, hasonló eredményre jutnánk.

²¹⁷ Első alkalommal 1786. február 13-án van feljegyezve, hogy az egyházfik 46 forintot adtak be a kasszába a prédikátorok fizetésére, majd abban az évben még egyszer, április 2-án 26 forintot, mindkettőt még az 1785. évi hátralékképpen. DREL I. 1. b. 1786:2. 9.

²¹⁸ Mértéküket lásd a III. sz. mellékletben!

²¹⁹ Lásd a III. sz. mellékletet!

²²⁰ 1797-es elszámolás: 1799. március 16. DREL III. 62. f. Adókiivetési lajstromok. 2. 1798-as elszámolás. 1800. március 11. Uo. 3. 1799-es elszámolás: 1800. március 17. Uo. 4.

A presbitérium tehát nem tudta megvalósítani ama elhatározását, hogy az adószedési reform következményeként azután a prédikátor fizetését teljes egészében a kivetett egyházi adó fogja fedezni, míg az alapítványi bevételek teljes egészében az iskolára lesznek fordíthatók.²²¹ Az iskolai kasszának az egyház-községiről való azév novemberi leválasztása sem ez alapján az alapelv alapján történt: az alapítványok és tőkék kamatai továbbra is az egyházközségi kasszában voltak szerepeltetve. Ezekre ott szükség is volt, hiszen továbbra is ez a pénztár fizette a lelkészen kívül Márton professzor fizetésének $\frac{3}{4}$ -ét, 300 forintot, Lácai professzor 50 forintos fizetésekiegészítését, Nagy Mihály, majd Tatai Csirke János subrektor 100 forintos fizetését, a logikusok és rétorok praeceptora kivételével az összes diáktanító bérét, végül a kántor fizetségét is. Ez, ha három időmetszetet megnézünk, 1792-ben összesen 550, 1796-ban 662, 1800-ban pedig 570 forintot jelentett.

Az iskolai pénztár alapvető bevételei a számadáskönyv szerint három forrásból származtak. Az első az 1791-ben újraindított *szünidei szupplikáció*, melynek során a diákok az ország legtávolabbi pontjaira is eljutva gyűjtöttek pénzt a kollégium fenntartására. A meghozott összeggel pontosan elszámoltak, $\frac{1}{5}$ -ét megkapták, útiköltségüket megtérítették, majd a maradék összeget beadták az iskolai kasszába.²²² Jelentős bevételi tétel volt a szintén 1791-től létező *borsupplikáció* eredménye is. A diákok az egyházkerület határain belül, a dunántúli bortermő vidékek református gyülekezeteibe jártak ki boradományokért, amit Pápára hozva eladtak, és az árát fizették be az iskolai pénztárba.²²³ Végül a harmadik nagy bevételi forrás a gyülekezetek *búzaadománya*. A professzorok kezdeményezése alapján az 1793-as egyházkerületi gyűlés vezette be,²²⁴ melynek lényege, hogy *publikáció*, tehát a kérés kihirdetése után a gyülekezetek vagy gabonát gyűjtöttek össze és szállítottak be a pápai kollégiumba, vagy eladott búzájuk árát adták át az iskola vezetőségének. A beszállított gabona egy részét a diákok élelmezésére fordították, a maradékot pedig eladták,

²²¹ 1791. január 16. „... az egész Predikatori fizetést magunk, halgatók fizetjük bé, a' fundatiokból való jóvedelmet pedig az ofkolára fordítsuk.” PREI II. sz. presb. jkv. 66. és 67. oldal közé beillesztett füzet 3. Lásd a 24. sz. dokumentumot! Tóth Endre helytelenül írja, hogy a rendelkezés szerint ezután „az egyház és a templom fenntartását, a lelkész és a kántor fizetését teljesen az adóból fogják fedezni”. TÓTH 1931. 34. A vastag betűs részek a presbitériumi rendeletben nem szerepelnek.

²²² TÓTH 1931. 82.

²²³ Uo. 83–84.

²²⁴ 1793. május 28–29. 14. pont. DREL I. 1. a. II. sz. ehk. jkv. 541.

az ár szintén az iskolai pénztárat gyarapította.²²⁵ Tóth Endre ezenfelül az iskolai kassza bevételeként sorolja fel a tandíjakat és az iskola részére tett alapítványokat is,²²⁶ de ha a számadáskönyvet tanulmányozzuk, látható, hogy tandíjról benne nem esik szó, azt alighanem máshol adminisztrálták. Alapítványokról szintén nem olvashatunk, azok az egyházi kasszában szerepelnek, itt legfeljebb végrendeleti hagyományok és egyéb adományok fordulnak elő, azok is csak elvétve. A fő bevételi források tehát a különféle gyűjtések voltak, melyek, ha szűken is, de fedezték Márton 100 forintos fizetésekiegészítését, Lácai 400 forintos fizetését és 60 forintnyi lakhatási segélyét, 1794–1795 között Horvát József conrector 200 forintos, 1797-től pedig a logikusok és rétorok praeceptorának 40, majd 50 forintos fizetését.

Összegzésképpen elmondható, hogy mindkét kassza esetében nagyon megfontolt gazdálkodást kellett folytatni, hogy minden szükséges kiadásra elegendő jusson, tehát érthető, hogy — főleg az alacsonyabb rangú — egyházi és iskolai alkalmazottak bérével kapcsolatban folyton „bűvészkedés” folyt. Nihil novi sub sole...

Most pedig lássuk a forrásokat!

* * * * *

²²⁵ TÓTH 1931. 46, 84.

²²⁶ Uo. 89.

FORRÁSOK

1.

Dátum nélkül

[Keletkezése: XVII. század második fele

Lejegyzése: az álló betűs részek 1698–1731 között,
a dőlt betűs részek 1731–1750 között]

A pápai lelkészek és a rektor díjlevele.

Az Papai Reformata Ecclesianak Annualis fizetése Ket Praedicatorjának és Schola
Mesterjének így következik rendel valamint a' régi időben

1.	Mindenik Praedicatornak Kész Pénz edgyiknek -----	floreni 150 denarii –
	Másiknak is -----	floreni 150
2.	Ugyan ő Kegyelemeknek Gabona cubuli numero ----	24
	Másiknak is -----	24
3.	Fajok ő Kegyelemeknek edgyiknek currus -----	12
	Másiknak is currus -----	12
4.	Halotti Praedicallastul -----	denarii 75
5.	Keresztelestül ordinariter -----	denarii 12
6.	Esküttetéstül itt valótül -----	denarii 75
	Külfölditül duplum azaz -----	denarii 150
	Communio alkalmatosságával az Communicansok oblatioja a Perselyben	
	A három nagy Innepeknek első napjan az Ecclesia oblatioja az erszenyben	
	Az Ecclesianak közönseges utobbi dispositiojar[a]	

Schola Mesternek fizetése ez:

Kész pénz -----	floreni 100
Buzája ő Kegyelemének cubuli -----	12
Fája currus -----	6
In discretionem adatik -----	egy Ártány
A funeratione sive generali sive partiali medietas	
Dati a generali -----	denarii 50
a partiali -----	denarii 25

Ez observaltatik az Ecclesiai Kanonok szerint.

A stoláris proventus ezeken kívül

1. *A Betegektül Communio administratiojaval a mit adnak.*
2. *Ha az Eskűvőre valaki a maga hazához hijja a Predikatorokat, floreni 2, ha itt valo; ha videki, floreni 3, sive libere.*

3. *Stipendia Communio* alkalmazásával in coetu publico Tanyérok ki
tételével.¹

PREI I. sz. akv. 175v.

Az álló betűs Csuzi Cseh József, a dőlt betűs Komáromi Sülye József kézírása.

2.

1713. I. 31–II. 1. Tapolcafő

*Részletek a pápai egyházmegye közgyűlési jegyzőkönyvének Pápára vonatkozó
pontjaiból.*

Papa.

[...]

Jollehet a' Papai Ecclesia kívánta vólna, hogj a' három nagj Innepeknek első napján az Erfzény az Ecclesia f'zámára hordoztassék, és a Ládaba adakoz'ának az Predikatorok f'zámára, mindazáltal végeztetett a' f'zent synodusban, hogj ez iránt is az Prédikatori Accidentia ne decurtaltassék, hanem az előbbeni f'zokás f'zerint az Ecclesia Collectája azon napokon csak a' Predikatorokat illesse, és az Erfzény ne hordoztassék akkor.

A Buzábolí és Fáboli Fizetes irant ugj conveniallyanak Predikator Uraimmal Halgató Uraim, hogj ő Kegyelme'k illendő contentumot tegjenek.

Nota Bene! A' Papai Ecclesia Tifztele'tes Nafzályi Uram ministeriumra való Licentiazásátul f'zokás f'zerint járandó három forintot le nem tette, mellyel tartozik.

[...]

Statualtatott ez is, hogj mivel a' Presbyterium a' közönfeges Pénzből annuatim le teszi a' Papai Scholabely Syntaxeos Praeceptor Salariumát, ehez kepeft ezen Tractusbéli Predikator fiatul a' Pápai Clafficus akarmelley Praeceptor is ne kívánnyon menf'ruatim való Didactrumot.

DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 121. 14–15.

¹ Úrvacsoraosztáskor a református gyülekezetekben sokfelé szokásban volt alamizsnát tenni az úrasztalára. Ezt az 1786. évi egyházkerületi gyűlés megtiltotta. 1786. október 10–11. 5. pont. „Minthogy némelly helyeken a Communio alkalmazásával az afztalra pénzt szoktanak rakni, az olyan szokás ennekutánna egy átaljában abrogáltassék, hanem a helyett a templom ajtaja előtt bizonyos jel tétetessék ki, a mellybe ki ki azt, a mit az előtt az afztalra akart tenni, belé tehesse. Ezen rendelést pedig a Tisztele'tes Prédikatorok a népnek praevie tudtára adják, hogy ezt az alamizsnát a hely változtatása miatt el ne fogják.” DREL I. 1. a. II. sz. ehk. jkv. 481. Ettől kezdve úrvacsoraosztáskor sok helyen az alamizsnát egy kitett tányérra helyezték. Sz. KISS Károly: Monografiai vázlatok a barsi esperesség multja s jelenéből. Pápa, 1879. 187–188. Ez a gyakorlat élhetett már korábban, a század elején is Pápán. Ugyanakkor sok helyen a tiltás ellenére továbbra is az úrasztalára került az alamizsna. Magyar néprajz VII. Népszokás, néphit, népi vallásosság. Szerk. DÖMÖTÖR Tekla. Bp., 1990. 463. FEKETE Ágnes: Liturgia és idő. A magyar református istentiszteleti gyakorlat egy 1768-os és egy mai felmérés tükrében. (Doktori értekezés) Bp., 2013. 82.

3.
1713. XII. 5.

Csuzi Cseh József pápai lelkész nyugtatja a gyülekezetet afelől, hogy kétéves tartozásukat maradéktalanul kiegyenlítették.

[...]² mind az rendel igj következík: Edgyszer floreni 20. Item floreni 26. Item floreni 30. Item floreni 20. Item floreni 15. Item floreni 12. Item floreni 3. Item floreni 20. Item floreni 11. Item floreni 16. Item floreni 15. Item floreni 6 denarii 52. Item denarii 85. Item floreni 3 denarii 20. Item floreni 3 denarii 15. Item floreni 20. Item floreni 25 et item floreni 28 denarii 28.

Melly in summa teszen Kétszáz hetvenöt forintokat, Es igr az Ecclesiátul s Perceptor Uraimtul Salariumom iránt a' felljebb irt terminustul fogva az proxime el mult Szent Gergely napig plenarie contentáltattam.

Mellyrűl adom ez Generalis Quietantiamat subscriptionmmal és Pecsétemmel meg erősítvén.

Anno 1713. die 5. Decembris.

Csúzi Joseph
Pápai Reformata Ecclesianak
edgjik Predikátora

PECSÉT

DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 124. Hátlapján: *Quietantia generalis perceptis ducentis et septuaginta quinque florenis, salario nempe ecclesiastico ab anno 1711. mense Maio usque ad annum 1713. diem Gregorii plenarie persoluto.*

4.
1720. IX. 6.

A pápai presbitérium a prédikátorok fizetésének összegyűjtésére egy perceptort és két egyházfit választ.

Negyedszer. Mint hogy ekkoráig nemelly Confusiok eshettek Tiszteletes Praedicator Uraimék fizetésének mind bé szedéseben, mind más accessoriumoknak administratiojában, az illetén rövidsegeknek eltavoztatásába és a jobb rendnek ennek utanna valo folytatásara s a Szent Ecclesiának hasznára nézve meg edgyezet akaratbul most actu rendeltetett Perceptornek Nemzetes Vitezlő Natkai Istvány Uram olly authoritással, hogy valami jövedelemnek mondattathatik a Szent Ecclesia számára valonak, akar Collecta, akar Esztendőbeli, akar mas akar mi nével nevezhető accidentia, mind azok az ő kegyelme kezéhez mennyenek, es az ő kegyelme keze által oda, ami hová illendő és Szűkseges, dum et quando hűségessen administráltassanak, quietáltatván eő kegyelme magát mind azokrűl, valamiket kitűl erogaland es ki fizett. Eőtődször. Ugyan említett Perceptor Uram mellé az Szent Ecclesiai gondvifelésnek jobban lehető Supportatiojara rendeltettek és allitattak föl Eghyházfiaknak és edgybersmind Collectoroknak Böcsűletes Patonai János és Őfz Mihaly Uraimék,

² A papír sérültsége miatt 3 sorból csak töredék szavak olvashatók.

kiknek is köteleességekben leszen f3orgalmatoffan ennekutanna a Collectának, az az Tiszteletes Praedicator Uraimek fizetésének az eleikben adando ki vetés és Laÿstrom f3erint hiven ki f3ednyi, és nem csak edgyszer, ketszer, hanem sokszor és sok ízben Ecclesiának tagjaihoz, akarmely sorsban legyenek, Szállásokra el menven böcsülettel kérnýi és tölők a felvetést erogalni. Ha peniglen nemely olly refrectariusok talál-tatnának, az kik eddig fem fizettek, s ez után fem akarnak ebbéli köteleességeket cselekedni, tartozzanak meg jelenteni, hogy meg Orvosoltaffék az illetény fogyat-kozás a Szent Ecclesiának. Az Erszények el hordozása után azokban adando Penz is mindenkor Perceptor Uram kezehez adassek. Az ő kegyelmek Egyházfi Uraimék Erdemes faradságára mind kettőjüknek Ef3ztendeig rendeltetett Tí3 Rhenes forent, mellyeket Perceptor Uram suo tempore tartozzék meg adni.

PREI I. sz. presb. jkv. 3–4.

5.

1721. IX. 4.

*Gyimóti István pápai esperes arra kéri Cseh Csuzi József pápai lelkészt, hogy
Naszályi István lelkésztársával együtt Gergely napig még maradjanak meg
szolgálatukban.*

Isten áldásában [_____] ³

Tiszteletes Csuzi Jofef komám Uram! [Irtam Tiszteletes Na]bályi ⁴ Uramnak, miért ne praecipitállya magát is, kegyedet is, hanem Gergely napig continuallya kegyelmetek Papan az bent bolgálatot. Akkor az, mi idvösségünkre remonstraltatik lenni, az tévők legyenek. Ne mondgya nekünk az Szent Lélek Prov. 29:20. ⁵, hanem Esa. 29:16. Az hit nem siet. ⁶ Szeretet nélkül semmi az ember, az penig hoß3u t3rö. 1 Cor. 13:2.4. ⁷ Légyen Isten oltalmában kegyed és 3erelmes. Meg engedgye kegyed, hogy nem irhatok, az kegyed bötsüeti az mint kívánna. Irtam Csöglyén, 1721. 4. Septembris.

Kegyed 3olga Tárfa
Gyimoti Istvan manu propria

DREL III. 62. e. Liskay-gyűjtemény 152. Töredék. Az eredeti levél, amire válaszol, hiányzik.

³ 3–4 szó egy folt miatt olvashatatlan.

⁴ A folt miatt ez csak valószínű olvasat.

⁵ Prov. = Proverbium = Példabeszédek Könyve. Az idézett rész: „Ha olyan férfit látsz, **aki siet a szavával**, a bolondnak is több a reménye, mint neki.” (Péld 29,20. Szent István Társulat fordítása)

⁶ Esa. = Esaias = Ézsaiás. A fejezetszám alighanem hibás! Az idézett rész: „Ezért így szól az Úr Isten: Ímé, Sionban egy követ tettem le, egy próbakövet, drága szegletkövet, erős alappal, **a ki benne hisz, az nem fut!**” (Ézs 28,16. Károli Gáspár revideált fordítása)

⁷ 1 Cor. = Pál apostol 1. levele a korintusiakhoz. Az idézett részek: „És ha jövődöt tudok is mondani, és minden titkot és minden tudományt ismerek is; és ha egész hitem van is, úgyannyira, hogy hegyeket mozdíthatok ki helyökről, **szeretet pedig nincsen én bennem, semmi vagyok.** [...] **A szeretet hosszútűrő**, kegyes; a szeretet nem irigkedik, a szeretet nem kérkedik, nem fuvalkodik fel.” (1Kor 13,2.4. Károli Gáspár revideált fordítása)

6.

1723. XII. 21.

A pápai presbitérium elrendeli, hogy megválasztott küldöttjei fizessék ki a prédikátorok felé irányuló tartozásokat, és az adózással elmaradtak esetében hajtsák be a hátralékot.

2. Az meg irt Deputatus Uraimék az egész Szent Ecclesia jelenlétében Intimáltatott, hogy Tiszteletes Praedicator Uraimekkel Számott vetvén Investigállyák, hogy mivel ados még eö kegyelmeknek a' Szent Ecclesia, és arrul tellyes resolutiott tégyenek.
3. Az el maradot lakosok, az kik Praedicator Uraimék fizetésével tartozni fognak, meg irt Deputatus Uraimék által a Limitatio Szerent es az addig praestálni fozkot Quantumnak Laystromábul erualondo Summának mivoltához kepest Conscientiose taxaltassanak, és a Laystromok eö kegyelmek képében⁸ Conscientiose eligazittassanak, Perceptor Uramnak assignáltassanak.

PREI I. sz. presb. jkv. 9.

7.

1733. XII. 27.

A pápai presbitérium utcánként küldötteket választ, hogy azok szedjék be a prédikátorok fizetésére szánt adományokat, valamint hajtsák be a pénzbeli és gabonabeli hátralékokat.

- ^{1mo}. Determináltatott, hogy az ide be-valo minden rendbéli Emberekhez Deputatus Borsos Márton és Kozma Ferentz Uraimék fzemellyek szerént el mennyenek, és ki ki mit adhat vagy fog adni Tiszteletes Praedicator Uramek számára leendő fizetésekben, afzt⁹ jo lelki isméretek szerént Connotálni fogják említett Deputatus Uraimék.
- ^{2do}. Ugyan e végre rendöltettek az Also Majorokban Nagy Péter es Pados Mihály Uraimék. Az Uj Városiak declaralták magokat Perceptor Urnak.
- ^{3tio}. A Sörfőző Uttzabeli és Főlső Majorokban rendöltettek hasonloképpen Samarjai Görgy, Angyal János és Csurgai Pall Uraimék.
- ^{4to}. A Restantiakat Collector Uraimék sürgeffék, hogj mind Pénzbéli, mind Gabnabeliek incaffaltothaffanak hova hamarább.

PREI I. sz. presb. jkv. 74–75.

⁸ Erősen javított, nehezen olvasható szó, valószínű olvasat.

⁹ A szövegben a szó előtt értelemzavaró és, amit elhagytunk.

8.

Dátum nélkül [1744. XII. 20.]¹⁰

A pápai kollégium rektorának éves járandóságai.

A.

Tifzteletes Papai Professor Uram fizetésének specificatioja Efztendeig

1. Kefz pénz floreni 100.
2. Az Extraneus Gyermekektől, a kikkel inkább az Oskolánk tellyes, egy egy forint.
- 3^{tió}. Nundinale,¹¹ az melly Efztendőben esik 7fzer, az Extraneusoktul denarii 5,
az itt valóktul denarii 2.
Sabatale¹² minden fzerdán es fzombaton, a kik két pénzt fizetnek,
fzent György naptul fogva fzent Mihály napig.
- 4to. A Halotti penzből, akár légyen Generale, akar penig Partiale, fele, fele penig a
Deaki Ifjusága.
- 5to. S[alva] V[enia]¹³ egy Sertés vagy penig floreni 6.
- 6to. 8 fzekér fa vagy penig floreni 4.
- 7mo. Az öreg mérővel¹⁴ gabona Cubuli 12.
- 8vo. A deaki Ifjuságnak füttetéséből minden fütésből egy egy házi kenyér.
- 9no. A Deakok ételéből minden nap egy fazék étel valófzva.
- 10mo. Convention kívül, a mint a jövedelem léfzen Efztendőben háromfzor mind a
Deáki Ifjuság, s mind a Neutralistak divisiojakor bizonyos Honorarium.
- 11mo. Míg Felesége nem lefz, az Ecclesia fogad fzakácsnét és mosót.

DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 259.

B.

Tifzteletes Papai Professor Uram fizetésének efztendeig valo specificatioja

1. Kefz penz floreni 100.
2. Az Extraneus Gyermekektől, a kikkel inkább az Oskolánk tellyes, egy egy forent.
- 3^{tió}. Nundinale, az mely Efztendőben esik heczer, az Extraneusoktul fzemely szerint
denarii 5,
az nalunk valóktul penig denarii 2.
Sabathale minden fzerdan es fzombaton, a kik kett penzt fizetnek,

¹⁰ Lásd LISZKAY 1875. 92 (259. sz.).

¹¹ *nundinale* = vásárpénz

¹² *sabathale* = „szombati pénz”

¹³ *salva venia* = Bocsánat! Engedelmet a kifejezésért! (Illetlennek tekintett szavak előtt használták, a *sertés*, *disznó* is ilyen szó volt.)

¹⁴ A pozsonyi mérő nagysága időben változó volt: 1551–1592 között egy nagyobb, 93 iccés, 1593–1696 között egy jóval kisebb, 64 iccés, 1697–1807 között egy közepes, 74 iccés változatát használták. BOGDÁN 1991. 343. HUDÍ 2002. 557. A pápai gyülekezet birtokában alighanem még egy XVI. századi mérőeszköz lehetett.

- fzent György naptól fogva fzent Mihal napig.
- 4to. Az Halotti penzbül, akar legyen Generale, akar Partiale, fele, lefzen fele penig a Deak Ifjusage.
- 5to. S[alva] V[enia] egy fõrtes ~~vagy penig~~ kefz penz floreni 6.
- 6to. ~~8 fazek fa vagy penig~~ penz floreni 4.
- 7mo. Az öreg merõvel¹³ Gabona Cubulorum 12.
- 8vo. A Deaki Ifjusagnak minden fütesebül egy egy hazi kenyér.
- 9no. A Deakok etelekbül minden nap egy fazek etel valofztva.
- 10mo. Mig Felesege nem lefz, az fzent Ecclesia fogad fzakacsnet es Mosot.
- 11mo. Conventiojan kívül, a mint a jövedelem lefzen Elfztendõben háromszor mind a Deaki Ifjusag, mind a Neutraliftak divisiojakor bizonyos Honorarium

DREL I. 1. b. XVIII:66. A lap jobb oldalán keresztbe írva és áthúzva: *Afzari Mólnár András*.

C.

Tifzteleles Pápai Professor Uram fizetése így következik

	floreni	denarii
Kéfz pénz	100	
12 mérõ Gabona		
S[alva] V[enia] egy Sörtélesre	6	
Fára	4	
Az Extraneus Gyermekektül a tehetõsbektül	1	
a3 aláb valoktul a tehetség fzerént		
A Generale funustul		20
Partialetul penig		10
A Deakok ételébül minden nap egy fazék étel		
Ismét a Deakok kenyerebül minden fütésbül egy kenyér		
A Három Sátoros Innepek után mind a Deákok s mind a Neutralisták revisiojokbul Honorarium		
A Gyermekektül a Leányokén kívül Sabathale és Nundinale a külsõktül és belsõktul, a kik Sabathalét nem vífznek		5
a kik penig Sabathalét vífznek		2

DREL I. 1. b. XVIII:86.

9.
Dátum nélkül
[1741–1744 között]
A pápai kántor díjlevele.

Cantor Uram fizetése

Az Úr Tekintetes Kenessei István Uramtul	floreni	30
A Nemes Ecclesiátul		10

A Leányoktul		12
Fára		2
Husra		6
10 font fagyú		1. 20
4 Őreg mérő Gabona az Ecclesia Mérőjével, vagy 6 Posonyi ¹⁵		
Háromfzori Publicatio		
A Leányoktul nundinale, sabathale Gergel naptul fogva Szent Mihál napig, és a Nyári Csirke		
A Deakok kenyerebül minden sütésbül egy kenyér		
Generale funustul a ki késéréstül	denarii	20
Partialetul penig		10
Lukubratiotul, ha kívánnják		25
Privatim a melly Leánkakát tanitt, füzülék jó akarattyoktul függ, az ordinarium penig	denarii	50

DREL I. 1. b. XVIII:67.

10.
Dátum nélkül
[1745. III. 15. után]
A pápai kántor díjlevele.

Mint hogy mind ekkoráig az Gyülekezetben szolgáló Cantorunk rendes fizetése nem volt prothocolalva, Azért ezen folyó 1745dik Eftendőben Gergelly Papa Naptul fogva füzamlálván és mint egy Ujjolag kezdven léfzen fizetése az alab specificált mod fzerint, Ugy mind azon altal, valamig Isten eő Felsege erejit Egesegett ki füzolgaltottya, köteles léfzen füzológálni, mostan rendben fzedet Annualis fizetését meg változtatni femminémü uton fub gravi animadversione füzabad nem léfzen

1mo	Tekintetes Keneseý Istvan Urtul	floreni numero	30
2do	Az Nemes Ecclesiatul		20
3tio	Az Leányok tanitasatul		12
4to	Adattatik fára neki		2
5to	Husra		6
6to	Tíz font fagyú juxta pretium forense ¹⁶		
7mo	Az Collecta gabonabul	Cubuli numero 14 Posonienses	
8vo	Az fatoros Innepeknek utolsó Napján három fzori publicatio per eorum annum.		
9no	Az Leányoktul nundinale minden Vasarkor	denarii	2
10mo	Az sabathale Gergelly naptul fogva Szent Mihálly napig és a Nyári Csirke minden leánytul	numero	1

¹⁵ Lásd a 14. sz. jegyzetet! Ha egy XVI. századi mérőjük volt, akkor az azzal mért 4 mérőnyi gabona 5,812 pozsonyi mérőnek felelt meg a XVII., és 5,027 pozsonyi mérőnek a XVIII. században.

¹⁶ A szövegben hibásan *forensem*.

11mo	A3 generale funus ki kesereseftül	denarii	20
12mo	A3 partiale pedig		10
13tio	Lugubratiotul ¹⁷		25
14to	Privatim a kiket tanit, f3üleik joakarattyoktul függ, de a3 ordinarium lét3en	denarii	50

PREI I. sz. presb. jkv. 124.

11.

1746. I. 13.

A pápai kántor nyugtája éves fizetsége átvételéről.

Én, alább meg irt praesentibus recognoscáлом, hogy az 1745dik eftendöbéli fizetésemet percipiáltam Nemes, Nemzetes és Vitézlö Eperjesi György Curátor Uramtul, ugy mint

a Tekentes Úr Kenesei Iftván Uramnak Gratuita oblátiojából florenos	30
A Nemes Ecclesiátul	florenos 20
Fára	florenos 2
Husra	florenos 5
Tiz font fadjura	florenum 1 denarios 10,

kirül adom ezen bizonyos Quiétántiámat Nemes és Nemzetes Curátor Uramnak fellyebb is meg irt.

Signatum Papae, die 13. Januarii.

Pap Ferent3 Cántor manu propria

In summa florenorum 58, denariorum 10.

DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1746/2.

12.

1756. XI. 8.

Megállapodás Nagy Mihály praeceptorral évi járandóságairól.

Anno 1756. die 8^a Novembris Nagy Mihál Teveli Praeceptorral eftendeig leendő Tanittáfáért a dato 12^a mensis Martii 1757. usque anni 1758. diem 12^{am} praescripti mensis Martii computalván szerkeztünk és alkuttunk meg ké3 pénzrül 50 forentokban, tiz köböl malom vámban és két köböl tizta buzában, hogy ha pedig említett Praeceptor meg hazosodnék, igérjük azt is, hogy illendő segicséggel le3ünk eő kegyelméhez. En is pedig, Nagy Mihál a3 meg irt fizetéfért hiven és igazán szolgálni magamat kötelezem. Ezeken kívül pedig minden Pápán efendő Váfárkor minden Tanitvány a3 Praeceptornak egy egy garaft, melly is magáé a Praeceptoré lében, fog adni. Mind ezekrül adjuk ezen affecurationkat.

¹⁷ *lugubratio* = siratás

Signatum Papae die et anno, ut supra.

Eöörý János manu propria

DREL I. 1. b. 1756:11.

13.
1761. III. 19.
Nagy Mihály praeceptor éves járandóságai.

Alább irattak adjuk emlékezetül, hogy Nagy Mihál Teveli Praeceptorral ifmet ujra eőstendeig való Tanittáfaert e' fzerint egyeztünk:

- 1°. Kefz Pénzbeli fizetése leőben 50 forentya.
- 2°. Minden Tanitvány minden Pápai váfárkor egy egy Garaft fog adni.
- 3°. Kenyérnek valo Gabonája 12 mérő.
Fejér Lisztnek valo 3 mérő.
- 4°. Egy fzánto fölgye.
- 5°. Gyertyának valo fagyuja Falufi áron 12 font.

Melly fizetéféért eő Kegyelme is hiven fzolgálni köteleztetik.

Signatum Papae, die 12^a Martii 1761.

Sandor Gergely manu propria
Eöörý János manu propria
Torkos János manu propria
Bende Péter manu propria

Torkos Joseph manu propria
Eőri Ferencz manu propria

DREL III. 62. e. Liskay-gyűjtemény 382. 1.

14.
Nagy Mihály praeceptor 1764-es járandóságaival kapcsolatos iratok

A.
Dátum nélkül [1764. V. 5. előtt]

Nagy Mihály praeceptor járandóságai növelését kéri.

A Tevelyi Nagy Mihály Preceptor az Pápai árva Eklésiának Erdemes Elöljáróihoz nyújtott alázatos memoriáleja

Már kilenczedik éftendeje, miulta elfőben magános fzemelyemhez képest determinált Sallariumon Preceptori hivatalomat viselem. Minthogy pedig fzolgalatomnak mingyárt második éftendejétől fogva azon magános állapotom más karban vagy, már most az eddig valo Sallariumon nehezen, sőt alig subsistálhatok, melyre nezve hogy valamely kevés victualéval az alább irt punctumok fzerent lenni meltoztaffanak, alázatoffan inftálok, ugymint

- 1mo Valami keves huffal, soval és falva veniaval.
2do Éftendőnként valo gabona termő földel.
3^{tio} Némely Teveli gyermekek, kik külömben is nehéz fizetők, fzántásra és egyéb efféle fzolgalatra aplicalhaffon,¹⁸ a pénzbeli fizetéstől immunitáltaffanak.
4to Minthogy a gyermekek fzáma naponkent fzaaporodik, hogy annál jobban proficialhaffanak, egy Coadjutorrol provideáljanak.

Ezek fzerént míg erántam valo kegyes resolutiojokat tellyes bizodalommal el várnám, magamat tapafztalt fávorokban recommendalom.

DREL III. 62. e. Liskay-gyűjtemény 391. 1.

B.

1764. V. 5.

A pápai presbitérium válasza Nagy Mihály adászteveli praeceptor kérvényére.

Anno 1764. die 5^a Maii in oppido Papa ezen dologra nézve együtt lévén particulariter refolváltatott:

- Ad 1um: Fizetése augealtatik fél máfa hufsal, 25 font Sooval, Sörtéfért pedig adatik 2 floreni, mellyen vehet egy sovány dißnot, és a' földön lévő Kukoriczával hizlalhattya.
Ad 2^{dum}: Mivel földünk magunknak fínsen, azért azt nem is refolválhatunk többet, mint a' mit már adtunk.
Ad 3um: A' Teveli tanulo gyermekek közül, kik egyebaránt is fizetetlenek, refolváltatik 10 gyermek, kikrül fzámot nem fog adni, hanem azokkal fzántáfát, nyári fáját és egyéb oeconomicalis fzükségét teheffe.
Ad 4^{tum}: A' Coadjutornak fzükséges volta meg efmértetik ugyan, de mivel maft fem fzobának, fem intentiojának modját nem talállyuk, pro hic et nunc fuspendaltatik.

DREL III. 62. e. Liskay-gyűjtemény 391. 1–2. Az A. dokumentum végére írva.

C.

1764. V. 5.

A pápai presbitérium kiegészíti Nagy Mihály praeceptor díjlevelét.

¹⁸ Utólag beszúrt szó, mely némileg zavarossá teszi az eredeti mondatot.

2°. Ugyan azon Nagy Mihály nevű praeceptornak régi Instantiájára régi fizetése /: melly volt 50 floreni, 12 kenyérnek valo és 3 lißnek valo búza, 12 font fagyú, egy hold föld s canicularis csibe és a' vásárpénz :/ augealtatott 50 font huffal falufi áron, 25 font Sooval, egy fovány förtésert hizlalora 2 forinttal és 10 Teveli Tanitványnak pensumával, mellyet a' maga oeconomicalis dolgaira fordithaffon, fzántáfra, vetéfre és nyári fa hordáfra.

PREI II. sz. presb. jkv. 26.

D.

1764. V. 5.

Nagy Mihály teveli praeceptor díjlevelének kiegészítése.

Anno 1764. die 5^a Maii Panaßkodván föllyebb is említett Nagy Mihal Praeceptor fzüik fubfistentiajarul, titulo bonificationis annualis fallarii refolvaltatott eö kegyelmenek föllyebb specificalt sallariumahoz.

- 1°. Fel mása huss falusi áron, 25 font Soo, Ket forént S[alva] V[enia] Dißno helet.
- 2°. Hogy pedig szántását és mas egyebb Dolgait, nevezeteffen pedig Nyári fait bé vitethesse, 's vegben viheffe, ßabad leßen eö Kegyelmenek Tiz Teveli Gyermekeket erre applicalni, a' minthogy ezeknek fizetéférül ßamot adni nem leß köteles.

Ezen bonificatio pedig Kezdődjék a die 12^a Martii 1764.

Signatum die et anno locove, quibus supra.

Sandor Gergely manu propria

Eorý János manu propria

Torkos János manu propria

Véchélius Sándor manu propria

Torkos Josef manu propria

Eöß Mihály manu propria

Boné Adám manu propria

DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 382. 1–2. Az 1761-es díjlevél (13. sz. dokumentum) végére írva.

15.

Nagy Mihály praeceptor 1769-es járandóságaival kapcsolatos iratok.

A.

1769. III. 25.

A pápai presbitérium módosítja Nagy Mihály praeceptor díjlevelét.

1°: Hogy mivel Nagy Mihály Praeceptorunknak eddig valo fizetése volt kéß pénz 50 floreni, Item Vafár pénz minden tanitvánnyul egy garas a' Pápai váfárkor, Kenyérnek valo Gabona 12 Pofonyi mérő, Fejér lißnek valo 3 mérő, egy fzánto föld, 12 font fagyú,

fél máfa hus, 25 font Soo, hidafra valo Sörtésere 2 floreni és fzántásanak s nyári fájának bé vitelére tiz Teveli Gyermekék fizetéfe néki engedtetett, Erre nézve alkalmatlannak tartatván ezen naturaléknak meg fzerzése, mind azokért átollyában ígértetett néki 80 floreni, egy hold föld, a' Pápai váfárkor minden Tanítványtul egy garas, és minden Tanítványtul füttéfért a' fzolgalójanak egy garas, a' fa vágotáfért is egy garas, a' ki pedig in natura fát nem ád, a helyett fizet öt garaft, in summa 7 garas.

Mind ezeket pedig olly conditioval, hogy ő is tartozzék mi nekünk minden Pápai és Teveli Gyermektől 12 garaffával, Külföktől pedig egy forintyával fzámot adni, és azoktul a' fizetést a' fzerint incassálni, egyéb eránt a' maga fizetéből detraháltatik, mellyre nézve a' gyermekek ferieffét minden fertály eftendőben be adni tartozik.

PREI II. sz. presb. jkv. 27–28.

B.

1769. III. 25.

Nagy Mihály praeceptor új díjlevele.

Anno 1769. die 25ta Martii Teveli Praeceptor Nagy Mihál eftendeig való fizetefe iránt egyeztünk meg e' berint:

- 1mo. Kéß pénzbéli fizetefe léßen floreni 80.
- 2do. Vásár pénz a singulo discipulo grossi 7 a Gratistakat kivévén.
- 3^{tio}. Egy hold Bántó föld.
- 4to. A Papaj Gyermekék és Teveliek annuatim fizetni fognak grossos 12.
- 5°. A Külfő Gyermekék pedig florenum 1.
- 6to. Minden gyermektől fáért, annak fölvágáfáért és füttéffért minden egy gyermek fizet grossos 7.
- 7°. A Gyermekék fizetést fborgalmatosfan incassalni és Pápai Curator Uram kezéhez be hozni, 's arrúl eftendőnként modo praevio fámadozni tartozik.

Signatum Papae, die et anno, ut supra.

Sándor Gergely Curator manu propria

DREL I. 1. b. 1769:5. A hátlapon: *Conventionales domini Praeceptoris Teveliensis. 1769. 25^a Martii.*

16.

Nagy Mihály praeceptor 1773-as járandóságaival kapcsolatos iratok

A.

Dátum nélkül [1771. III. 23. előtt]

Nagy Mihály praeceptor két éve benyújtott folyamodványa tárgyalását kéri a pápai presbitériumtól.

Infrascriptus humillime instat pro effectu instantiae ante biennium inclyto patronatui debita reverentia a se porrecta.

Ad officia paratissimus
Michaël Nagy praeceptor
manu propria

DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 418. A hátlaon: *Praesentata haec instantia domini praeceptoris Teveliensi die 23. Martii 1771. Nota bene! Pro auctione sallarii instat 1°. Decem discipulos Tevelienses. 2°. Pro privata instructione linguae Germanicae a singulo discipulo in eadem lingua florenum 1.*

B.

1772. II. 8.

A pápai presbitérium határozata Nagy Mihály praeceptor éves fizetéséről.

Anno 1772. die 8^a Februarii együtt léven elől Járo Uraimek azt végezték, hogy a' mostani dragasagot confideratioban véven titulo doni absque ulteriori consequentia et hac vice adaffék Teveli Preceptor Uramnak praeter ordinarium annuale sallarium Tiz forént, id est floreni 10, eő Kegyelme pedig az oskolában hiven forgolodni, és nevezeteffen s' Nemeth nyelvet is tanittani Kőteleff leßen.
Signatum Papae, die et anno, quibus supra.

Sándor Gergely Fő Curator
manu propria

DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 418. Fogalmazvány. Nagy Mihály praeceptor kérvényének (A. jelű dokumentum) szövegébe írva.

C.

1773. I. 30.

A pápai presbitérium Nagy Mihály praeceptor számára új díjlevelet állít össze.

3°. A' Teveli Praeceptorunk, Nagy Mihály Uram, mint hogy panaßolkodik azon, hogy illy drága időben az edigvalo 80 floreni fizetéfével el nem élhet, mivel már megis cselédefedett, annakokáért mi is tekintvén a' maftani drágofágot, illy Conventiót ígértünk ő Kegyelmének: Hogy kéß pénz légyen 100 floreni, id est fáz forint intertentiojával edjütt, azon kívül egy hold föld, és az Oskola háznál lévő gyümölcsös kertnek haßna, minden Pápai Vafárkor egy-egy gyermektül egy garas, Fáért minden gyermektül, a' kik in natura fát nem adnak, hat garas, és a' fozgaloja fárottságáért, a' füttéfért egy garas minden gyermektül.

Ezen Conventio pedig olly conditioval ígértetett, hogy a' gyermekeket fzorgalmatofsan tanítsa, a' kiknek capacitaffa leß, a' Német nyelvben is initiállya, a' Pápai és Teveli gyermekektül egy eßtendői tanittáfért 12 garast /: kivévén a gratiftákat :/, a' Külföktül pedig egy forintot incafsálni, a' rrul fzámot adni és bé fozgáltatni tartozik.

PREI II. sz. presb. jkv. 31.

17.

1777. V. 27–1780. IV. 24.

Nagy Mihály praeceptor elszámoló nyugtái éves fizetése felvételéről.

Anno 1777. die 27. Maii az új Conventiomra máj napon vettem fel Tekintetes Sándor Gergely Feő Curator Uramtul 25 florenos, id est hußon öt forentokat.
Signatum Papae, die et anno, quibus supra.

Nagy Mihály manu propria

Die 2^a Julii ismét vettem fel tíz forentokat, id est florenos 10.

Nagy Mihály manu propria

Die 19^a Augusti ismét vettem fel florenos 20, id est huß forentokat.

Nagy Mihály manu propria

Anno 1778. die 10^a Aprilis számot vetvén conventiomrul, vettem bé a gyermekek fizetéséből

41 florenos 53 denarios

item vettem fel die 27. Maii 1777.

25 florenos

item die 2da Julii 1777. vettem fel

10 florenos

item die 17. Augusti 1777. vettem fel

20 florenos

in summa 96 florenos 53 denarios

Most pedig ki fizettem in toto per florenos 3 denarios 47

floreni 100

Nagy Mihály manu propria

Pro anno 1778. 8va Maii az új conventiomban vettem fel 20 Rhenes forentokat, id est florenos 20.

Nagy Mihály manu propria

Die 24ta Augusti ismét vettem fel huß Rhenes forentokat, id est florenos 20.

Nagy Mihály manu propria

Die 30ma Octobris ifjémét vettem fel tíz Rhenes forentokat, id est florenos 10.

Nagy Mihály manu propria

Anno 1779. die 25ta Martii számot vetvén a gyermekek tanításátul és fizetésemtül vettem fel ez előtt fizetésemben 50 florenos, a gyermekek tanításátul florenos 30 denarios 65, most pedig annak ki potolására florenos 19 denarios 35, és így in summa florenos 100, melyről adom ezen quietantiámat.

Nagy Mihály praeceptor manu propria

Die 28^a Maii ismét vettem fel conventiomban tíz forentokat, id est florenos 10.

Nagy Mihály manu propria

Die 6^a Augusti vettem fel ismét florenos 20.

Nagy Mihály manu propria

Die 22^a Octobris 1779. ismét vettem fel fizetésemben tiz forentot.

Nagy Mihály manu propria

Anno 1780. die 20ma Martii űamot vetvén Conventiomrul ifmét vettem fel moft florenos 26 denarios 15, a gyermekektűl pedig vettem bé florenos 33 denarios 85, és így usque 12^{mam} Martii 1780. contentáltattam.

Nagy Mihály manu propria

Anno 1780. die 24ma Aprilis az új Conventiomban ismét vettem fel tiz forentokat, id est florenos 10.

Nagy Mihály perceptor

DREL I. 1. b. 1777:3.

18.

1784. IX. 6.

Nagy Mihály praeceptor elszámol a tanítványaitól beszédett 1783. évi tandíjról, a presbitérium pedig az arra az évre vonatkozó fizetéséről, és a hiányzó összeget folyósítja számára.

Series puerorum pro anno 1783.

	floreni	denarii
Godofredus Tekhusch	1	
Samuel Slabi		90
Ambrosius Szőlőfi		
Beniamin Szokolai		gratifta
Josephus Bende	1	20
Paullus Sós	1	20
Paullus Nagy		gratifta
Josephus Kováts	1	20
Franciscus Rumi		80
Josephus Arany		10
Michael Mozgai		gratifta
Petrus Fábián	1	20
Nicolaus Vetsei	1	20
Johannes Kajdotsi		90
Paullus Baditz	1	20
Alexander Szakál	1	
Franciscus Kováts		10
Michael Vas		10

Eöörý János manu propria

Alább meg irt praesentibus recognoscálo, hogy az belől meg irt hußon három forentokat és hetven penzt, id est florenos 23, denarios 70 Horváth Margarits Perceptor Urtol minden fogyatkozás nélkül fel vettem.
Papae, die 6ta Septembris, 1784.

Nagy Mihály Praeceptor
manu propria

DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1784/69.

19.

1785. I. 10.

A pápai presbitérium meghatározza Nagy Mihály és Iklódi József praeceptor éves fizetését.

2°. A Praeceptorok fizetése eránt az végeztetett, hogy Nagy Mihály Praeceptornek ex cassa fizettség pro fixo száz forént, e mellett pedig a Didactrumot egészben percipiálja, melly ebből fog állani, hogy a' Deákul tanulók fizessenek hußonnégysz garafokat, a' németül tanulók pedig egy foréntot, aki pedig mind a' két félét tanulja, az fizessen tífpán két foréntokat. Ezen fizetést pedig Nagy Mihály Uram tartozik német és Deák nyelveket és egyéb accefforiumokat hűfégeffen tanítani. Hasonlóképpen Iklódi József Praeceptornek fizetése pro fixo lészen hatvan, id est 60 forént, e' mellett pedig Didactrumképpen minden gyermek ennekutánnais fizessen egy foréntot számára.

3°. Minthogy illetéknéppen a' Praeceptorok fizetése nagyobbodván Cassánk terheltek, annakokáért végeztetett, hogy Kovátsiána és Lampértiana fundatiók, mellyek in Summa 800 foréntokat tébnek, és ebtendőnként 48 foréntokat fructificálnak, fordittásanak az említett Praeceptoroknak fizetésére, minthogy különben is az említett fundatiók nintfennek bizonyos helyhez kötve, és így nagyobb hasznot lehet reményleni belőlök.

PREI II. sz. presb. jkv. 44.

20.

1785. III. 9.

A pápai presbitérium meghatározza Halász József és Torkos Jakab lelkész, valamint Ferenci Sámuel kántor és leánytanító éves fizetését.

12°. Ferentzi Sámuel Cántor Uram infántiájara eddig való pénzbeli fizetése öt foréntokkal meg nagyobbított, és így már ennekutánna pénzbeli fizetése lészen negyven öt, id est 45 Rhenes forént, 20 pofonyi mérő gabona és tíz öl fa, e' mellett a' Leány gyermekek tanítáért Didactrum minden Leánykától egy egy forént. Predikáziós halott temetés alkalmatosságával Bolgálatjának jutalmául rendeltetett hat garaf. Énekóval leendő temetéstől ugyan annyi. Ezenkívül minden fátoros innepnek másod napján a' közönféges fubsidium végett publicaltatik.

Minthogy még eddig Tišteletes Predikátor Halász Jóseff és Torkos Jakab Uraimék faliariumok fem protocolláltatott, azért ez is mostan következendőképpen inducáltatik: 13°. A mi pénzbeli fizetéseket illeti: Mindenik Predikátor Uramnak külön külön fizetése kétßáz, id est 200, és így a' kettőnek Salariuma 400 Rhenensis forint. Vagyon e' mellett Chernel György Uram Testamentumából 300 forént Capitalis a' fzegénnyebb gyermekek Kereßteléséért, melly Summának öt pro Centum járó Interesse if azö Kegyelme Salariumához vagyon adva. Gabonabéli fizetések külön külön ötven, és így in concreto 100 pofonyi mérő. Predikattziós halottól fizettetik egy forént, Ujházafok esküttetéséért hafonlóképpen egy forént, a' vidékiektől mindazáltal Két forént. Tűzi fa vagyon rendelve külön külön tizenkét, id est 12, és így őßvefégeffen 24 öl. Vagyon ezenkívül mindenik Predikátor Urnak egy egy hold földje, mindenik négy négy mérős. Továbbá egyház-keléstől ßoktak adni egy heteft.

Signatum, ut supra.

Ofvald Sigmond Praesbýterialis actuarius manu propria

PREI II. sz. presb. jkv. 48–49.

21.

Dátum nélkül

[1785. V. 12. előtt]

Ferenci Sámuel kántor [Eöry János] főgondnoktól kéri gabona és fa járandósága elmaradt részének megadását.

Tekintetes Feö Curator Ur!

Eleitől-fogva kevés fizetésemnek az Egyházfi Uram által lett administratioja mind igen nagy bajjal, mind hijjanossan efett, perceptioja pedig többnyire bilist movealt, melly ki tetßik abból, hogy még a' tavalyi és harmad ideji gabonából nyolczad-fél mérő, a harmad ideji fából pedig 3 öl mind eddig el-maradott, melly 3 öl-fa helyett csak kettőt praetendálok, hagyván egyikét a' Templomnál efett fortgátsban való réßesülésemre. Mellyre nézve az efféle hátramaradáfnak meg orvoßláfát alázatossan ki kérem, és hűségben maradok álhatatofan

a' Tekintetes Feö Curator Urnak

Begeeny Szolgája,
Ferenczi Samuel
manu propria

DREL I. 1. b. XVIII:92.

22.

1785. V. 12.

A pápai presbitérium meghatározza Járdánházi Gábor ideiglenes professzor évi fizetését, valamint módosítja a két lelkész és a kántor díjlevelét.

2°. Interimalis Profeffornak marasztatott Járdánházy Gábor Uram 130, id est fázsharmintz forint Salariummal, ezenkívül a' tanuló ifjaktul fog venni két két foréntot titulo didactri.

3°. Ezen végre Profeffor lakáfra árendaltuk ki Bende Péter Uram házát eßtendeig hufz foréntokban a' pinczén kívül, ugy mind azonáltal, hogy Szent Mihály napig Tutor Uraimék az arendát el engedik.

4°. Tíßteletes Predikátor Uraiméknak a dato praesentium az eddig fizetett 24 öl fa helyett adattatik ezentúl külön külön harmintz, id est 30 Rhenensis forént, Cántor Uramnak pedig a' tiz öl fa helyett huß, id est 20 forént.

PREI II. sz. presb. jkv. 49–50.

23.

1790. XII. 10.

A pápai presbitérium meghatározza Márton István professzor évi fizetését.

Anno 1790. die 10^a Decembris Pápán Tekintetes Eöry János Curator Ur praesidiuma alatt Tíßteletes Senior és Predikátor Torkos Jakab, Ofvald Sigmond, Margavics József, Szép Miklós, Szalóki István, Farkas István, Kún János, Zsoldos György, Eöry István és többek jelen léteben el végeztetett, hogy mostanság nálunk meg fordult Tíßteletes Márton István Academicus Ur Pápai Profeffornak meg kéretteffék, kinekis fizetéfe lében négyßáz Rhenes forint, az Ekkléfiai Bolgálattal 12 pofonyi mérő gabona és minden Tanítványától két két forint Didactrum.

Ofvald 'Sigmond actarius manu propria

PREI II. sz. presb. jkv. 66.

24.

1791. I. 16–22.

A pápai presbitérium elrendeli az adóívek revízióját, és szabályozza az adókivetés módját.

1791. Bóldog Afzfzony havának 16. napján Tekintetes Eöry János Uram praesidiuma alatt Tíßteletes Torkos Jakab Senior, Tíßteletes Márton István Profefszor, Ofvöld Sigmond, Margavics Horvát József, Kovács Ferencz, Eöry Pordány Sámuel, Eperjesy György, Szép Miklós, Farkas István, 's a' többi Uraiméknak jelenléteben a' Parókkialis háznál tartatott Gyűlésben [...] arról tétetett végezés, hogy mivel az Egyházi Szólgáknak fizetéfeik eránt a' vallásbeli szabadfágnak meg engedtetéfe ólta femmi ujj rendbe vétel nem vólt, és az ólta az akkoriak közzül kik meg hóltak, kik pedig más felől faporodtak, fűkfég vólna, hogy jobb rendbe fzednők ujra magunkat, és most már az Ofkolának állapotjához is alkalmaztatván intézeteinket a' Pap bért ujra ki vessük, fűkfégesnek és helyyesnek itélvén azt, hogy az egész Predikatori fizetéft magunk, halgatók fizessük bé, a' fundatiokból való jövedelmet pedig az Ofkolára fordítsuk, mellyre a' Közfégnek is fzámos jelen létével az hólnapi nap rendeltetvén

1791. Boldog Afzfzony Havának 17. napján a' tegnapiaknak, a' Közfég közzül pedig sokkal többeknek jelenlétekben magunkat 6 Klaffzifokra fel ofztottuk, ez 1⁶ klaffzifra 25 Német pénzt, a' 2^{dikra} 50 pénzt 75 pénzig, a' 3ra 1 forintot 1 Tallérig, a' 4^{dikre} 2 forintot, az 5^{dikre} 3 forintot, a' 6^{dikra} 4 forintot számlálván mindnyájunkat, kit kit maga értékéhez képeft az említett Klaffzifókba bé irtunk, és kire kire a' Pap bérnek azok fzerént leendő helyes ki vetéfe Kovács Ferencz Uramra bizattatott, ugy, hogy a' jövő Szombatra rendeltetett Gyűléfke kéfzen légyen a' meg vífgálás és fel olvaáfka; mellyel a Gyűlés el ofzlott.

1791. Bóldog Afzfzony havának 22. napján Mindazoknak, valakik a' feljebb mult Gyűlésben jelen vóltanak, sőt a' Közfég réfzeről többeknek is egyűtt létekben tartatott gyűléfűnkben az rendbe vett és ki vetett Egyházi bér fel olvaftatott, a hol alkalmasnak ítétetett, meg jobbittatott vagy változtattatott, mindnyájunk által helyben hagyatott, ezen hozzá adással, hogy az Egyházi fzőlgák gabonabeli bérek is ezen uttal kire kire közzűllűnk 1 forint után fél Pofonyi mérőre határozatván kinek kinek utána irattafék. El végeztetett azomban az is,

1. hogy annál könnyebben essék a' leg fzegényebbeknek is ezen Egyházi bér fizetés, annak bé fzedése négy időkre, az az a' négy Kántor fzeredákra essék, a' gabona fzedés pedig Nyomtatáskor vagy utána mindjárt.
2. Az egéß Közfég 3 Collectorfágra ofztattatván fel az Egyházfi a' belfő városban és felfő Majorokban fzedje bé a' pénzt, az alfő Majorokban lévő két collectorfágra pedig más két hiteles fzeméllyek állittattak.
3. A bér lajftrom két izben le iratván egyik a' Perceptornak ki adatott, máfik az Archivumban tétetett.
4. Hogy a' jövő Vafárnap egy erre kéfzűlt és mondott Prédikatio után a' Templomban az egéß Gyűlekezet előtt fel olvaftaffék a' Kántor által, jónak iteltetett.
5. Meg határozatott az is, hogy ha valaki ezen bérnek fizetéfétől magát vonogatná, vagy éppen nem fizetné minden Egyházi, kivált a' fzőkás fzerént bé vett temetfégbeli fzőlgálattól meg fofztattaffék, és
6. hogy a' fzőlgák, fzőlgálók, valamint a' mefter legények is állapotjukhoz képeft járandó ofztendei fizetéfekből minden forintból réß fzerént 1, réß fzerént 2 pénzt ezen Kafzfába fizetni tartozzanak, mellyek helyes bé fzedéfe a' Collectoroknak vigyázatjuk és okosságokra bizattatván, ezzel a' Gyűlésnek ekkor vége lett.

PREI II. sz. presb. jkv. 66. és 67. oldal közé beillesztett fűzet 3–4.

25.

1791. XI. 2.

A pápai presbitérium írásba foglalja Márton István és Lácza József professzor éves fizetését.

3°. Tißteletes Profeffor Márton István és Lácza Józseff Uraimék fizetéfek ekképpen határozatott meg, hogy Tißteletes Márton István Uramnak (akiis 12^a Decembris 1790. jött hozzánk a' Tanittáfra) az Ekklésia Caffájából fog eßtendőnként fizettetni hárombáz, id est 300 Rhenes forént, az Ofkola Caffájából pedig fizettetik fzáz, id est 100 forént, ezenkívül pedig az Ekklésiai fzőlgálattul gabona 12 pofonyi mérő, és

Didactrum minden maga tanítványátul különöffen két, id est 2 forént, ki vévén az ollyaf fzevényeket, kiket a' Praesbýterium ki fog venni a' fizetéf alól.

4°. Tifzteles Láczaí Jóseff máfodik Profeffor Uramnak fizetéfe pedig (aki 1^a Augusti 1791. jött hozzánk tanittáfra) kéß pénzül léßen kétßáz hatvan, id est 260 Rhenes forént, e' mellett pedig hafonlóképpen minden tanítványtul különöffen két két forént. Mind a' két Profefforra, fõt a' több Tanittókra nézveis azt hozzá adván, hogy a' Külföldi Tanítványok mindenkor, mikor az ofkolába bé mennek, előre fél eßtendei Didactrumot le tenni köteleztetnek, éf a' máfik részét is ezen fizetéfnek mindenkor előre köteleztetnek bé fizetni. Ezen fizetéf pedig Tifzteles Láczaí Uramnak az ofkola Caffajából fog fizettetni eßtendónként.

Signatum, ut supra.

Ofvald Sigmond actuarius manu propria

PREI II. sz. presb. jkv. 69.

26.

1793. IV. 24.

A pápai professzorok megírják a sárospataki kollégiumnak a pápai kollégiumba keresendő praeceptor díjlapját.

A' Pápai Reformatum Gymnasiumba kívántató Praeceptornak eßtendei fizetése és köteleffége

	Rhenes forint	Krajczár
1. A' Helybeli Gyermekek' Tanításáért fixum salarium	40	
2. A' Külföldi Gyermekektől személy szerint De ha szorgalmatosságának elégseges Jeleit mutatándja, ezeken kívül Honorariumot reménlhet mind ezektől, mind a' Városi tehetősebb Uraktól.	1	
3. Harom Ünnepi leg első Legátzio, leg alább	36	
4. Betsületes ebéd minden napon a' Városi Alumnusok afztalán		
5. Ha privatus Tanítványokat vállal (mindazáltal négynél nem többet), kiket a' közönséges órákon kívül napjába 2 órán tanítfon, azoktól személy szerint	4	30
6. A' jövő Tavafzig, míg tudni illik most épülő Oskola Házaink el kéfzűlnék, Lakóhelyről maga tartozik gondoskodni, azután az Oskolában szabad Lakása léfzen.		
7. Ezekért hűségesen tanítani köteles léfzen az Abécésektől fogva a' Decliniftakig, és ezeketis az eleibe fjabatando Rend fzerint.		

Pápán, 24. Aprilis 1793.

PECSÉT

a' mostani Papai Reformatus Professorok:
Márton István maga kezével
Látzai Jo'sef maga kezével

Ha a' Pápai Ofkolában lejendő Praeceptor magát fogja meritalni, és mind jó erköltkérő, mind fogalmazatosságáról a' tanításban efmereteffé tenni, ezen Pápai Venerabilis Tractusban a' leg jobb Rectoriakhoz lehet remenyfége, ha az innét való változás magának fog tétteni.
Papae, 24ta Aprilis 1793.

Torkos Jakab,
a' Pápai Venerabilis Tractusnak Seniora
maga kezével

Vidit, et cum iis, quorum interest, communiri ex officio curavit.
Sáros Patak, 3^a Máj 1793.

Joannes Szombathj
praesentis temporis rector
manu propria

DREL III. 62. e. Liszkay-gyűjtemény 541.

27.

1795. VIII. 12.

Az elementariusok praeceptorának díjlevele.

Az Elementarius férjfi Gyermek Tanítójának efsztendeig való fizetése úgy, a' mint az a' Pápai Reformatum Confistoriumban die 12. Augusti anno 1795. Efsztendőben közönséges meg edgyezésből el végeztetett

1.	Kész pénz az Ekkle'siától	floreni 12
2.	Minden gyermek fizet edgy Rhenensem florenum
Az igen szegényeket, azokat, a' kik az Ekklesiától
ollyanoknak fognak esmertetni, ingyen tartozik
tanítani.	1
3.	A' három rendes Innepeken, mikor Legatioba van,
az ő üres orait az alumnusok tartoznak ki pótolni.	
4.	A' maga Clafsisából tarthat nyóltz Privatusokat,
a' mint a' Claffium Inspector Profeffor fogja ki
nevezni.	

Signatum, ut supra.

Extradatum per Sigismundum Ofvald
Confistorialem actuarium manu propria

1796. die 29. Aprillis fel vettem 5, id est öt forintokat.
2do fel vettem 7, id est hét forintokat 30 Aprillis.

NŹ

DREL III. 62. f. Számlák, nyugták. 1796/15.

28.

1795. XII. 14.

A pápai presbitérium írásba foglalja a praeceptorok és a professorok évi fizetését.

2°. Minthogy a” jövő tavaßßal Isten fejedelméből egyel fog ßaporittatni az ofkolai Tanítottók ßáma, tehát a’ Classicus Praeceptorok fizetése a’ Rhetoricán éf az elementariusokon kívül ekképpen határozatik meg, hogy a’ Sýntaxisták, Grammatisták és Conjugisták Praeceptoraiknak az Ekkléfia Cassájából fizettefsék külön külön negyven negyven forént a’ ßokott 2 forint Didactrumon, Innepi éf egyéb beneficiumokon kívül. [...]

4°. Mivel a’ jövő Tavaßßal a’ Literarium Sýstema fellyebb emeltetik, tehát a’ Profeffor Urak fizetésére nézve az végeztetett, hogy a’ Philosophicum es Æeologicum Auditoriumban tanittandó Profefforoknak eßtendei fizetések fog lenni négy íház ötven, azaz 450 Rhenes forént. A Claßifok Directora Profefforának pedig a’ Directorságért különöffen fog fizettetni ötven, id est 50.

Moß pedig Tißteletes Profeffor Látzai Jósef Urunk fizetése addig, mig a’ Rhetorica ’s Logica Claßis Deákra bizattathatik /: a’ melly két eßtendönél tovább leg fellyebb nem fog halladni /:, leß négyíház Rhenes forént. Melly fumma így fizettetik ki: Az ofkola Caffaja fizet háromíház, id est 300 Rhenes foréntot, az Ekklelia ötven Rhenes foréntot, a’ Deákok Commaßfálandó Didactrumából pedig hafonlóképpen ötven foréntot, ez által pedig minden gabonabéli fizetéf el fog maradni. Az fenn említett Terminuf után pedig Tißteletes Profeffor Láczai Uramnak ezen 400 foréntből álló fizetése 50 foréntokkal fog ßaporittatni.

Hafonlóképpen ugyan azon Terminufig Tißteletes Profeffor Márton Íftván Urnak a’ rendes fizetése, melly eddig vólt négyíház Rhénés forént, az eddig való mód ßerént /: az Ekkléfia fizetvén háromíházat, az ofkola íházat /: az Ekklefiátul járó 12, id est tízenkét mérő gabonával együtt meg marad, a’ Deákoktól az ofkola Caffájába bé fizetendő Didactrumból pedig fog venni, ha ki telik, íház, id est 100 Rhenes foréntokat, ha ki nem telik pedig, azzal ígérete ßerént meg fog elégedni, ha pedig annál több léßen, a’ fellyül maradó fumma az ofkola Caffájába térül.

A’ Deákok Didactrumáról pedig az végeztetett, hogy minden Philosophus és Æeologus Deák eßtendönként két, id est 2 Rhenes foréntot fizessen, mellyet a’ Collegium Seniora a’ Beneficiatus Deákoktól ugyan minden Sátoros Innepek alkalmatoffágával negyven Krajczárjával, a’ nem beneficiatusoktól pedig eßtendönként béßedvén által adja az ofkola Perceptorának, kiis a’ Profefforokat abból a’ már meg irtt mód ßerént ki fogja fizetni.

PREI II. sz. presb. jkv. 93, 94–95.

29.

1796. IV. 29.

A pápai presbitérium írásba foglalja a kántor és a praeceptorok évi fizetését.

1°. A' Pápai Kántor avagy Leányok Tanítójának Efstendei Conventioja fog lenni kézf pénz fizetés 60, az az hatvan Rhenes forint. Tűzi fára 20 rhenes forint. Gabonabéli fizetés hufz posonyi mérő. Minden Leány gyermektől Didactrum 1 forint, ki vévén mind a' által az ollyatén fzegény Leánykakat, a' kiket a Venerabile Consistorium fzegényeknek lenni meg efmér, ingyen tartozik tanítani. Minden Sátoros Innepekben máfodik napi Publicatio, és így egy Efstendőben háromszor. Halott Temetéstül 18 Krajcár, ha ének fzés, ha pedig Predikátzioval van, 30 Krajcár.

2°. A' Syntaxifták, Grammatifták és Conjugifták Praeceptorainak Efstendei Conventiojok külön külön léfzen Kész pénz 40, id eft negyven Rhenes forint. A rendes Didactrum 2 forint, a' fzolgák mindazáltal tsak 1 forintot fizetnek. Privatus Tanítványokat magok Claftisából a' Rector Urnak hírével tarhattak hatot, e' mellett mindazáltal két Gratiftát tartoznak tanítani. Innepekre tsak ezen következő Ekklefiákból válofzhatnak: 1. Szent Gál 2° A'. Tevely és Tapoltzafő. 3° Csöglye, Pirith és Adorjánháza 4° Takátfi, Görfőny és Atsád.

3°. Az Elementarius és Declinifták Praeceptorának Efstendei Conventioja léfzen kézf pénz 12, az az tizen két Rhenes forint. A' rendes Didactrum a külföldi Gyermekektől 2 forint, az ide valóktul vagy is Pápaiaktul 1 forint, a' fzolgák mindazáltal 1 forintot fizetnek. Privatus Tanítványt a' maga Claftisában a' Rector Urnak hírével hafonlóképpen tarhatt hatot, e' mellett mindazáltal két gratiftát tartozik tanítani. Innepekre is tsak a' fönt elől fzámlált Ekklefiákból válofzthatt.

PREI II. sz. presb. jkv. 98–99.

30.

1797. II. 14.

A pápai presbitérium írásba foglalja a két professzor évi fizetését.

Puncto 3°. Tifzteletes Profeffor Uraknak a' végre jelentett kérésekre, hogy az eddig vólt Conventiojok pro Cynosura írásba tétetődjenek, és nékiek ki-adattaffanak, mind kettőjök Conventiojok a' következőképpen határoztatott meg:

Tifzteletes Márton István Profeffor Urnak esztendőnként valo rendes fizetése tészen 400 Rhenes forintokat, mellyeknek három fzázát az Ekklesia Caffájából, fzázát az oskolájából fogja venni, ezen kívül az Philosophus és Theologus Deákoktól járando egész Didactrum, egy Deáktól 2 forint számláltván, melly Summa ha száz forétnál többre megy, azon efetre annak föle az oskola Caffájába megy. Ezen Didactrumból bejövő 100 forétnál summának fele, az az 50 Rhenes forint tfak annyiba fogja Tifzteletes Márton Urat illetni, a' mennyibe most Classium Director, úgy hogy ezen Hivatala megfzünéfével az utána következő Classium Director fogja azon 50 forintokat huzni. Ezen kívül az Ekklefiái Canonica fzolgálatjáért efstendőnként a' Szent Ekklesia gabonájából percipiálni Tifzteletes Márton Úr 12 mérő gabonát.

Tífzteletes Profeffor Látzai Urnak hasonloképpen az esztendeig való rendes fizetése téfzen 400, az az négy száz Rhenes forintot, a' mellyet egészen az oskola Caffájából fog az eddig szokott mód fzerént venni, e' mellett az Szent Ekkléfia a' maga Caffájából gabona helyett esztendőnként fog adni Tífzteletes Látzai Urnak 50 forint kész pénzt, quartilis pénz gyanánt pedig minden efztendőre refolváltatott 60 forint az oskola Caffájából ki-fizetendő. Végezetre pedig meg-határozatott, hogy mind a' Hivatalnak, mind az fizetésnek esztendeje kezdődjék és végeződjék 12^a Martii, az az Gergel napján.

PREI II. sz. presb. jkv. 105–106.

31.
1800. VI. 2.

Gál János kántor a pápai presbitériumtól legalább 50 forintos fizetésemelést kér.

Venerabile Confiftorium!

Nékem érdemem felett való Kegyes Patronus Uraim!

Már /: Istené legyen a' ditsőség /: el mult három Efztendeje, a' miolta ezen Nemes Pápai Reformáta Szent Ekkléfiába a' Venerabile Confiftoriumnak kegyes meg egyezé-fével be hozattatván Jó Istenem Kegyelmes fegedelmé által, valamint emberi erőtlenségemtől ki telhetett, hiven fzoigálni kívántam, de a' melly idők folyása alatt gyakran kintelenítottam a' Venerabile Confiftorium előtt számtalan fzükfégeim tellyefítése reménysége alatt alázatos könyörgő Leveleimmel ottan ottan efedezni. Valamint hát mindenkor, úgy moft is ifmét ugyan azon fzükfégeim kénfzeritenek, hogy az eddig töbnyire vagy Kegyes ajánlással 's biztatással, vagy csak üres váaffzal viiffza tért alázatos Könyörgő Leveleimre moft egyfzer már örvendetes válafzt nyerhefsek. Mindazokat ha elől nem számlálom is, mert fokfágok miatt lehetetlen, 's ezen papiros be fem foghatná, 's töbnyire a' Venerabile Confiftorium előtt tudva is vagynak, a' nagyai még is ezek, hogy az ide jöve telem alkalmatofságával Kegyefen ajánlott fizetefem e' mai moftoha időkhöz képeft nem elégséges Efztendeig, mivel fát, Búzá, kenyérnek valót 's más házi fzükfégre, élelemre meg kívántató dolgokat két annyi áron kell venni, és kevefebbet, mint abba az időbe, a' mellybe ide jöttem. Ezeknek pedig fzükit a' Lakhely miatt femmi módon nem faporithatom, mellyért már gyakorta efedeztem, 's moft ismét efedezem. Tanitványimtól is /: ki vévén egynehányat, kiket a' Jézus Nevébe tanítottam 's tanitok még moft is /: már az el mult efztendőkhöz a' kegyesen ígért 40 Tanitványoktól /: kik mindenkor többen vagynak /: rend fzerint járó Didactrum 40 Forintoknak tsak felét, felét kaphattam meg töbnyire fzegény Tanitványimnak fzükölködő Szüléiktől. Én, a' mint a' fzemmel látott 's tapafztalható dolog bizonyittya, sem külömb külömbféle drága 's tzifra ruhákba bujálkodó, sem pompás ételekbe valogató 's italba mértékletlen, vagy más hafzontalan játékokra 's mulattságokra jövedelmem vefztegető ember nem vagyok, még is mindenkor kintelen vagyok már előre költsönözni fizetefemre.

Nagy alázatofsággal efedezem annakokáért a' Venerabile Confiftorium Kegyes tekin-teti előtt, vegye irgalmas és könyörűlő fzivére nyomorult sorfomat, és méltotafson Fizetefemen leg alább tsak 50 Forintokkal is jobbitáft tenni, mellynek segíttsege által

az eddig más helyeken fzegény fzolgalatommal kerefett tsekély kerefményemet /: a' magam elhető nyomorúfágom 's erőtlen állapotomba fzükséges vagy igen könnyen lehető Özvegyem 's árváimnak keferves állapotra jutott, ehezö fzájokból :/ ne kintelenittefsem ezek után, mint eddig, ki ragadni, 's tsekély fizetéfem mellet /: a' mellyet a' Venerabile Confiftorium is jó Lélekkal nem kívánhat :/ el költeni. Ezeknek Kegyes meg halgatáféért 's az erre tejendő Kegyes Refolutioért a' midön alázatosfan efedezném, tapafztalt fzíves fzeretetekbe magamat ajánlva maradtam
Pápán, Junÿus 2^{dikán} 1800^{ik} Esztendőben

A' Venerabile Confiftoriumnak
mint Kegyes Patronus Uraimnak

alázatos fzegény fzolgájok:
Gáál János,
a' Kántor maga kezével

DREL III. 62. e. Liskay-gyűjtemény 572. Hátlapján: A' Nemes Pápai Reformáta Szent Ekkléfia nagy Érdemü 's Tekintetü, ifmét Tifzteletü Venerabile Confiftoriuma Kegyes tekinteti eleibe nyujtándó alázatos Kőnyörgő Levele a' belől meg irt Inftánsnak 1800. 2^a Junÿ.

* * * * *

MELLÉKLETEK

I. sz. melléklet

*Pápai lelkészek és rektorok nyugtái az éves járandóságok kifizetéséről
1732–1750*

Év	Személy l = lelkész r = rektor k = kántor	Járandóság	Megjegyzés	Jelzet: DREL
1732	Naszályi István l. özvegye	44 Ft 32 dénár fizetés	elszámolás	III. 62. f. 1732/1.
	Ladányi Miklós r.	8 Ft 40 dénár fizetés	utolsó részlet	III. 62. f. 1732/2.
	Komáromi József l.	100 Ft fizetés	2 részletben	III. 62. f. 1732/3.
	Szikszai Pál l.	20 Ft fizetés		III. 62. f. 1732/4.
	Szikszai Pál l.	105 Ft fizetés	3 részletben	III. 62. f. 1732/5.
	Komáromi József l.	8 Ft fára		III. 62. f. 1732/6.
	Szikszai Pál l.	8 Ft fára		
	Keresztúri Tuba István r.	10 Ft fizetés	összesen 100 Ft	III. 62. f. 1732/7.
	Keresztúri Tuba István r.	10 Ft fizetés		III. 62. f. 1732/8.
	Keresztúri Tuba István r.	20 Ft fizetés		III. 62. f. 1732/9.
	Keresztúri Tuba István r.	50 Ft fizetés		III. 62. f. 1732/10.
	Keresztúri Tuba István r.	10 Ft fizetés		
1733	Szikszai Pál l.	10 Ft fizetés		III. 62. f. 1733/1.
	Szikszai Pál l.	115 Ft fizetés, 8 Ft fára	2 részletben	III. 62. f. 1733/2.
	Komáromi József l.	25 Ft fizetés		III. 62. f. 1733/3.
	Komáromi József l.	125 Ft fizetés, 8 Ft fára	2 részletben	III. 62. f. 1733/4.
	Keresztúri Tuba István r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára	5 részletben	I. 1. b. 1733/4.
1734	Szikszai Pál l.	125 Ft fizetés, 8 Ft fára	3 részletben	III. 62. f. 1734/1.
	Komáromi József l.	125 Ft fizetés, 8 Ft fára	3 részletben	III. 62. f. 1734/2.
	Keresztúri Tuba István r.	100 Ft fizetés		III. 62. f. 1735/1.

1735	Sziksza Pál l. özvegye	66 Ft 50 dénár fizetés	elszá- molás	III. 62. f. 1736/1.
	Torkos Jakab r.	29 Ft fizetés	töredék idők	III. 62. f. 1736/2.
	Torkos Jakab l.	73 Ft fizetés		III. 62. f. 1736/3.
	Komáromi József l.	125 Ft fizetés, 8 Ft fára	5 rész- letben	III. 62. f. 1736/4.
	Szoboszlai István r.	50 Ft fizetés, 2 Ft fára	félév	III. 62. f. 1736/5.
1736	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés	egyben	III. 62. f. 1736/6.
	Komáromi József l.	150 Ft fizetés	2 rész- letben	I. 1. b. 1737:1.
	Szoboszlai István r.	100 Ft fizetés		III. 62. f. 1738/1.
1737	Komáromi József l.	50 Ft fizetés, 8 Ft fára	Az év rendezve. Egy 100 Ft-os nyugta hiányzik.	III. 62. f. 1738/2.
	Torkos Jakab l.	50 Ft fizetés, 8 Ft fára		III. 62. f. 1738/3.
	Szoboszlai István r.	100 Ft fizetés		
1738	Komáromi József l.	150 Ft fizetés	3 rész- letben	I. 1. b. 1738:2.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés	3 rész- letben	
	Szoboszlai István r.	100 Ft fizetés		
1739	Komáromi József l.	100 Ft fizetés, 8 Ft fára, 24 kőből búza	4 rész- letben	I. 1. b. 1739:2.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára, 24 kőből búza	4 rész- letben	
	Pápai M. Mihály r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára, 4 Ft sertésre, 12 kőből búza		
1740	Pápai M. Mihály r.	25 Ft fizetés	töredék év	III. 62. f. 1740/1.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára, 24 mérő búza, 8 Ft 33 ½ dénár rektor helyettesítése	2 rész- letben	III. 62. f. 1740/2.
1740	Komáromi József l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára, 24 mérő búza	2 rész- letben	I. 1. b. 1740:5.
	Göböl Gáspár r.	66 Ft 67 dénár fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft sertésre	4 rész- letben	III. 62. f. 1741/1.
	Pap Ferenc k.	számok nélkül	egész év	
1741	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára, 24 kőből búza	2 rész- letben	III. 62. f. 1741/2.
	Komáromi József l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára, 24 kőből búza	2 rész- letben	
	Göböl Gáspár r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft szalonnára, 12 kőből búza	4 rész- letben	I. 1. b. 1741:2.

1742	Komáromi József l.	150 Ft fizetés	2 rész- letben	I. 1. b. 1742:3.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés	2 rész- letben	
	Göböl Gáspár r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft sertésre	4 rész- letben	
1743	Komáromi József l.	100 Ft fizetés, 8 Ft fára	2 rész- letben	I. 1. b. 1743:2.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	2 rész- letben	
	Göböl Gáspár r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft sertésre	3 rész- letben	
	Pangor János k.	10 Ft fizetésre	rész- összeg!	III. 62. f. 1745/2.
1744	Komáromi József l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	2 rész- letben	III. 62. f. 1744.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	2 rész- letben	
	Baranyi Péter r.	170 Ft fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft sertésre	4 rész- letben	I. 1. b. 1744:1.
	Pangor János k.	30 Ft fizetésre	rész- összeg!	III. 62. f. 1745/2.
1745	Komáromi József l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	3 rész- letben	III. 62. f. 1745/1.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	3 rész- letben	
	Kun János r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft sertésre, 1 Ft gyertyára	4 rész- letben	I. 1. b. 1745:4.
	Pap Ferenc k.	50 Ft fizetés, 2 Ft fára, 5 Ft húsra, 1 Ft 10 dénár faggyúra		III. 62. f. 1746/2.
1746	Komáromi József l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	3 rész- letben	III. 62. f. 1746/1.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	3 rész- letben	
	Kun János r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft sertésre, 1 Ft gyertyára	3 rész- letben	I. 1. b. 1746:2.
	Pap Ferenc k.	50 Ft fizetés, 2 Ft fára, 5 Ft húsra, 1 Ft 10 dénár faggyúra	2 rész- letben	III. 62. f. 1747.
1747	Komáromi József l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	3 rész- letben	I. 1. b. 1747:2.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	3 rész- letben	
	Kun János r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft sertésre, 1 Ft gyertyára	3 rész- letben	

1748	Komáromi József l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	3 rész- letben	I. 1. b. 1748:17.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára	3 rész- letben	
	Kun János r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft sertésre, 1 Ft gyertyára	3 rész- letben	
	Pap Ferenc k.	50 Ft fizetés, 2 Ft fára, 5 Ft húsrá, 1 Ft 10 dénár faggyúra	2 rész- letben	III. 62. f. 1749.
1749	Komáromi József l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára, 6 Ft kerti veteményekért ¹	3 rész- letben	I. 1. b. 1749:9.
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára, 6 Ft kerti veteményekért	3 rész- letben	
	Kun János r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft sertésre, 1 Ft gyertyára	3 rész- letben	
1750	Komáromi József l.	50 Ft fizetés		I. 1. b. 1750: 7.
	Komáromi József l. özvegye	25 Ft fizetés, 4 Ft fára, 3 Ft kerti veteményekért	2 rész- letben	
	Komáromi Pál l.	75 Ft fizetés, 4 Ft fára, 3 Ft kerti veteményekért	2 rész- letben	
	Torkos Jakab l.	150 Ft fizetés, 8 Ft fára, 6 Ft kerti veteményekért	3 rész- letben	
	Kun János r.	100 Ft fizetés, 4 Ft fára, 6 Ft sertésre, 1 Ft gyertyára	3 rész- letben	
1732	Komáromi József l.	24 köből búza	1733. IX. 5-i állapot	DREL I. 1. b. 1733:2. 16–17.
	Szikszai Pál l.	24 köből búza		
1733	Komáromi József l.	1 köből búza		
	Szikszai Pál l.	1 öreg mérő búza		
1745	Komáromi József l.	24 köből búza	9 rész- letben	I. 1. b. 1745:5.
	Torkos Jakab l.	24 köből búza	10 rész- letben	
	Kun János r.	12 köből búza	6 rész- letben	
1746	Komáromi József l.	24 köből búza	8 rész- letben	
	Torkos Jakab l.	24 köből búza	9 rész- letben	
	Kun János r.	12 köből búza	5 rész- letben	
1747	Komáromi József l.	25 ½ köből búza	6 rész- letben	
	Torkos Jakab l.	25 ½ köből búza	6 rész- letben	
	Kun János r.	12 köből búza	5 rész- letben	

¹ a *determinatio berint*. Alighanem a presbitérium ezévben döntött egy ilyen járandóságról.

1748	Komáromi József l.	23 ½ köböl búza	6 rész- letben	I. 1. b. 1745:5.
	Torkos Jakab l.	24 köböl búza	6 rész- letben	
	Kun János r.	12 köböl búza	5 rész- letben	
1749	Komáromi József l.	23 ½ köböl búza	6 rész- letben	
	Torkos Jakab l.	24 köböl búza	6 rész- letben	
1750	Komáromi József l. özvegye	25 ½ köböl búza	5 rész- letben	
	Torkos Jakab l.	24 köböl búza	7 rész- letben	
1749 1750	Kun János r.	24 ½ köböl búza	10 rész- letben	

II/1. sz. melléklet

*Az utcánként történő egyháziadó-behajtás mértéke évenként
az I. sz. presbitériumi jegyzőkönyv számadásai szerint
1726–1752*

Év	Az egyházi adó neve	Mértéke		Oldal
		forint	dénár	
1726	Collecta	105		35.
1727	Collecta	261	58 ½	35.
1729	Collecta	212	69 ½	47.
1730	A Varoson valo Collecta	174	34	53.
1731	Collecta	51	60	56.
1732	Collectabéli Proventus	185	35 ½	59.
1733	Collectabéli pénz	111	65	64.
1734	Uttzákbul valo Collecta	75	62	76.
1735	Városi es Majorbeli ucza Collecta	64	56	80.
1737	Uczczákruul valo Collectak	83	32 ½	83.
1738	Collecta	62	60	86.
1739	A városbul es Majorokbul valo collecta	64	90 ½	92.
1740	Collecta pénz	20	81 ½	97.
1741	Collecta pénz	103	7 ½	102.
1742	Collectabéli	69	55	104.
1743	Collecta pénz	121	65	107.
1744	Collecta	374	4 ½	121.
1745				
1746	Collecta	185	88	126.
1747	Collecta	199	9	131.
1748	Collecta	184	89	134.

1749	Collecta és Házber ²	245	43	136.
1750	közönseges Collectákbul's perceptakbul ²	263	91	139.
1751	Közönseges Intradákbul ²	254	13	141.
1752	Közönseges Collecta	190	60	143.

II/2. sz. melléklet

A behajtott collecta mértéke személyenként és utcánként az I. sz. presbitériumi jegyzőkönyv számadásai szerint

1727

Patronus és Patrona Urak s Asszonyok közül pro anno 1725.				
Nemzetes Csernel Jánosné Asszonyom adott Collectara	florenos	25		
Tiszteletes Praedicator Uraimék fizetesebe				
Nemzetes Sárközy János Uram			7.50	
Nemzetes Petzavicsné Asszonyom			7.50	
Nemzetes Török Istvánné Asszonyom		15		
Pro 1725 Tekintetes Nemzetes Kenessey Istvany Uram elő kegyelme		50		
Ezen Collecta Sumassan tészen			105.00	

Amelly Collectak pro 1726. eßtendöre jötenek

Várafy Hoszu Uczárul		48.43		
Szent Laszlo Uczárul		14.85 ½		
Várai Ujj Uczárul	17.56 ½			
Christoph Uczárul	20.50			
Also Majorokbul Hosszú Uczárul		38.50		
Ujjvárai Uczárul	13.38 ½			
Fölső Majorok Nagy Uczárul	5.33 ½			
Sörfőző Uczárul		3.1 ½		
Summa huius		161.58 ½		
Tekintetes Kenessey Istvany Uram pro 1726. adott	50			

PREI. Pápai I. sz. presbitériumi jkv. 35.

1735

Városi es Majorbeli ucza Collecta

A Városi Hoßbu ucza	floreni	9.52		
Ispitaly ucza		6		
Szent Láblo ucza		8		
Kristoff ucza		3.79		

² Ezekben a sorokban a házber bevétel is szerepel, ami 1748-ban fordult elő először, akkor külön volt kimutatva, és 11 forint 20 dénárt tett ki. Uo. 134.

Also Majorbeli hoßbu ucza	19.80	
Uj Városi ucza		15.10 14.50
Felső Majorbeli főrfözö ucza	2.35	
Summa floreni	64.56	

PREI. Pápai I. sz. presbitériumi jkv. 80.

II/3. sz. melléklet
A kivetett és behajtott collecta mértéke az adóívek szerint
1724–1752

Év	Mennyiség		Megjegyzés	Jelzet
	forint	dénár		
1724	270	32 ½	Behajtott összeg.	DREL I. 1. b. 1724:2. 17–27.
1733	73	53 ½	13 forint 90 dénár behajtott, a többi területen 59 forint 63 ½ dénár kivetett.	DREL I. 1. b. 1733:3. 11–18, 1–2.
1734	167	49	Kivetett összeg.	DREL I. 1. b. 1733:3. 3–10.
1739	101	90	Kivetett összeg.	DREL I. 1. b. 1739:1.
1744	82	70	Kivetett összeg.	DREKK O. 1092/24.
	63	85	Behajtott összeg.	
1747	105	14 ½	Kivetett összeg.	DREKK O. 1092/21.
	67	74 ½	Behajtott összeg.	
1748	102	88	Kivetett összeg.	DREL I. 1. b. 1748:14.
	74	13	Behajtott összeg.	
1749	109	30	Kivetett összeg.	DREKK O. 1902/26.
	68	74	Behajtott összeg.	
1750	105	88	Kivetett összeg.	DREL I. 1. b. 1750:8.
	78	87 ½	Behajtott összeg.	
1751	99	58	Kivetett összeg.	DREL I. 1. b. 1751:5.
	76	43	Behajtott összeg.	

III. sz. melléklet
Persely- és egyháziadó-bevételek
1787–1800

Időszak	Persely		Egyházi adó		Jelzet
	forint	dénár	forint	dénár	
1783. V–1784. II.	88	31	–	–	PREI I. sz. jkv. 235–237.
1783–1784	–	–	130	41 ½	DREL I. 1. b. 1786:5.
1784. III–1787. VII.	355	72 ½	72	–	DREL I. 1. b. 1786:2. 3, 5, 7–10. 1787:1. 3.
1784–1785	–	–	105	51 ½	DREL I. 1. b. 1785:19.
1785	–	–	115	31 ½	DREL I. 1. b. 1786:8.
1787. VII–1789. II.	239	11 ⅔	161	58 ⅓	DREL I. 1. b. 1789:2. 3–7.
1789. II–1790. III.	197	80 ⅝	127	25	DREL I. 1. b. 1790:5. 3–6.
1790. IV–1791. XII.	257	23 ⅓	240	8 ⅓	DREL I. 1. b. 1792:1. 1–4.

1792. I–1793. XII.	317	86 $\frac{1}{3}$	447	71 $\frac{1}{3}$	DREL I. 1. b. 1793:38. 1–4.
1794. I–XII.	127	8 $\frac{1}{3}$	145	61 $\frac{2}{3}$	DREL I. 1. b. 1795:1. 3–6.
1795. I–1796. II.	118	61 $\frac{2}{3}$	153	55	DREL I. 1. b. 1796:6. 3–5.
1796. II–1797. II.	130	86 $\frac{2}{3}$	168	60	DREL I. 1. b. 1796:4. 1–2.
1797. II–1798. I.	130	86 $\frac{2}{3}$	4	25	DREL I. 1. b. 1797:7. 1–2.
1798. I–1799. I.	120	28 $\frac{2}{3}$	127 ³	50 ³	DREL I. 1. b. 1798:1. 1–2.
1799. I–1800. I.	125	25	289 ⁴	–	DREL I. 1. b. 1799:25. 1–2.
1800. I–1801. I.	130	88 $\frac{2}{3}$	156	38 ⁵	DREL I. 1. b. 1800:16. 1–2.

³ Mind 1797. évi hátralék!

⁴ Ebből 1797. évi hátralék 12 forint 50 dénár, 1798. évi pedig 156 forint 50 dénár.

⁵ Ebből 1799. évi hátralék 31 forint 50 dénár, 1797–1798–1799. évi hátralék 24 forint 88 dénár.

IV. melléklet
 A pápai kollégium elemi és gimnaziumi tagozatának tanítói (1783/1784–1796/1797)

Tanév	elemisták	deklínisták	konjugisták	gramma- tisták	syntaxisták	poéták	rétorok	logikusok
1783/84	Iglódi József kis praeceptor					–	–	–
1784/85								
1785/86						Járdánházi Gábor professor		–
1786/87								
1787/88	Perei János					Csépan János professor		–
1788/89								
1789/90	Budai Pál							
1790/91	Nagy István					1790 december e		
1791/92	Bró Ferenc / Szalóki Márton	Nagy Mihály subrektor 1794 június a 1795 október e			Lácai József professor		Márton István professor	
1792/93	Fülöp János / Megyercsi Gábor							
1793/94	Bárdos István							
1794/95	Nyitrai József							
1795/96	Nyitrai József	Tatai Csirke János conrektor	Szabó Sándor	K. Kovács Mihály	Horvát József conrektor		Lácai József professor	
1796/97	Liskai János		Körmen- di Péter	Kovács István	Laki István			

A pápai kollégium elemi és gimnáziumi tagozatának tanítói (folytatás)
 (1797/1798–1799/1800)

Tanév	elemisták	deklinisták	konjugisták	gramma- tisták	syntaxisták	poéták	rétorok	logikusok
1797/98	Vári Szabó Sámuel		Veres Márton	Horvát István	Szép János / Jeremiás Sámuel		Márkus József	
1798/99	Csuzi István / Fülöp József		Pap István		Vajda Péter / Szép Sámuel	Jánosi József / Farkas Benjámin	Márton Gábor / Horvát István	
1799/1800	Sipos Mihály		Cseh Galamb József		Badic József	Csóka Pál	Szép Ábrahám	

RÖVIDÍTÉSEK

akv.	=	anyakönyv
AP	=	Acta Papensia, Pápa
DREKK	=	Dunántúli Református Egyházkerület Könyvtárá- nak Kézirattára, Pápa
DREL	=	Dunántúli Református Egyházkerület Levéltára, Pápa
ehk.	=	egyházkerületi
jkv.	=	jegyzőkönyv, jegyzőkönyve
kgy.	=	közigyűlés
MPEA	=	Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező, Debrecen
PREI	=	Pápai Református Egyházközség Irattára, Pápa
presb.	=	presbitériumi
sz.	=	számú
TREL	=	Tatai Református Egyházmegyei Levéltár, Dad

A TÖBBSZÖR ELŐFORDULÓ, RÖVIDÍTVE KÖZÖLT IRODALOM JEGYZÉKE

BODOLAY 1981.	=	RÚZSÁS Lajos – TRÓCSÁNYI Zsolt – BODOLAY Géza – KISS József – PÖLÖSKEI Ferenc: A pápai kollégium története. Szerk. Trócsányi Zsolt. Bp., 1981. III. A türelmi rendeletről a forradalom és sza- badságharc leveréséig. 87–232.
BOGDÁN 1991.	=	BOGDÁN István: Magyarországi úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig. Bp., 1991. (A Ma- gyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltartan és történeti forrástudományok 7.)
HUDI 2002.	=	Dunántúli egyházleírások a XVIII. századból. A Dunántúli Református egyházkerület 1774-ben. Szerk. HUDI József, Jakab Réka, Koncz Pál, Köblös József, Kránitz Zsolt, Mezei Zsolt. Pápa, 2002. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. For- rásközlések 5.)
KÖBLÖS 2004.	=	KÖBLÖS József: Még egyszer az Adásztevelen működő „Pápai Árva Oskoláról”. = AP 2004/3–4. 107–132.

- KÖBLÖS 2006. = A pápai református kollégium diákjai 1585–1861. Szerk. KÖBLÖS József. Pápa, 2006. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 9.)
- KÖBLÖS 2011. = „Processus visitationis.” Torkos Jakab egyházlátogatása 1747-ben. Szerk. KÖBLÖS József. Pápa, 2011. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 11.)
- KÖBLÖS 2020. = KÖBLÖS József: Pápai református adófizetők névsorai a XVIII. századból. (Első közlemény) = AP 2020/3–4. 241–376.
- KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009a. = A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai. I. 1526–1760. Szerk. KÖBLÖS József, KRÁNITZ Zsolt. Pápa, 2009. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 10.)
- KÖBLÖS–KRÁNITZ 2009b. = KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt: „Schola Papensis olim satis illustris fuit...” A pápai református kollégium tagolódása és oktatási színvonala a XVII. században. = AP 2009/1–4. 1–266.
- KÖBLÖS–KRÁNITZ 2018. = A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai. II/1–2. 1761–1849. Szerk. KÖBLÖS József, KRÁNITZ Zsolt. Pápa, 2018. (A Pápai Református Gyűjtemények kiadványai. Forrásközlések 15–16.)
- LISZKAY 1875. = LISZKAY József: A pápai evang. reform. egyház levéltára 1510–1811. Pápa, 1875.
- MARÓTI 1743. = MARÓTI György: Arithmetica, vagy számvetésnek mestersége. Debrecen, 1743¹.
- MARÓTI 1782. = MARÓTI György: Arithmetica vagy számvetésnek mestersége. Debrecen, 1782³.
- MIKLÓS 1993. = MIKLÓS Dezső: Az első rendszeres magyar református egyháztörténet. (A gályarab Kocsi Csergő Bálint „Brevis delineatio ecclesiarum reformatarum in Hungaria et Transylvania” c. műve 1677-ből.) H. n., é. n. [1993.]
- MOKOS 2004. = MOKOS Gyula: A dunántúli evang. reform. egyházkerület pápai főiskolájában működött publicus (classicus) praeceptorok névsora. = AP 2004/1–2. 81–96.
- SZABADI 2013. = Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium Levéltárában. Szerk. SZABADI István. I–II. Debrecen, 2013. (Kiadványok a Debreceni Református Kollégium fennállásának 475. évfordulója tiszteletére I.)

- THURY 1908. = THURY Etele: A wittenbergi akadémián járt magyar tanulók társaságának anyakönyve 1555–1608. In: Iskolatörténeti adattár. Szerk. Thury Etele. II. Pápa, 1908. 3–67. Uő: A debreczeni református főiskola törvényei s az ezeket aláírt tanulók névsora. In: uo. 68–466.
- TÓTH 1833. = TÓTH Dániel: Egyházi Almanak 1833-dik esztendőre. Pozsony, 1833.
- TÓTH 1931. = TÓTH Endre: Mándi Márton István élete. Pápa, 1931.
- TÓTH 1941. = TÓTH Endre: A pápai református egyház története. Pápa, 1941.
- TRÓCSÁNYI 1981. = RÚZSÁS Lajos – TRÓCSÁNYI Zsolt – BODOLAY Géza – KISS József – PÖLÖSKEI Ferenc: A pápai kollégium története. Szerk. Trócsányi Zsolt. Bp., 1981. II. A szatmári békétől a türelmi rendeletig. 43–86.

